

ავთანდილ ასათიანი

აღზრდა ბიბლიურ
რეალიზმში

თბილისის სასულიერო აკადემია

ალეკსანდრე ბიბლიურ ინსტიტუტი

თბილისის სასულიერო აკადემიისა და სემინარიის გამომცემლობა

თბილისი

2016

წიგნი წარმოადგენს დამხმარე სახელმძღვანელოს, რომელშიც განხილულია აღზრდის საკითხები ბიბლიურ იუდაიზმში. დასაბუთებულია ღვთიური სამყაროს როლი აღზრდაში, კანონის ანუ რჯულის პედაგოგიკის პრიმატი და სიბრძნის დიდაქტიკა იუდაიზმში. გაანალიზებულია იუდაისტური და ანტიკური აღზრდის სისტემები და მოცემულია იუდაისტური აღზრდის თანამედროვე ინტერპრეტაცია.

წიგნი დახმარებას გაუწევს სტუდენტებს ქრისტიანული პედაგოგიკის შესწავლაში. მასში განხილული საკითხები საინტერესოა, აგრეთვე, რელიგიის პედაგოგიკის სფეროში მოღვაწე მეცნიერებისა და მულტიკულტურულ საზოგადოებაში ტოლერანტობის აღზრდის პრობლემებზე მომუშავე პედაგოგებისათვის.

The present book represents a supplementary text-book which gives a discourse on the issues of pedagogy in biblical Judaism. It corroborates the role of the divine world in the upbringing of children, the primacy of the pedagogy of law which is the Great Canon Law and the didactics of wisdom in Judaism. It gives an analysis of systems applied in Judaic and Classical upbringing, and a study of a contemporary interpretation of upbringing in Judaic tradition. The book will be a helpful guide for students involved in the study of Christian Pedagogy. The issues it offers the reader will also be interesting for scholars working in the field of Pedagogy and teachers working at the problems related to the inculcation of tolerance in the process of upbringing within a multicultural community.

რედაქტორი

იმერ ბასილაძე

პედაგოგიკის დოქტორი, ქუთაისის აკ. წერეთლის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი, საქართველოს განათლების მეცნიერებათა აკადემიის აკადემიკოსი.

რეცენზენტები:

რუსუდან წიქვაძე

ფილოსოფიის დოქტორი, თბილისის სასულიერო აკადემიისა და სემინარიის პროფესორი.

ხატუნა მემანიშვილი

ფილოლოგიის დოქტორი, საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართული უნივერსიტეტის პროფესორი.

EDITOR

IMER BASILADZE

PHD of Pedagogy, Professor of Akaki Tsereteli State University of Kutaisi, Academician of the Academy of educational sciences of Georgia.

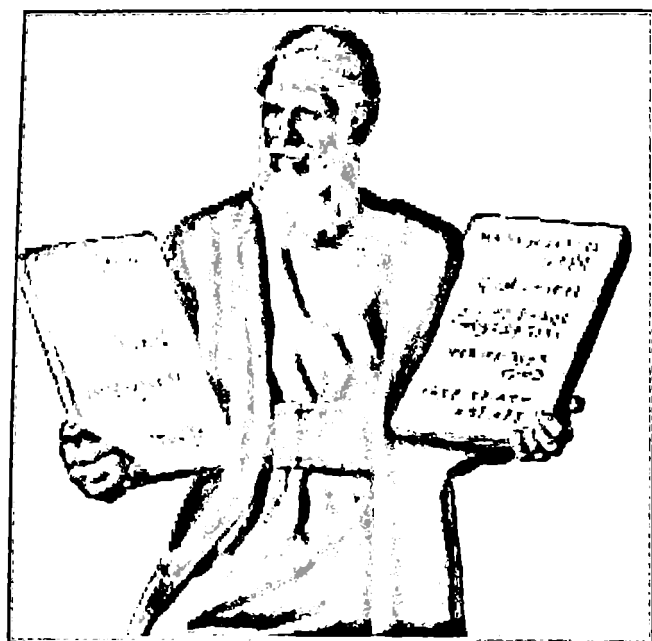
REVIEWERS:

RUSUDAN TSIKVADZE

PHD of Philosophy, Professor of Tbilisi Theological Academy and Seminary.

KHATUNA MEMANISHVILI

PHD of Philology, Professor of Saint Andrew the First-Called Georgian University of Tbilisi.

წინათქმა

„გაინათუ ყოველდღიური ცხოვრება მცნებების
სანთლითა და თორის შუქით“
(თაღმუდღი)

ებრაელთა დრამატული ისტორია რამდენიმე ათას-
წლეულს ითვლის. საუკუნეთა ქარტეხილებში შეინარჩუ-
ნა ამ უძველესმა ხალხმა ეროვნული თვითმყოფადობა და
რწმენა, რაშიც გადამწყვეტი როლი ტრადიციების მამიდან
შვილზე გადაცემამ და უმთავრესი ებრაული წიგნების –
თორას სწავლებამ შეასრულა: „და გაუმეორე ისინი (თო-
რას სიტყვები) შენს შვილებს“ [დვარიმ 6:7]¹, — აუწყებდა
რჩეული ერის შვილებს ღვთის სიტყვა.

ებრაული ტრადიციის თანახმად, ვინც მოსეს კანონებს
ასწავლის ბავშვს, იგივეა, თითქოს თავად გაეჩინოს იგი.
ე.ი. მასწავლებელი, რომელიც ბავშვს თორას ასწავლის,
აღამიანს „ქმნის“, მის ფორმირებაში მონაწილეობს და
მისი დამსახურება ბიოლოგიურ მშობლებზე არანაკლებია.
ამიტომაც დამკვიდრდა ისრაელიანებში მასწავლებლის
მიმართ განსაკუთრებული მონივნება და პატივისცემა.

რელიგიის არსება ღმერთსა დაადამიანს შორის კავშირ-
ში გამოიხატება. რელიგიის სტრუქტურის ძირითადი ელემენ-
ტი რელიგიური ცნობიერება, რომელიც წარმოადგენს

¹ ნაშრომში პარალელურად ვიყენებთ თორას ანუ მოსეს
ხუთწიგნულის ქართულ და ებრაულ სახელდებებს: დაბადება
– ბერეშითი, გამოსვლათა – შმოთი, ლევიტელთა – ვაიკრა, რიც-
ხეთა – ბემიდბარი, მეორე რჯული – დვარიმი.

იდევებისა და ჩვეულებების ერთობლიობას, რაც მორწმუნეთათვის არის დამახასიათებელი. აქედან გამომდინარე, რელიგიური ცნობიერება იყოფა ორ ნაწილად – რელიგიურ იდეოლოგიად და რელიგიურ ფსიქოლოგიად.

ადამიანის აღზრდაში წამყვანია რელიგიური იდეოლოგია, რომელიც წარმოადგენს შეხედულებათა სისტემას სამყაროს, საზოგადოებისა და ადამიანის შესახებ.

იუდაიზმის ისტორიაში გამოიყოფა ოთხი პერიოდი: პირველი დაკავშირებულია იაჰვეს კულტთან და მონოთეიზმის ჩამოყალიბებასთან, იგი XV-XIV სს-ში იწყება და ღმერთის მიერ აბრაამის გამორჩევით სრულდება. მეორე, ე. წ. პალესტინურ პერიოდში ჩამოყალიბებას იწყებს იუდაური რელიგიური ტრადიცია, მის კვალდაკვალ უქმდება ძველი ღვთაებების თაყვანისცემა. ამ პერიოდის დასასრულად მიჩნეულია ძვ. წ. აღ.-ის 586 წელი, როცა ბაბილონის მეფემ დაიპყრო იერუსალიმი, დაანგრია მისი ტაძარი და ებრაელები ტყვედ წაიყვანა. მესამე პერიოდს უწოდებენ „მეორე ტაძრის ხანას“, რომელიც დაკავშირებულია ბაბილონის ტყვეობიდან იუდეველთა გათავისუფლებასა და იერუსალიმის ტაძრის აღდგენასთან, რაც ძვ. წ. აღ.-ის 538 წელს მოხდა. ხოლო ახ. წ. აღ.-ის I-IV სს-ებში ანუ მეოთხე პერიოდში, რომელსაც „დიასპორის პერიოდს“ უწოდებენ, მთავრდება იუდაური რელიგიის ჩამოყალიბება.

იუდაიზმის წმინდა წიგნს თანახმი ჰქვია. სახელწოდება „თანახ“ მიღებულია მისი შემადგენელი სამი ნაწილის საწყისი ასოებიდან: თ - თორა (მოსეს ხუთწიგნეული), ნ - ნაბიიმ (წინასწარმეტყველნი), ხ - ქეთუბიმ (წერილნი, „ქ“ ბგერა „ხ“ - დ შეიცვალა მომდევნო ხმოვნის გავლენით). წინამდებარე ნარკვევის ძირითად წყაროს სწორედ თანახმი წარმოადგენს, რომელსაც ებრაულ ბიბლიასაც უწოდებენ.

იუდაიზმი თავიდანვე ძალიან კარგად გრძნობდა ადამიანის საიდუმლოს, მაგრამ მეტიმეტად იყო დამოჩილებული რჯულის მცნებებს, რადგან ცხოვრების შეფასებისას უტილიტარიზმიდან ამოდიოდა. თუმცა, წინასწარმეტყველთა გამოცხადების საფუძველზე, მაინც იმ აზრამდე მიდიოდა, რომ რელიგიური პრინციპებით შესაძლებელია ცხოვრების გასხივოსნება. მართალია, ძველმა აღთქმამ შეიძინა მესიანისტური მოლოდინი, მაგრამ მას არ მისცემია ყველაზე მთავარი — გამოცხადება ღმერთ-კაცის შესახებ, რომელსაც პედაგოგიკისათვის ბაზისური მნიშვნელობა აქვს.

„რწმენა აღზრდის წყალობით იდგამს სულს“, - წერდა დეკანოზი ვასილი ზენკოვსკი, — “მისივე წყალობით ეძლევა სულს ფერისცვალებისა და გაბრწყინების შესაძლებლობა, — თუმცა ეს თავის თავში უკვე გულისხმობს „სიკეთის საწინდარს“, რომელიც ცხოვრობს მისი ცხოვრების ბუნებრივი დიალექტიკისგან დამოუკიდებლად“ [4,37]¹.

აღზრდა არის ადამიანის სულიერ სამყაროსთან მიმართების ყველაზე მართებული გზა. სწორედ აღზრდამ უნდა შეანიჭოს ადამიანის ყოფითი მოთხოვნები და მოლოდინი მარადიულობის ღვთიურ კანონებს. აღზრდა უნდა იქცეს ადამიანის მომზადების ერთადერთ სამუალებად არა მხოლოდ ამსოფლიური ცხოვრებისათვის, არამედ მარადიული სულიერი არსებობისათვის.

მაგრამ აღზრდა ამ ურთულეს ამოცანას მხოლოდ მა-

¹ იქ, სადაც ფრჩხილებში მითითებულ ციფრებთან არ არის წიგნის დასახელება, იგულისხმება გამოყენებული ლიტერატურის ჩამონათვალში შესული წიგნების რიგითი ნომერი და გვერდი.

შინ შეასრულებს, როცა აღზრდის პროცესი ლიტურგიად იქცევა, როცა აღმზრდელში მღვდელმსახურის გრძნობა გაიღვიძებს [7,33]. განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია აღსაზრდელისადმი ამგვარი დამოკიდებულება ბავშვის ცხოვრების პირველ წლებში.

რადგან პედაგოგიკა სოციალური მეცნიერებაა, ამ სფეროში მეცნიერული კვლევა-ძიებისათვის განსაკუთრებულია დაკვირვების, გამოცდილებისა და ექსპერიმენტების როლი. მაგრამ აღზრდის პროცესში მხოლოდ განსჯაზე დამყარებული მიდგომა შედეგის მომტანი ვერ იქნება. სრულფასოვანი პედაგოგიკა მხოლოდ მაშინ გვექნება, როცა მხოლოდ გარეგნულზე დაკვირვებითა და მისი განსჯით კი არ დავკმაყოფილდებით, არამედ შინაგანად და ღრმად აღვიქვამთ სამყაროს საიდუმლოებებს, რომელთა შორის ყველაზე დიდი საოცრება ღვთის მსგავსად და ხატად შექმნილი ადამიანის აღზრდაა.

წინამდებარე ნაშრომი ქართულ ენაზე იუდაიზმში აღზრდის შესახებ ნარკვევის შექმნის პირველი მცდელობაა. ბუნებრივია, წამოჭრილ კითხვებზე ჩვენეული პასუხებიც ვერ იქნება ყოვლისმომცველი და უხარვეზო. ამიტომ ყველა საქმიან შენიშვნას და წინადადებას მაღლიერებით მივიღებთ.

ღვთიური სამყარო - ალზრდის საფუძველი

თორა გვაუწყებს, რომ ხილული სამყარო ღმერთ-
მა ექვს დღეში შექმნა. თუმცა, დაბადების წიგნში
მითითებული ექვსი დღე ჩვეულებრივ დღე-ღამეს არ
ნიშნავს, რადგან დღე-ღამის მონაცვლეობა დამო-
კიდებულია მზის არსებობაზე, რომელიც მხოლოდ
მეოთხე დღეს წარმოიშვა. მანამდე კი „მიწა იყო უსა-
ხურ-უდაბური, და იყო ბნელი უფრსკრულის პირზე.
და სული იძვროდა წყლის პირზე“ [დაბ. 1:1]. ღმერთმა
დაიწყო ამ უდაბურებისა და ქაოსისაგან მწყობრი
სისტემის ჩამოყალიბება, რაც ექვსი დღის განმავ-

ლობაში მიმდინარეოდა.

მეორე დღეს ღმერთმა შექმნა მყარი სივრცე. მესამე დღეს იგი ქმნის ხმელეთსა და ზღვას და გამოყოფს ერთმანეთისგან. მეოთხე დღეს ღმერთი ქმნის მზეს, მთვარესა და სხვა მნათობებს, რაც დღისა და ღამის მონაცვლეობის დასაწყისია. მეხუთე დღეს ღვთის ნებით ზღვაში წარმოიშვნენ თევზები და ქვეწარმავლები, ხოლო ჰაერში – ფრინველები. ბოლოს კი, მეექვსე დღეს, უფლის ბრძანებით იქმნებიან ცხოველები და ადამიანები.

კიდევ ერთი საყურადღებო დეტალია გამოსაყოფი – კერძოდ, აქ არაფერია ნათქვამი მეშვიდე დღეზე, რომელიც ჯერ არ დასრულებულა, ხოლო ბიბლიური ექვსი დღე არის ექვსი თანმიმდევრული ეტაპი შესაქმნისა, რომელიც გ'ზადაგ'ზა ვითარდება, ვიდრე ღმერთი არ შექმნის ადამიანს – მიწიერი სამყაროს გვირგვინს.

რადგან ღვთის პირველივე ქმედება უსახურ-უდაბური, ქაოსური სამყაროს გარდაქმნისაკენ არის მიმართული, ამით, ფაქტობრივად, საცნაური ხდება უზენაესი შემოქმედის ყოვლისშემძლეობა, რომელიც უდიდეს სიკეთეს უყრის საფუძველს. მართალია, მისი ქმედება მატერიალიზებულია, მაგრამ მის მიერ სასიკეთო ძვრები სიტყვის ძალით ხდება და ამით სამყაროც თანდათან სრულყოფილებას იძენს. როგორც ბიბლია გვასწავლის, ღმერთმა ადამს მეტყველების უნარი უბოძა. ეს უნარი თავად ღმერთს ჰქონდა. მაშასადამე, ეს აქტიც ცხადყოფს, რომ ადამიანი ღვთის ხატადაა შექმნილი. ენის საშუალებით არა მარტო ადამიანები ამყარებენ ერთმანეთთან კავშირს, არამედ, როგორც ბიბლიაში ვკითხულობთ, როცა ღმერთი ედემის ბაღ-

ში ჩამოდიოდა და ადამიანს ელაპარაკებოდა, ადამიანიც ელაპარაკებოდა ღმერთს. ეს ურთიერთობა ადამსა და მის შემქმნელს შორის ყოველგვარი შიშის გრძნობისაგან თავისუფალი, სიყვარულით გამთბარი და გონიერული იყო. ე. ი. ღვთიური სამყარო არათუ გამორიცხავს, არამედ ამკვიდრებს წესრიგს და ჰარმონიას, რომლის უპირველესი შემოქმედი ღმერთია; ხოლო ქაოსი და უწესრიგობა მრავალი მანკიერებისა და ბოროტების სათავეა, ამდენად, იგი ღვთიური ნების საპირიპირო მოვლენაა.

ღვთის მიერ უსახურ-უდაბურობისაგან კარგად გამართული სამყაროს შექმნა უმიზეზოდ არ მოხდებოდა. ღმერთს შემთხვევით არაფერი გაუკეთებია, მისი ყველა ქმედება დიდ მიზნებს ემსახურება. მაშ, რა იყო სამყაროს შექმნის მიზანი?

ღმერთი არის აბსოლუტური სრულყოფილება, ამიტომ სამყაროს შექმნით მას არაფერი მოემატებოდა, რადგან უფალი აბსოლუტური სრულყოფილებაა და არ განიცდის რაიმეს ნაკლებობას: „თავად ანიჭებს ყველას სიცოცხლეს, სუნთქვას და ყოველივეს“ [საქმ. მოც. 17:25]. „არავის არ შეუძლია მიაგოს მას რაიმე ისეთი, რაც ღმერთს შეუძლია, რადგანაც ყოველივე მისგან გამოვიდა, მისკენ მიდის“ [რომ. 11:36]. წმინდა მამების აზრით, სამყაროს შექმნის მიზეზი ღვთაებრივი წყალობა იყო. როგორც ფსალმუნებშია ნათქვამი, „კეთილ არს უფალი და მოწყალე ყოველ მის საქმეში“ [ფსალ. 144:9]. ამდენად, სამყაროს შექმნის მიზეზი უფლის წყალობა და სიყვარული იყო.

გრიგოლ ღვთისმეტყველის აზრით, საერთოდ, მაღლს აქვს განერცობის თვისება, რომელიც შემდეგ გარდამოედინება და ანიჭებს წყალობასა და

მადლს სხვა არსებებს. ამასთან დაკავშირებით წმ. მამა წერდა: „რადგანაც წყალობისა და მადლისათვის არ არის საკმარისი, ჭერიტოს მარტო საკუთარი თავი, არამედ იგი განიერცობა, გარდამოდის, მოედინება გარეთ, სხვაგან, ამრავლებს, როგორც შეიძლება მეტად, ვისზეც ეს წყალობა გადმოდის. ამის მსგავსად ღმერთმა შექმნა ყოველივე ხილული და უხილავი – ანგელოზებრივი, ზეციერი ძალები იქნება ეს თუ ხილული მიწიერი სამყარო“. ხოლო წმიდა იოანე დამასკელი ამბობს: „რადგანაც ყოველადმოწყალე და ყოველადსრულყოფილი ღმერთი არ დაკმაყოფილდა საკუთარი თავის ჭერეტით, არამედ წყალობის გარდამომატების გამო, კეთილად ინება, რომ ყოველივე წარმოშობილიყო, რაც იქნებოდა შემდეგ ამ წყალობის მიმღები და რასაც ამ წყალობის მიღება ესაჭიროებოდა. შეიქმნა ღვთაებრივი აზრით, რომელიც მოვიდა ქმედებაში ღვთაებრივი სიტყვითა და სულით“.

ამგვარად, სამყაროს შექმნის აქტი და ადამიანისთვის მასში განსაკუთრებული ადგილის მიკუთვნება იმით იყო განპირობებული, რომ უფალს სურდა თავისი უსასრულო მადლით, წყალობითა და სიყვარულით, ჰყოლოდა ის ქმნილებები, რომელთაც იგი მადლს მიანიჭებდა, ისინი ეზიარებოდნენ მის ღიდებას და სწორედ მათზე განხორციელდებოდა უსასრულო სრულყოფილებანი. უფლის ღიდება, როგორც ხატება და მსგავსება, აირეკლება ადამიანში, რომელიც გვირგვინია ქმნილებათა შორის.

ადამიანის განღმრთობა იყო ის მიზანი, რის გამოც ღმერთმა სამყარო შექმნა. ე. ი. ღმერთმა მოისურვა, ღვთაებრივი ღიდებისათვის ადამიანიც ეზიარებო-

ნა. თუმცა, ამის მისაღწევად გარკვეული პირობებიც დააწესა, რაც, პირველ რიგში, სათნო ცხოვრებასა და ღვთის დიდებას გულისხმობს. სწორედ ამისკენ მიმართავდა ღმერთი ჩვენს პირველ წინაპრებს, რომელთა პირველი მასწავლებელი და მოძღვარი თვით უფალი იყო, ხოლო უშუალო გზის გამკვალავი – ის ღვთიური წესრიგი და ჰარმონია, რომელებიც მიწიერ ქვეყანაში სწორედ მათთვის დაამკვიდრა ღმერთმა.

თვით ღვთიური წესრიგი და ჰარმონია უფლის სიბრძნეზეა აღმოცენებული. წესრიგმა და საყოველთაო ჰარმონიამ სწორედ ღვთის სიბრძნით დაისადგურა სამყაროში. ამის შესახებ იგავთა წიგნი გვაუწყებს: „უკუნისიდან ვარ დაფუძნებული, თავიდანვე, მიწაზე უწინარეს. უფსკრულთა არყოფნისას დაეიბადე, წყაროთა წყლების სიუხვის არყოფნისას. სანამ მთები დადგებოდნენ, ბორცვებზე ადრე დაეიბადე. როდესაც ჯერ კიდევ არ იყო შექმნილი მიწა და მინდვრები, სამყაროს დასაბამი მტკერი. როცა ის ცას ამყარებდა, მეც იქ ვიყავი, როცა წრეს ჰკრავდა უფსკრულის ზედაპირზე, როცა ღრუბლებს ამაგრებდა მაღლით, როცა ძლიერდებოდა უფსკრულთა წყაროები, როცა დაადგინა ზღვისთვის საზღვარი, როცა წყლებს არ გადაელახათ მისი ნაპირი, როცა აწესებდა დედამიწის საფუძვლებს, მე ვიყავი მის გვერდით აღმშენებლად..... ეხარობდი მისი მიწის სამყაროში, და იყო ჩემი სიხარული ადამის ძეთა მიმართ“ [იგავ. 8:23-31]. მიუხედავად იმისა, რომ სიბრძნემ უფლის შემწეობით დაივანა ძალიან ადრე, ყოველივეზე უწინარეს, მისი დანიშნულება მაინც კონკრეტულია და იგი ადამიანის გაკეთილშობილებისკენ არის მიმართული; სიკეთე კი უფლის მცნებათა დაცვაში მდგომარეობს: „ისმინეთ

ჩემი დარიგება, დაბრძენდით და ნუ განდიდდებით. ნეტარია კაცი, ვინც მომისმენს მე, ვინც ფხიზლობს ჩემს კარებთან დღენიადაგ....“ [იგავ. 8:33-34]. საყოველთაო წესრიგის მოსურნე ღმერთმა ყველაზე კარგად უწყის, თუ საით მოუწოდებს კაცობრიობას: „სამართლიანია ყოველი ნათქვამი ჩემი პირისა, არაა მასში არაფერი დაკლაკნილი და მრუდე. ყოვლად ნათელია ისინი გონიერებისათვის და სიმართლეა ცოდნის მპოვნელთათვის“ [იგავ. 8:8-9]. ყველაზე დიდი საუნჯე, რაც სამყაროში არსებობს ადამიანისათვის, სიბრძნეა. ამიტომ, თვალ-მარგალიტის შოვნაზე უფრო, სიბრძნეს უნდა დაეწაფოს ადამიანი, რადგან: „მე, სიბრძნე“, – გვასწავლის იგავთა წიგნი, – „ემკვიდრობ გონიერებასთან და განსჯის ცოდნას ეპოვებ. უფლის შიში ბოროტების სიძულვილია. სიამაყე და ქედმაღლობა და ბოროტი გზა, და უკუღმართი პირი მძულს მე. ჩემია რჩევა და გონიერება, მე ვარ გონება, ჩემია ძალა“ [იგავ. 8:12-14].

სამართლიანობის, წესრიგისა და საყოველთაო ჰარმონიის მოსურნე ღმერთმა თავისი ღვთიური მიზნების აღსრულებას საფუძველად სიბრძნე დაუდო. იგი მუდამ ასწავლის კაცთა მოდგმას იმ საყოველთაო ჭეშმარიტებას, რომ სიბრძნე სიკეთე და სიცოცხლეა, ხოლო მისგან განდგომა დაღუპვას ნიშნავს: „თავის გულზე დაიმედებული ბრიყვია, ხოლო სიბრძნით მავალი გადარჩება“ [იგავ. 28:26]. ვინც სიბრძნის გზით იელის, მისი მოღვაწეობა გამართლებული იქნება და გონიერებას ეზიარება. ამიტომ მოუწოდებს ადამიანებს ღმერთი: „დატოვეთ სიბრიყვე და იცოცხლეთ და იარეთ გონიერების გზით“ [იგავ. 10,6].

დაბადების წიგნის მიხედვით, ვიდრე ღმერთი დე-

დაკაცს შექმნიდა, ჯერ ყველა ცხოველი და სხვა ცოცხალი არსება მიჰგვარა ადამს, რომელმაც თითოეულ მათგანს სახელი დაარქვა. ამით უფალმა ცხადყო ადამის, ე. ი. მისივე შექმნილის, უპირატესობა ყველას მიმართ. ამიტომაც ასხამს ხოტბას ფსალმუნები ღვთის უმაღლეს ქმნილებას [ფს. 148,1-5, 7-11; 150, 1, 6]. ცოცხალ არსებათა შორის არ იყო ადამის შესაფერი თანაშემწე, იგი მარტოსული აღმოჩნდა. ამიტომ შექმნა ღმერთმა კაცის ნეკნიდან ქალი. ეს ეპიზოდი აშკარად ადასტურებს ადამიანის მაღალ მისიას ყველა სულდგმულთან შედარებით, რომლებიც მანამდე შეუქმნია ღმერთს.

მკვლევარნი ხაზს უსვამენ თორას ნარატივის ჯეოცენტრიზმს. სამყაროს შექმნის მესამე დღიდან დაწყებული, ღმერთი მიმართავს ქვეყანას და იმას, რაც მასზე წარმოიშობა. ამაში ღრმა სიმბოლურობა ძევს. გამოჩენილი მეცნიერი ვ. ლოსკი წერს: „ეს არ არის ნეშტი რაიმე პრიმიტიული კოსმოგონიისა... შეუსაბამო ჩვენი კოპერნიკის შემდგომი სამყაროსი. გეოცენტრიზმი აქ არის არა ფიზიკური, არამედ სულიერი: ქვეყანა სულიერად ცენტრალიზებულია იმიტომ, რომ ის ადამიანის სხეულია, იმიტომ, რომ ადამიანი ცენტრალური არსებაა, ის არსება, რომელიც თავის თავში აერთიანებს გრძნობადსა და ზეგრძნობადს, და ამიტომ უფრო მეტი სისრულით, ვიდრე ანგელოზები, მონაწილეობს ქვეყნისა და ცის მთელ მწყობრში. სამყაროს ცენტრში ადამიანის გული ფეთქავს“ [12, 234-235]. ამიტომაც ადამის განსხვავებულობა ცხოველებისგან მის სიცოცხლეს ადამიანურს და განსაცვიფრებელს ხდის. თუმცა, არც სამყარო და არც ღედამიწა ადამიანთა საკუთრება არ არის, ისინი

ღვთის საკუთრებაა: „უფლისა არის ქვეყნიერება და სავსება მისი, სამყარო და მისი მკეიდრნი“ [ფსალმ. 23:1]. ადამიანები მდგმურები არიან ღვთის მიწაზე, ის მათ არ ეკუთვნით. ამიტომ ბიბლიაშივე არის გაცხადებული ის პირობები, რომელთა დაცვა აუცილებელია ადამიანებისათვის. მათი ცხოვრება დამოკიდებულია იმაზე, რამდენად კარგად შეასრულებენ ისინი ღვთის ნებას; რადგან ყოველი ქმნილება, ადამიანის ჩათვლით, შეიქმნა ღმერთის სამსახურად და მისი ნების აღსასრულებლად [გამოცხ. 4:11]. სწორედ ამ ზნეობრივ პოსტულატს ეფუძნება რელიგიური პედაგოგია – ადამიანმა ყოველთვის უნდა იცოდეს, რომ ღვთის ნების შესრულება მისი არსებობის აუცილებელი პირობაა, ხოლო მისგან გადახვევა საფრთხეს უქმნის არა მარტო ადამიანის ცხოვრებას, არამედ სამყაროს არსებობასაც. ეს საშიშროება უკანასკნელ საუკუნეში კიდევ უფრო თვალსაჩინო გახდა. რადგან, მეცნიერების განვითარების შედეგად, ამჟამად პლანეტარული კატასტროფების ხელოვნურად გამოწვევაც კი შესაძლებელია, ამიტომ ადამიანზე ბევრი რამ არის დამოკიდებული, რაც ყველამ კარგად უნდა გააცნობიეროს.

ადამიანი უფრო მნიშვნელოვანია, ვიდრე სხვა რამ დედამიწაზე, რადგან ყველაფერი ადამიანისთვის არსებობს და არა პირიქით. ადამიანის მნიშვნელობა ბევრად აღემატება სამყაროში არსებულ მატერიალურ ძალებს, რომლებზეც თვით ადამიანები ვართ დამოკიდებულნი. მაგალითად, ჩვენ მზის გარეშე ვერ ვიცოცხლებთ, მაგრამ, მნიშვნელობის თვალსაზრისით, მზე ადამიანს ემსახურება და არა პირიქით. იგი ადამიანისთვის შეიქმნა, როგორც მისი მსახურ-

რი და ღვთაება, როგორც ძველ ხალხებს მიაჩნდათ. ჩვენ ვიცით მზის დანიშნულება და ადგილი, მან კი არაფერი იცის ჩვენ შესახებ.

ფიზიკური სიცოცხლე საიდუმლოებად რჩება. არავითარი ცნობა არ არსებობს იმის შესახებ, რომ თუნდაც ყველაზე პრიმიტიული მიკროორგანიზმები ოდესღაც სპონტანური თვითწარმოშობის შედეგად აღმოცენდნენ უსიცოცხლო მატერიისაგან. ეს ისევე ვერ მოხდებოდა, „როგორც ჯართის გროვისგან ქარიშხალი ვერ წარმოქმნის თანამედროვე მანქანას“ [6. 16].

რაც უფრო მეტი გაოცება და მოწიწება დაგვეუფლება სიცოცხლის საოცრების მიმართ, მით უფრო მეტად დაეაფასებთ სიცოცხლეს. უმადურობა შემოქმედის მიმართ, გვეუბნება თორა, სიცოცხლის გაუფასურებისაკენ გადადგმული ნაბიჯია, მისგან გამომდინარე მახინჯი შედეგებით. ამის თაობაზე საყურადღებო მოსაზრება განავითარა ელექტრომაგნეტიზმის ფუძემდებელმა, ფრანგმა ფიზიკოსმა, ანდრე მარი ამპერმა, რომელიც წერდა: „ბუნებაში შეგვიძლია ვჭვრიტოთ შემოქმედის საქმეები და მათი საშუალებით მივიღეთ შემოქმედის შეცნობამდე“.

საჭიროა ახალგაზრდებმა იცოდნენ, რომ ადამიანის სხეული და ტვინი ზუსტად დაბალანსებული სისტემაა, რომელსაც სათანადო მოვლა ესაჭიროება. ზომიერება ადამიანმა ყველაფერში უნდა გამოიჩინოს, თვითნებობამ შეიძლება დაარღვიოს სხეულისა და ტვინის ფაქიზი სისტემა და უბედურებამდე მიიყვანოს ადამიანი (ნიკოტინი, ალკოჰოლი, შიდსი, პროსტიტუცია...).

ადამიანს არათუ თხოვნას უსრულებს უფალი,

არამედ ზოგჯერ სჯის კიდევ. ამისთვის მოუვლენს სტიქიურ და ფიზიკურ უბედურებებს. თუმცა, როგორც ღვთისმეტყველები თვლიან, ესეც ადამიანის სასიკეთოდ ხდება, რადგან ღმერთს უნდა, ადამიანი მოაქციოს სინანულისკენ, დაიცვას ცოდვისაგან და სიკეთის გზაზე ატაროს. ამდენად, ღვთიური სასჯელი ბოროტება კი არა, უკეთურობისგან ადამიანის დაცვაა, რაც საბოლოოდ სიკეთედ მასვე მოუბრუნდება. ამიტომ უნდა დაემორჩილოს ადამიანი ღვთიურ კანონებს და იმ ჰარმონიის თანაზიარი გახდეს, რომელსაც ეს კანონები ამკვიდრებს თვით ადამიანის საკეთილდღეოდ.

ღვთიური წესრიგის გამოვლენად და დედამიწაზე ჰარმონიის დამყარებად უნდა მივიჩნიოთ ის ფაქტი, რომ ღმერთმა ადამიანს შემოქმედებითი და ესთეტიკური აღქმის უნარი უბოძა. ეს გარემოება კიდევ ერთხელ უსვამს ხაზს იმას, რომ ღვთიური წესრიგი ადამიანის ჰარმონიული არსებობისათვის აუცილებელი პირობა იყო. ამიტომ ღმერთმა მიწის ერთ ნაწილში ბაღი გააშენა და იქ კაცი დაასახლა, რათა ბოძებულიისთვის მოეელო. ბაღში მარტო საკვებად გამოსაყენებელი ხეები კი არ იყო, იქ „სანახავად“ საამო ხეებიც იდგა. აქედან გამომდინარე, ადამიანს უნარი შესწევს დააფასოს მშვენიერება. ამიტომაც აშენებენ ადამიანები ბაღებს – ესწრაფვიან სილამაზეს. ასეთი რამ ცხოველებს არ ახასიათებს. მიუხედავად იმისა, რომ გამრავლების პერიოდში ცხოველებსა და ფრინველებს ერთმანეთის კაშკაშა შეფერილობა იზიდავთ, ზოგიერთი ჯიშის ფრინველი საწინააღმდეგო სქესის ყურადღების მისაპყრობად მღერის კიდევ, მათ მშვენიერების აღქმის უნარი

და შემოქმედებითი შესაძლებლობები არ გააჩნიათ. ასეთი უნარი მხოლოდ ადამიანს აქვს, რომლითაც იგი ღმერთს უახლოვდება. კაცობრიობის ისტორია ადამიანის შემოქმედებითი პოტენციალის გამოვლენა, ღმერთის, შემოქმედის მიბაძვაა. ხოლო ის, ვინც ღუპავს დედამიწას, აბინძურებს მდინარეებს, არღევს ატმოსფერულ შრეებს და საფრთხეს უქმნის ჩვენს პლანეტას, ღვთის წინააღმდეგ ილაშქრებს. ამიტომ ახალგაზრდებმა უნდა იცოდნენ, რომ ასეთი ადამიანები დიდ ცოდვას სჩადიან. ბიბლიურ იუდაიზმში მნიშვნელოვანი მინიშნებებია მოცემული ამასთან დაკავშირებით. თანამედროვე მეცნიერები ზნეობრივ-ეკოლოგიურ აღზრდაში ბიბლიურ საფუძვლებს ხედავენ.

ადამიანმა სამყაროს ჰარმონიიდან ბევრი ისწავლა. სწორედ ეს მიზანი ჰქონდა ღმერთს, როცა მკაცრად რეგლამენტირებულ სამყაროს ქმნიდა. ზნეობის პირველი გაკვეთილები ადამიანებმა სამყაროში არსებული ღვთიური წესრიგისა და ჰარმონიის წყალობით მიიღეს, რომლისკენაც უფალი დღენიადგ მოუწოდებდა: „შეკრიბე ხალხი: კაცები, ქალები და ბავშვები, და ხიზნები, რომელიც შენს კარიბჭეებში არიან, რომ გაიგონ და ისწავლონ, და ეშინოდეთ უფლისა, შენი ღმერთისა, და შესასრულებლად დაიცვან ამ რჯულის ყოველი სიტყვა“ [II რჯლ. 31,12].

სამყაროში არსებული ჰარმონია და წესრიგი ადამიანებში ყოველთვის იწვევდა დადებით განწყობას და აჯანსაღებდა საზოგადოებას. ამის შესახებ ავტორიტეტული აზრი გამოთქმული აქვთ როგორც ქრისტიანული სამყაროს, ისე სხვა აღმსარებლობის მიმდევრებს. მაგალითად, დიდი ჩინელი ფილოსოფო-

სი კონფუცი მიიჩნევდა, რომ „ცა მასში ქმნიდა ზნეობას“. ხოლო, ბიბლიური ფსალმუნთმგებელი დავითის აზრით, ეს ცაც და ირგელივ ყოველივე ღვთის შემოქმედების ნაყოფია: „...შევხედავ შენს ცას – შენი თითების ნამოქმედარს, მთვარესა და ვარსკვლავებს, რომლებიც დააფუძნე. უფალო, ჩვენო მბრძანებელო! რაოდენ დიდია შენი სახელი მთელს ქვეყანაზე“ [ფსალმ. 8:4,10]. ამის მიუხედავად, უფლის ნებით შექმნილი სამყარო მაინც წინააღმდეგობრივად ვითარდებოდა, რადგან ადამიანმა ვერ გაამართლა იმედები. ამიტომაც ზრუნავს დღენიადაგ შემოქმედი დაცემული ადამიანის ზნეობრივი გაჯანსაღებისათვის.

ადამის მოდგმამ ჯერ კიდევ ედემის ბაღში გაუცრუა იმედები ღმერთს, როცა არ დაემორჩილა უფლის ნებას და აკრძალული ხის ნაყოფი იგემა, რასაც შემდგომში ახალი იმედგაცრუება მოჰყვა კაენის საშინელი ცოდვის სახით: „იხილა უფალმა, რომ გამრავლდა ბოროტება ადამიანისა მიწაზე, და მისი გულის ყოველი წადილი მუდამ ბოროტება იყო. და ინანა უფალმა, რომ შექმნა ადამიანი მიწაზე და დამწუხრდა თავის გულში“ [დაბ. 6, 5-6]. ღმერთს არ შეუძლია შეეგუოს გარყვნილებასა და ბოროტებას, ამიტომ განიზრახა მიწის პირიდან აღგება და განადგურება ყოველივე იმისა, რაც მანვე დიდი სიყვარულით შექმნა. ეს აქტი თვალნათლივ მიგვანიშნებს, რომ ღმერთმა სამყარო სიკეთისა და წესრიგისათვის შექმნა ასე მიმზიდველი. მისი საბოლოო მიზანი ამ სამყაროს გვირგვინის – ადამიანის მაღალი ზნეობაა და არა მისი დაცემა, ბოროტების გამრავლება, რაც ადამიანის სისუსტის ბრალია. ღმერთი ყოველნაირად უწყობს ხელს დაცემულ ადამიანს ცოდვე-

ბის გამოსყიდვაში. ეს პირველად გამოვლინდა მაშინ, როცა ღმერთმა ედემის ბაღიდან გამოაძევა ადამი და ევა. მათ საკუთარი შრომით უნდა მოეპოვებინათ სარჩო-საბადებელი, მაგრამ უფალი მაინც არ აკლებდა მზრუნველობას დაცემულ ადამიანებს. თუმცა, შედეგი კვლავ არასახარბიელო აღმოჩნდა. ამიტომ ღმერთმა სამყაროს წარღვნა მოუვლინა, მაგრამ სიკეთით სავსე ნოე და მისი შთამომავლები გადაარჩინა. ამის შემდეგ უფალი კვლავ აგრძელებს ნოეს შთამომავლებსა და სხვა სულიერ არსებებზე ზრუნვას: „აკურთხა ღმერთმა ნოე და მისი ძენი და უთხრა მათ: „ინაყოფიერეთ და იმრავლეთ და აღავსეთ მიწა, და ადამიანის სისხლის დამღერელის სისხლი ადამიანის მიერვე დაიღვრება“ (დაბ. 9:6). ღმერთმა წარღვნის მოვლინებით დაასრულა გაურჩებული ადამის შთამომავლების დასჯა და ნოეს მემკვიდრეებთან აღთქმა დადო, რომელიც არსებითი ზნეობრივი ღირებულების შესრულებას ითვალისწინებს ადამიანთა მხრიდან, ხოლო, თავის მხრივ, ღმერთი ნოეს მოდგმას (ადამიანებს) წარღვნით აღარ ემუქრება. თუმცა, მისი ყურადღება სამყაროს კანონზომიერებათა დაცვასა და ადამიანთა ზნეობას ყოველთვის თავს დასტრიალებს.

მრავალი საუკუნე და ადამიანთა მოდგმის უამრავი თაობა დასჭირდა იმაში დარწმუნებას, რომ ადამმა და ევამ უმძიმესი ცოდვა ჩაიდინეს. სწორედ პირველი ცოდვიდან იმატა უკეთურობამ და პირველ ურჩობას მრავალი ბოროტება მიემატა. კაცობრიობა ჯერ კიდევ ვერ დარწმუნდა, რომ ღვთის ურჩობა და ცოდვით დაცემა კარგს არაფერს უქადის თვით მას და მთელ სამყაროს.

ღმერთი რომ იმ მომენტში გამოჩენილიყო და გვე-

ლის მიერ ევას ცდუნებისათვის ხელი შეეშალა, ევა და ადამი ვერასოდეს გაიგებდნენ, თუ როგორი დამლუპველი შედეგები შეიძლება მოუტანოს ადამიანს თავისუფალი ნების ბოროტად გამოყენებამ.

ადამისა და ევას პირველცოდვამ გამოიწვია ღვთისაგან გაუცხოება. ამის გამო ღმერთთან ურთიერთობა ვეღარ იქნება სასიამოვნო და შიშისაგან თავისუფალი. თუმცა, ღმერთმა მაინც არ გაწირა თავისი შექმნილი ადამიანი და მუდამ ეხმარება ცოდვის გამოსყიდვაში: „უფალს არ წაურთმევია ადამიანისათვის არც ხატი ღვთისა, არც თავისუფალი ნება, სულიერ საწყისთა შემმეცნებელი გონება და სხვ. ღმერთი ადამიანს მოექცა, როგორც მკურნალი და აღმზრდელი – სამოსით დაფარა მისი სიშიშველე. ღმერთმა ადამიანი ფიზიკურ სიკედილს დაუქვემდებარა, რათა აეცილებინა მისთვის საბოლოო, სულიერი სიკედილი, ანუ მასში ცოდვის საწყისების უკიდურესი, სატანურ ზღვარს მიღწეული განვითარება. საღვთო განგებულებამ წინასწარ განჭვრიტა ადამის ჯერ კიდევ განუმტკიცებული თავისუფალი ნების დაცემა და მისი აღდგინებაც ასევე წინასწარ მოაწყო. ადამის ცოდვით დაცემა არ იქცა კაცობრიობის გამოუსწორებელ დაღუპვად. ღვთის წინასაუკუნო განჩინების თანახმად, მის ამაღლორძინებელ ძალად დედამიწაზე გარდამომხდარი ძე ღვთისა იქცა“¹ ამით ღმერთმა ადამიანს ცოდვათა გამოსყიდვის შანსი კვლავ შეუნარჩუნა.

ცოდვით დაცემის შემდეგ ადამიანთა ურთიერთობები გასასტიკდა. თუნდაც მარტო ის რად ღირს, რომ

¹ პროტოპრესვიტერი მიქაელ პომაზანსკი, დოგმატური ღვთისმეტყველება, თარგმნა ნინო ბელთაქემ (სერია: მართლმადიდებლური დოგმატიკა, თბ., 2004, გვ. 108-109).

ბავშვის დაბადება დიდ ტკივილთან იქნება დაკავშირებული; შემდგომ მისი აღზრდა-განათლება ხომ ფათერაკებითაა აღსავსე, ხოლო ლუკმა-პურისათვის უმძიმესი ჯაფა ადამიანის მუდმივი თანამგზავრია წუთისოფელში. მაგრამ თავდაპირველი ანტაგონიზმი მაინც კაცსა და ქალს შორის ჩაინერგა, რადგან მამაკაცები ცდილობენ თავიანთი უპირატესობა გამოიყენონ ქალებზე გასაბატონებლად, თუმცა, ღმერთმა, თავისი ხალხის სიყვარულის გამო, აქაც დაამკვიდრა სიყვარულის იდეალი ცოლ-ქმარს შორის: „ამიტომ მიატოვებს კაცი თავის მამას და თავის დედას და მიეკრობა თავის ცოლს, და ორივენი ერთ ხორცად იქმნებიან“ [დაბ. 2:24].

როგორც ითქვა, ცოდვით დაცემის შედეგად შრომა ადამიანს მძიმე ტვირთად ექცა, რასაც ავადმყოფობა და ეპიდემიებიც დაერთო. ამდენად, ადამიანის ცხოვრება აღარ იყო საამო და უსაფრთხო. თუმცა, ღმერთი მასზე ზრუნვას აგრძელებდა და ხსნის გზაც მუდამ თავისუფალი იყო, მაგრამ არა ადვილად მისაღწევი, ადამიანის დიდი ცოდვების გამო. გონივრული დასკვნის გაკეთება თითქოს ძნელი არ უნდა იყოს, როდესაც ერთი შეხედვით უმნიშვნელო მოვალეობის შეუსრულებლობა ხშირად დიდ უსიამოვნებებს იწვევს, ანუ ის, რაც ძალიან იოლია, ძალიან რთული შესასრულებელი ხდება. სწორედ ამის თვალსაჩინო მაგალითს წარმოადგენს ადამისა და ევას ცოდვით დაცემა. ამიტომაც არის აღზრდის პროცესი მრავალმხრივი და რთული.

საყურადღებოა ადამიანთა გაერთიანებული ძალისხმევის ღვთიური შეფასება ბაბილონის გოდოლის მაგალითზე. ლოგიკურია, კელავ დავსვით კითხ-

ვა: რა საჭირო იყო გოდოლის აშენება? ხალხის ერთი ნაწილი ამბობდა: „აი, წარღვნა იყო. ახალი წარღვნის შემთხვევაში ჩვენ კოშკზე ავძერებით და წყალი ვერ მოგვწვდება“. ხალხის მეორე ნაწილი ფიქრობდა: „ჩვენ შეექმნით ჩვენთვის სახლს“. ისინი აპირებდნენ კოშკის თავზე შეკრების ადგილის მოწყობას, საიდანაც კერპებს მოემსახურებოდნენ. კიდევ სხვა ჯგუფი აცხადებდა: „არ არის სამართლიანი ერთი ღმერთის (ჰამეშის¹) მბრძანებლობა“. თუმცა, იყვნენ ისეთებიც, რომლებიც ფიქრობდნენ: „წარღვნა იყო ბუნებრივი მოვლენა და როგორც დროდადრო ცა ისე ირხევა, რომ საჭიროა მისი დამაგრება. ჩვენ გავაკეთებთ ისეთ მაღალ კოშკს, რომ ცა მას დაეყრდნოს. მაშინ ჩვენ ჰამეშის აღარ შეგვეშინდება!“ [2,48].

მთავარი შეგონება, რომელსაც ბაბილონის გოდოლის ეპიზოდით ადამიანებს ღმერთი აუწყებს, ისაა, რომ „კოშკის“ აშენება დედამიწაზე ნამდვილად საჭიროა, მაგრამ არა ბაბილონის, არამედ ღვთიურის. საჭიროა თორასა და ლოცვების, მცნებებისა და კეთილი საქმეების იმგვარად გამრავლება, რომ კოშკი უფრო მაღლა მიწვდეს, ვიდრე ადამიანის სხეულებრივი მოთხოვნილებები. სწორედ ასეთი კოშკი იქნება ღვთის მიერ კურთხეული და, როგორც ქრისტიანული ჭეშმარიტება სულის ტაძრის – ეკლესიის შესახებ გვაუწყებს, „ბჭენი ჯოჯოხეთისანი ვერ ერეოდინ მას“ (მათ. 16,18).

ყველაზე სრულყოფილი, ვინც ღმერთმა სამყაროში შექმნა, ადამიანი იყო, მაგრამ, ამის მიუხედავად, არ დაუშვა მისი გაამჰარტავენება. ამიტომ აურია ენა,

¹ ჰაშეში – ებრაულად ღმერთი. ნაშრომში ეიყენებთ ორივე სახელდებას.

რათა ადამიანებს ვეღარ გაეგრძელებინათ ბაბილონის გოდოლის შენება და მიმოფანტულიყვნენ დედამიწის სხვადასხვა მხარეს.

ღმერთის მიერ ენათა აღრევის აქტს კიდევ ერთი გარემოება ახლავს, რომელმაც მნიშვნელოვანი როლი შეასრულა დედამიწაზე პარმონიის დამკვიდრებაში. როგორც საყოველთაოდაა აღიარებული, სამყაროს მრავალფეროვნება მისი პარმონიულობის უმთავრესი წინაპირობაა. ამიტომ სხვადასხვა ერები და ეროვნებები სრულყოფილებას სძენენ ჩვენს მიწიერ ცხოვრებას, რომლის განუყოფელი კომპონენტი ენათა მრავალფეროვნებაცაა. ამდენად, ღმერთის მიერ ბაბილონის გოდოლის მშენებლობის შეჩერება, რაც ენათა აღრევის გზით მოხდა, ლოგიკურად სამყაროში წესრიგისა და პარმონიის ისეთი შემადგენელი ელემენტების შემოტანის წინაპირობა გახდა, როგორიც ენების და ხალხების წარმოშობა იყო.

დაბადების წიგნში ღვთიური წესრიგისა და პარმონიის დამკვიდრების კიდევ რამდენიმე ეპიზოდია. მათგან გავიხსენოთ სოდომისა და გომორის განადგურების ამბავი, რომელიც დიდ ზნეობრივ-აღმზრდელობით პლასტებს შეიცავს, მაგრამ მასში ღვთიური წესრიგი და პარმონია მაინც მნიშვნელოვნად გვესახება. სწორედ ეს უკანასკნელნი არიან თავისთავად ზნეობრივ ღირებულებათა საფუძველი, რადგან ზნეობა კანონზომიერებას, წესრიგს და ადამიანთა შორის მართლზომიერ ქმედებას გულისხმობს.

რაც შეეხება სოდომის ეპიზოდს, იგი იყო ადამიანთა არა მარტო ზნეობრივი გაუკუღმართება, არამედ გამოწვევა და პროტესტი ბუნების კანონზომიერებათა წინააღმდეგ, რომელიც არ დაუშვა ღვთიური წესრი-

გისა და ჰარმონიის მოსურნე უფალმა და „... დაამხო ეს ქალაქები და მთელი მათი შემოგარენი, და ყოველი მკეიდრი ამ ქალაქისა და ყოველი მცენარე მიწისა“ [დაბ. 19:25].

დედამიწაზე ღვთიური წესრიგი ყოველგვარი განვითარებისა და პროგრესის საფუძველად არის მიჩნეული, ამიტომ უფალი დღენიდან დასტრიალებს თავს მისსავე შექმნილ ადამიანს და ზნეობრივი კატაკლიზმებისგან იცავს მას; თუმცა, რადიკალური ზომებისგანაც არ იხევს უკან და ხშირად უმკაცრესი განაჩენიც გამოაქვს, მაგრამ სასჯელიც ადამიანისავე საკეთილდღეოდ წესდება, რათა არ განადგურდეს მთავარი – არ დაირღვეს ღვთიური წესრიგი და ჰარმონია.

გამოსვლათა წიგნში ღმერთი მრავალგზის მოუწოდებს თავის რჩეულ ხალხს დადგენილი წესების დაცვას [გამ. 13:10], მაგრამ ეს მარტო ზოგადი მოწოდება როდია, აქ არის მოცემული ზნეობრივი კოდექსი და მთელი ცხოვრების საზრისი [გამ. 20:1-17], რომლის შესახებ საგანგებო მსჯელობა ქვემოთ გეგეჭება. ამჯერად მხოლოდ იმას ვიტყვით, რომ ამავე წიგნში უფალი რჩეულ ხალხს მოსეს მეშვეობით ყოველდღიური ცხოვრების ისეთ წესებს უდგენს, როგორიცაა: დადგენილება მსახურთა შესახებ, ადამიანის დაზიანების შესახებ, ქურდობისა და საზღაურის, აღთქმებისა და შესაწირავების, სამსხვერპლოს, გამოსასყიდის და სხვადასხვა აკრძალვის შესახებ [გამ. 21:22-23].

როცა ღმერთმა შექმნა სამყარო (მიწა, წყალი, მნათობები, ცოცხალი არსებები და სხვა არაცოცხალი საგნები და მოვლენები) და მისი გამორჩეული

უმაღლესი არსება – ადამიანი, წესები და კანონები დაუდგინა, რომლებიც ურთიერთდამოუკიდებელი და, ამავე დროს, ერთმანეთის განმაპირობებელიც არის. ადამიანებმა აქედან ის დასკვნა უნდა გამოვიტანოთ, რომ, როგორც დაუშვებელია პლანეტათა მოძრაობის შეცვლა ან მზის სისტემის კანონზომიერებათა დარღვევა, რასაც კატასტროფები და სიცოცხლის განადგურება მოჰყვება, ისე არ შეიძლება უფლის მიერ ადამიანებისთვის დადგენილი წესებიდან გადახვევა; რადგან ადამიანი მიწიერი ცხოვრების გვირგვინია, უფლის მიერ დადგენილი, და მისი ყოველი გადაცდომა შემოქმედის წინააღმდეგ გადადგმული ნაბიჯია. ამიტომ ადამიანის მიერ ლეთიური წესრიგის დარღვევის თითოეული მცდელობა ცოდვად მიიჩნევა, რასაც იუდაიზმში ფუძემდებლური მნიშვნელობა ენიჭება.

მიწიერი ცხოვრება ზედმიწევნით რაციონალურად არის მოწყობილი. როგორც ზემოთ ითქვა, ცოცხალი არსებები და არაცოცხალი სინამდვილე ისე მჭიდროდ არიან ერთმანეთთან დაკავშირებულნი, რომ განაპირობებენ ერთმანეთის არსებობას და ფუნქციებს. ასეთი გონიერული ურთიერთმიმართება, სამყაროში არსებული ლეთიური წესრიგი და ჰარმონია იმის მტკიცე საფუძველია, რომ ადამიანებმა იწამონ ღვთის არსებობა, რაც ხელს არ უშლის ცხოვრების ემპირიულ შემეცნებას; პირიქით, იგი შემოქმედის მიმართ რწმენით აღავსებს ადამიანს.

ერთი შეხედვით, თითქოს ღმერთმა გამოარჩია ებრაელი ერი და მასზე დააწესა მზრუნველობა, მას დასტრიალებს თავზე და მის მიერ უფლის დადგენილი წესების შესრულებას განაპირობებს: „და ასწავ-

ლოთ ისრაელის ძეთ, ყოველი წესი, რომელიც უთხრა მათ უფალმა მოსეს ხელით“ [ლევ. 10:11]. მაგრამ უფრო სიღრმისეულად თუ დავაკვირდებით უფლის სიტყვას, ჭეშმარიტება სხვაგვარია. ღმერთისათვის ადამიანი განირჩევა მხოლოდ იმით, რამდენად იცავს იგი ღვთის განგებას. მართალია, უფლის რჩეული ხალხი ებრაელი იყო, მაგრამ ღმერთისთვის მაინც ყველა ერთია, რადგან „აბრაამი რომ გახდება დიდი და ძლიერი ერი, და მისით იკურთხება ყველა ერი“ (დაბ. 18:18). ცხადია, ერთი რჩეული ერის მეშვეობით ღმერთი მთელ კაცობრიობაზე ზრუნავს. მისთვის არ არსებობს ეროვნული, რასობრივი და სხვა განსხვავებანი, მთავარია, ადამიანი ასრულებდეს უფლის მცნებებს. ასეთია ღვთიური წესრიგის გამოვლინება სხვადასხვა ხალხთან მიმართებით.

ღვთის მიერ სამყაროს შექმნა ყველაზე ბრძნული აქტი იყო, ამიტომ არის იგი საყოველთაო წესრიგის ნიმუში. თუმცა, მარტო სამყაროს შექმნა ბევრი ვერაფერი სიკეთე იქნებოდა, ამას რომ მისი რაციონალური მოწყობა არ მოჰყოლოდა. სწორედ წესრიგსა და დედამიწის რაციონალურ გამართულობას განაპირობებს ცოდნა და უმაღლესი გონიერება, რადგან „უფალმა სიბრძნით დააფუძნა დედამიწა, გონებით განამტკიცა ცა“ [იგავ. 3,19]. წინააღმდეგ შემთხვევაში, ყველაზე კარგად მოწყობილი სამყაროც ვერას გახდებოდა, თუ მასში უწესრიგობა და ქაოსი დაისადგურებდა. მაგრამ ბრძნულად შექმნილს ისევე გონიერება მიჰყვება კვალში, რათა შეინარჩუნოს და მუდმივად განამტკიცოს ღვთიური წესრიგი უკვე ადამიანთა შორის, რადგან სწორედ ადამიანთათვის შეიქმნა ყოველივე და მას ადამიანმა უნდა უპა-

ტრონოს ღვთის განგებულების შესაბამისად. სწორედ ამაზე მიუთითებს კვანტური თეორიის ფუძემდებელი, გერმანელი ფიზიკოსი მაქს პლანკი: „საითაც არ უნდა გავიხედოთ, რა საგანსაც არ უნდა დავაკვირდეთ, ვერსად ვიპოვით წინააღმდეგობას მეცნიერებასა და რელიგიას შორის. პირიქით, ჩვენ აშკარად დავინახავთ მათ შორის სრულ ჰარმონიას – რელიგიაც და მეცნიერებაც ეძებს ჭეშმარიტებას და მიდის ღვთის აღიარებამდე“.

ამდენად, ლეთიური წესრიგი და ჰარმონია არ არის რაღაც განყენებული იდეა, მას კონკრეტული დანიშნულება აქვს, რაც ადამიანის მიერ მის გაცნობიერებაში, დაცვასა და განმტკიცებაში მდგომარეობს. ამიტომ ადამიანმა უმაღლესი ზნეობის გაკვეთილები სამყაროს ლეთიური წესრიგიდან უნდა მიიღოს. უფლის მცნებათა დაცვა ლეთიური წესრიგის გამოვლენაა თითოეული ადამიანისაგან. ღმერთი კანონებისა და კანონზომიერებათა დაცვისაკენ მოუწოდებს ყველას. სიმართლის მსახურების შეგნება თაობიდან თაობაში უნდა გადადიოდეს, სწორედ ამით დამყარდება ლეთიური წესრიგი და ჰარმონია. როგორც დაბადების წიგნი გვასწავლის: „რადგან ამოვირჩიე, რომ ამცნოს თავის ძეებსა და თავის სახლს თავის შემდეგ, რომ დაიცვან გზა უფლისა, ქმნან სიმართლე და სამართალი, რათა შეუსრულოს უფალმა აბრაამს, რასაც შეჰპირდა“ [დაბ. 18,19].

ლეთიური წესრიგი უფლის განგებულების შესრულებას ავალდებულებს ყველას, მათ შორის, ძლიერთა ამა ქვეყნისათა, რომლებმაც სხევებზე მეტად უნდა დაიცვან ლეთიური მცნებები და ამით სამაგალითონი გახდნენ თავიანთ ქვეშევრდომთათვის:

„მაშ, მისმინეთ და შეიგნეთ, მეფენო, ისწავლეთ მთელი დედამიწის მსაჯულნო! ყურად იღეთ, მრავალთა მბრძანებელნო, ქედმაღლურად რომ დაჰყურებთ ხალხებს! უფალმა მოგანიჭათ ძალაუფლება, უზენაესმა-მეუფებამ; ის გამოიძიებს თქვენს საქმეებს და თქვენს ზრახვებსაც გამოსცდის“ [სოლ. 6:1-3]. მართალია, მეფეებს უმაღლესი ძალაუფლება უპყრიათ ხელთ, მაგრამ ეს ძალაუფლება უკონტროლო არაა. ყველა წესს უფალი ადგენს. ზღვარგადასულ ქცევას ღმერთი არ დაუშვებს, რადგან ღვთიური წესრიგი უმაღლესი პარმონიაა, რომელსაც ყველა უნდა ემსახუროს. ხოლო ხალხის წინამძღოლთ გაცილებით დიდი მისია აკისრიათ: „ბრძენი მსაჯული აღზრდის თავის ხალხს და გონიერულ მმართველობას დაამყარებს. როგორიცაა მმართველი, ისეთნივე არიან მისი მსახურნი. როგორიცაა ქალაქის თავი, ისეთნივე არიან მისი მცხოვრებნიც“ [ზირ. 10:1-2]. წესრიგისაკენ მოწოდება ღმერთისთვის თვითმიზანი არ არის – ღვთიური წესრიგი ყველასათვის სასარგებლოა, მისი მიმდევარი ადამიანი სრულყოფილია, რადგან პარმონიულად ეწერება ღვთიურ სამყაროში და მისი ორგანული ნაწილი ხდება; ხოლო უფლის მცნებათა დამრღვევი ეწინააღმდეგება სამყაროს ღვთიურ წესრიგს, მის ღვთიურ გამართულობას და, დღევანდელი ტერმინით რომ ვთქვათ, ანაქრონიზმად იქცევა. ღმერთმა სამყარო წინააღმდეგობებისა და კატაკლიზმებისათვის კი არ შექმნა, არამედ მისი სურვილი საყოველთაო სიყვარული და პარმონია იყო: „სიყვარული კი ისაა, რომ დაიცვა მისი კანონები, ხოლო კანონთა დაცვა უკედავების საწინდარია, უკედავება კი ღმერთთან გვაახლოებს“ [სოლ. 6:19-19].

სამყაროს გაჩენიდან ღვთიური წესრიგი მისი აუცილებელი კომპონენტი იყო. უსახურ-უდაბური ბნელეთისა და ქაოსისაგან შექმნა ღმერთმა ყოველივე, რაც გვხიბლავს თავისი წესრიგითა და გამართულობით. სწორედ ეს არის ყველაზე დიდი მანიშნებელი იმისა, საიდან უნდა აიღოს ადამიანმა მაგალითი, ვის უნდა მიბაძოს, რადგან ყველაზე თვალსაჩინო სიბრძნე სამყაროს ღვთიურობა, მისი წესრიგიანობა და პარმონიულობაა. ამიტომ გონიერია ის, ვინც ამას კარგად აღიქვამს და სწორ დასკვნებს აკეთებს. გონიერებას და სიბრძნეს ძველი აღთქმა განსაკუთრებულ როლს ანიჭებდა: „ბრძენთა სიმრავლე სამყაროს ხსნაა, გონიერი მეფე კი – ხალხის კეთილდღეობა“ [სოლ. 6,24].

ღვთის განგებით შექმნილი სამყარო ყველაზე დიდი სახელმძღვანელო წიგნია, რაც კი ოდესმე შექმნილა ან მომავალში შეიქმნება. ადამიანების ვალია ეს წიგნი წაიკითხონ და შეიცნონ. იგი გვიჩვენებს ცხოვრების ჭეშმარიტ გზას, რაც გულისხმობს ჩვენს ყოველდღიურ ყოფა-ცხოვრებაში ღვთიური პრინციპების დაცვას. სამყაროს შექმნის აქტის გაცნობიერება მხოლოდ მორწმუნეთ შეუძლიათ. საღვთო წიგნები მხოლოდ რწმენით შეიცნობა და მარტო განსწავლულობა აქ საკმარისი არ არის. სწორედ ამას გვაუწყებს IV საუკუნის მეუდაბნოე ამბა ანტონი, რომელსაც ეწვია გამოჩენილი ფილოსოფოსი და ჰკითხა: „ამბა, როგორ შეგიძლია იცხოვრო აქ, წიგნის კითხვით მიღებული ნუგეშის გარეშე?“ მეუდაბნოემ ხელით მიუთითა ცაზე, უდაბნოსა და მთებზე და უპასუხა: „ჩემი წიგნი, ფილოსოფოსო, არის ქმნილი საგნების ბუნება, და როდესაც მოვისურვებ, შემიძლია იქიდან

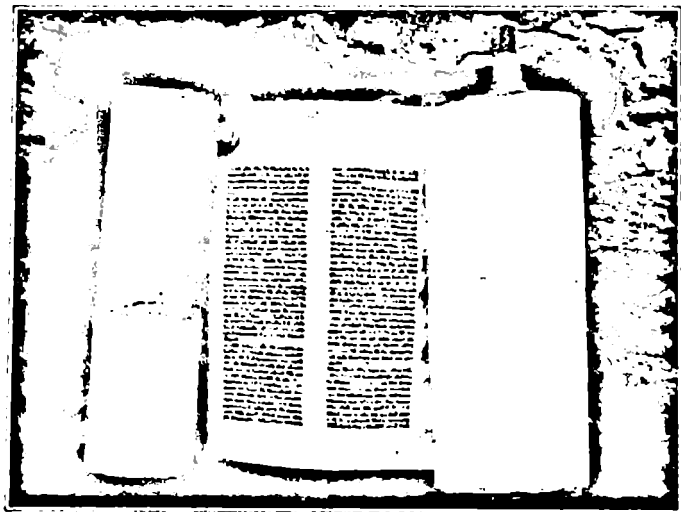
ამოვიკითხო ღმერთის საქმენი“.

სამყაროს ღვთიურ სრულყოფილებასა და მის აღმზრდელობით როლზე მიუთითებს უდიდესი რუსი მეცნიერი და პედაგოგი მიხეილ ლომონოსოვი: „შემოქმედმა ადამიანთა მოდგმას ორი წიგნი მიანიჭა. ერთშითაჲსი სიდიადე აჩვენა; მეორეში – თავისი ნება გაუმჟღავნა. პირველი წიგნი – ეს არის ხილული ქვეყანა, რომელიც უფალმა იმისათვის შექმნა, რომ ადამიანს, შეხედავდა რა ამ უზარმაზარ, მშვენიერ და გამართულ შენობას, მისთვის მინიჭებული შემეცნების უნარის წყალობით, ეღიარებინა ღვთის ყოვლადძლიერება. მეორე წიგნი – წმინდა წერილია. მასში შემოქმედი გვაკურთხებს სულის ცხოვნებისაკენ. წინასწარმეტყველთა და მოციქულთა ამ ღვთიესულიერ წიგნებში განმმარტებლები არიან ეკლესიის დიდი მოძღვრები. ხოლო პირველად ნახსენები წიგნის განმმარტებლები, რომელშიც მოცემულია ხილული სამყაროს აგებულება, არიან ფიზიკოსები, მათემატიკოსები, ასტრონომები და ბუნებაში გამოვლენილ სხვა ღვთიურ მოქმედებათა ამხსნელნი“.

ყოველივე ზემოთქმულის საფუძველზე შეიძლება ასეთი დასკვნა გამოვიტანოთ: რაკი სამყაროში არსებული ღვთიური წესრიგი და ჰარმონია პირდაპირ შეესაბამება უფლის მიერ დადგენილ წესებს, რაც იმაზე მიგვანიშნებს, რომ სამყაროს უზენაესი არსება, ადამიანი, უფლის მზრუნველობისა და მფარველობის ქვეშაა, აქედან გამომდინარე, ადამიანი ღვთიური წესრიგის მთავარი წარმმართველი ძალა უნდა იყოს, რაც უფლის მიერ დადგენილი წესებით ცხოვრებაში გამოიხატება. თუმცა, სწორედ ეს აღმოჩნდა ყველაზე რთული პრობლემა ცოდვით დაცემული ადამიანისათ-

ვის. ამიტომაც არის უფლის ძალისხმევა მიმართული ადამიანის გაკეთილშობილებისკენ, რაშიც გარკვეულ როლს ღვთიური რწმენით აღვსილი ადამიანის აღზრდა ასრულებს.

გარემომცველ სამყაროსთან ურთიერთობა თანამედროვე პედაგოგიურ მეცნიერებაში მოზარდის განვითარების, პიროვნებად ჩამოყალიბების ერთ-ერთ ფაქტორადაა მიჩნეული და მას ემპირიზმის თეორიის სახით იცნობენ. სწორედ გარემო პირობები ახდენს ბავშვის ფორმირებაზე ზემოქმედებას (მემკვიდრეობა და აღზრდასთან ერთად), რაც ღვთიური წესრიგისა და ჰარმონიის სრული განსახიერებაა. ამიტომ იგი ბიბლიური იუდაიზმის აღზრდის მსოფლმხედველობრივ საფუძველად უნდა მივიჩნიოთ.

კანონის (რჯულის) პედაგოგიკა იუდაიზმში

იუდაიზმის თანახმად, ღვთიური მიცევები (მცნებები) თავად ადამიანის სასიკეთოდ არის ნაბრძანები [3,28]. გამჩენმა უთხრა მოშეს: „ამოდი ჩემთან მთაზე და იქ იყავი და მე მოგცემ ქვის ლუხოთებს – ფილებს... და მცნებებს, რომლებიც ხალხისათვის შესასწავლად აღებუკდე“ (შმოთი 24:12).

„და საუბრის შემდეგ სინაის მთაზე მოსეს მოწმობის ფილები, ღვთის თითოთ დაწერილი ქვის ორი ფილა გადასცა“ (შმოთი 34:18). ამ ქვებზე დაწერილ სიტყვებს ებრაელებსა და ჰაშემს შორის არსებული

კაეშირი უნდა დაემოწმებინა და სწორედ ამიტომ მათ „ლუხოტ ჰაბრით“ – „აღთქმის დაფები“ ეწოდა.

კაცობრიობის ისტორია და, მათ შორის, ებრაელი ხალხის ისტორია მოსეს დროიდან ქრისტეშობამდე აღსაესეა უდიდესი საოცრებებით: ღვთიური გამოცხადებებითა და წინასწარმეტყველებებით.

მსოფლიო წესრიგი და ჰარმონია, რაც ღმერთმა დაამკვიდრა სამყაროში, ადამიანის კეთილდღეობისათვის შეიქმნა. მაგრამ იგი ჯერ კიდევ არ იყო სრულყოფილი. სწორედ ამას ემსახურებოდა რჩეული ერის მონობიდან განთავისუფლება, რადგან თვით ღმერთმა უწყოდა უპირველესად, რომ ღვთიური წესრიგი და ჰარმონია მონობაში ვერ დამკვიდრდებოდა. თუმცა, არც მარტო თავისუფლება იყო ამისათვის საკმარისი. ამიტომ ღმერთი თავის რჩეულ ხალხს ყველაზე უმთავრესს – რჯულს აძლევს: „და ახლა ისმინე, ისრაელო, წესები და სამართალნი, რომელთაც მე გასწავლით თქვენ შესასრულებლად, რათა იცოცხლოთ და მიხვიდეთ და დაიმკვიდროთ ის ქვეყანა, რომელსაც უფალი, თქვენი მამების ღმერთი, გაძლევთ თქვენ“ (II რჯ. 4,1). ეს იყო სრულიად ახალი ეტაპი კაცობრიობის ისტორიაში. სწორედ აქ, სინას მთაზე აუწყა ღმერთმა მოსეს და, მისი სახით, მთელ კაცობრიობას ცხოვრების მიზანი და ადამიანობის უმაღლესი მისია: „შეხედეთ, გასწავლეთ თქვენ წესები და სამართალნი, როგორც მიბრძანა მე უფალმა, ჩემმა ღმერთმა, აღსასრულებლად იმ ქვეყანაში, სადაც თქვენ მიდიხართ დასამკვიდრებლად“ (II რჯ. 4,5). ფაქტობრივად, სინას მთაზე მოხდა იმის საზეიმოდ აღიარება, რომ უფალი ღვთიური მისიის აღსასრულებლად ირჩევდა ებრაელ ხალხს,

მაგრამ მას გარკვეულ პირობასაც უყენებდა: „...თუ მოუსმენთ ჩემს ხმას და დაიცავთ ჩემს აღთქმას, ამოგარჩევთ ჩემს საკუთრებად ყველა ხალხიდან... და თქვენ იქნებით ჩემთვის მღვდელთა სამეფოდ და წმიდა ერად“ (გამ. 19,5-6). ადამის მოდგმის ცოდვით დაცემის მიუხედავად, ღმერთი მაინც ზრუნავს მის შთამომავლებზე და ზნეობრივ კოდექსს უმზადებს, რომელშიც ყველაზე ბრძნული და წმიდა მცნებებია გადმოცემული, ვიდრე აქამდე ვინმეს უნახავს ან მოუსმენია, რადგან მოსეს მცნებებს წარმართულ სამყაროში ანალოგი არ გააჩნდა. ადრე არსებულ სტიქიურ პრინციპებს, რომლებიც პოლითეისტურ პანთეონზე იყო დაფუძნებული, ათი მცნების სახით სულიერებით აღსავსე ზნეობრივი ნორმები უპირსპირდება, რომლებიც მიზნად ისახავდა ცხოვრების წესიდან ზღვარგადასული ეგოიზმის აღმოფხვრას და ადამიანთა შორის პარმონიული თანასწორობის დამკვიდრებას, რაც შემდგომში კაცობრიობის ყველაზე დიდი მონაპოვარი გახდა.

მოსეს კიდევ ერთი წოდებაც აქვს. მას არ მოიხსენებენ, როგორც „მეფე მოშეს“, ან „წინასწარმეტყველ მოშეს“. მას უწოდებენ „მოშე რაბეინუ“-ს – „მოშე ჩვენი მასწავლებელი“, რადგან ორმოცი წლის მანძილზე სწორედ მოშე ასწავლიდა ხალხს მცნებებს და უხსნიდა კანონებს [3.169-170].

„მოშემ ისრაელი გაიყვანა მეწამული ზღვიდან და ისინი უდაბნოში მივიდნენ...“ (შმთთი 15:22). აქ ისინი სამი დღე უდაბნოში დადიოდნენ. ამ დროის განმავლობაში მათ შეწყვიტეს თორას შესწავლა, ამიტომ ღმერთმა, სასჯელისა და განსაცდელის სახით, სასმელი წყალი შეუწყვიტა. თუმცა, თორასთან დაბ-

რუნებამ კელაე იხსნა ისინი. ამიტომ, თუ ებრაელები თორას მიცევებს შეასრულებენ, მათი სიცოცხლე სამართლიანი და მშვიდი იქნება [2,281-282].

„ჰაშემმა მთიდან მოშეს მოუხმო: „ასე უთხარი იაკობის სახლეულს და აუწყე ისრაელის შვილებს...“ (შმითი 19:3), გვაუწყებს თორა. ეს მიმართვა უთუოდ ბაღებს ასეთ კითხვას: რატომ უწოდა ჰაშემმა ებრაელებს ორი სახელი – „იაკობის სახლეული“ და „ისრაელის შვილები“?

საქმე ისაა, რომ „ისრაელის შვილებში“ თითქოს მხოლოდ კაცები მოიაზრება, არადა, ჰაშემი კავშირს ყველასთან ამყარებს – კაცთან და ქალთანაც. ამიტომ ჰაშემმა ჯერ „იაკობის სახლეული“ (ქალები) ახსენა, რათა მოშეს სცოდნოდა, რომ სწავლება უნდა გადაეცა ქალებისთვისაც და კაცებისთვისაც.

აქვე ლოგიკურად ჩნდება კიდევ ერთი კითხვა: რატომ ეწოდება ქალებს „იაკობის სახლეული“? ადამიანის ოჯახს მისი შვილები წარმოადგენს. ვინ უელის, ეფერება, ზრუნავს და ახდენს მათზე აღმზრდელობით ზემოქმედებას? ამას, უპირველეს ყოვლისა, ქალები აკეთებენ. სწორედ ამიტომ ჰაშემმა ისინი კაცებზე ადრე ახსენა, რადგან სურდა, რომ ქალებს ბავშვებისათვის ჰაშემის რწმენა და იმედი დაბადებისთანავე ჩაენერგათ.

ამასთან დაკავშირებით საინტერესოა მიდრაშის კომენტარი, თურატომ უბრძანა ჰაშემმა მოშეს თორას მცნებები ჯერ ქალებისათვის გაეცნო და შემდეგ კაცებისათვის.

ებრაული ტრადიციის თანახმად, ქალები უფრო ადრეულ ასაკში (12 წლის) ხდებიან ვალდებულნი, შეასრულონ მცნებები. თუ ქალებს ღმერთი პა-

ტივს დასდებს, ისინი მიცვებს უფრო გულმოდგინედ შეასრულებენ და ბავშვებსაც ასწავლიან. გასათვალისწინებელია აგრეთვე ისიც, რომ ღმერთმა პირველი აღთქმა ადამთან დადო, რაც ხაევას (ევას) მეშვეობით დარღვეულ იქნა. ამიტომ ღმერთი გადაწყვეტს შთააგონოს ქალებს, რომ მიცვების (მცნებების) დარღვევა უპატიებელია როგორც კაცებისათვის, ისე ქალებისთვისაც [3,9].

როგორც მიდრაში განმარტავს, მოსე ორმოცი დღე იმყოფებოდა ზეცაში და თორას სწავლობდა. მეორმოცე დღის დასასრულს მიიღო ორი დაფა, რომლებზეც ათი მცნება იყო აღბეჭდილი. ეს მოხდა ებრაელების ეგვიპტიდან გამოსვლის ორმოცდამეათე დღეს. ამიტომ ებრაელებისათვის თორას ბოძების დღე საზეიმოდ ითვლება.

თორაში ჩამოყალიბებულია მცნებები იმის შესახებ, თუ როგორ იმხიარულო დღესასწაულებზე, როგორ დანაღვლიანდე შესაბამის სიტუაციაში; არის მცნებები, რომლებიც ხალხს მტერთან ბრძოლის წესებს ასწავლის; ზოგიერთი მცნება გვაუწყებს, რომელი საკვები იჭმევა და რომელი არა; როგორ უნდა ვემსახუროთ ჰაშემს; რას ნიშნავს პატიოსანი ადამიანი და, საერთოდ, როგორი უნდა იყოს ადამიანი. ღმერთი უთითებს ადამიანებს, რა არის დასაშვები და რისგან უნდა შეიკავონ თავი, რაც, მოსეს კანონების მსგავსად, აღმზრდელობითი ზემოქმედების მატარებელია.

ათი მცნების მთელი საზრისი აღმზრდელობით დანიშნულებას ატარებს. „როცა მე აღარ ვიქნები“, – ამბობდა მოშე-რაბეინუ, – „არ იფიქროთ, რომ არა-

ვინაა, ვისგანაც შეიძლება პაშემის¹ ნების სწავლა. მისი თორა არ არის ცაში, რომ ვინმემ თქვას: „ვინ მიწვდება მას, რომ მოგვიტანოს? მაშინ შევასრულებდით...“ არც ზღვის მიღმაა ის, რათა არ თქვან: „ვინ გაცურავს შორეულ ზღვებში, რათა მოგვიტანოს ის? აი, მაშინ შევასრულებდით...“ მაგრამ არა! თორა ახლა დედამიწაზეა. ის თქვენს ხელშია და თქვენს გულშია. თქვენ იცნობთ მას და მასთან ერთად ცხოვრება შეგიძლიათ“. შეხედე, – უთხრა მოშემ ისრაელს, – პაშემმა შენ თორა და მცნებები გადმოგცა. შენ შეგიძლია პაშემს დაუჯერო ან არ დაუჯერო. თუ დაუჯერებ, იცოცხლებ; თუ არა – დაიღუპები. პაშემი სიცოცხლეს და სიკედილს იძლევა. მაშ აირჩიე სიცოცხლე! – უვახართა ბახაიმ!!! [3,173].

იმ დროს, როცა მოსემ სინას მთაზე ახალი კანონები მიიღო და ღმერთმა აღთქმა დადო რჩეულ ხალხთან, კაცობრიობა საზოგადოებრივი ცხოვრების იმ გზების ძიებაში იყო, რომლებსაც შემდგომში უნდა უზრუნველყო მისი სწორი განვითარება და ყოფა-ცხოვრება. მოსეს კანონებში უფალი მიუთითებს, რომ ასეთი გზის არსებობა შესაძლებელია მხოლოდ იმ პირობებში, თუ ადამიანის კავშირს შემოქმედთან მამაშვილური ხასიათი ექნება.

ღვთის მიერ მოსე წინასწარმეტყველისათვის ქვის ორ ფიცარზე დაწერილი ათი მცნება ადამიანთა ზნეობრივი ქცევის ძირითად მარეგულირებელ პრინციპებს წარმოადგენს. ისინი თავისი მოწოდებით და დანიშნულებით ორ ჯგუფად შეიძლება გაიყოს: პირველი ოთხი მცნება ღვთიურ წესრიგს და ადამიანის ღმერთთან მიმართებას ეძღვნება. მათ სარიტუა-

1 ებრაულად: ღმერთი

ლო-საკულტო დანიშნულება აქვს. ეს მცნებებია: „მე ვარ უფალი ღმერთი, და არა იყვნენ შენდა ღმერთნი, უცხონი, ჩემსა გარეშე; არა რაი აკეთო კერპი და არც რაიმე ხატება იმისა, რაც მაღლა ცაშია, რაც დაბლა მიწაზეა და რაც წყალშია, მიწის ქვემოთ; არ წარმოთქვა უფლის, შენი ღმერთის, სახელი ამოდ, რამეთუ უფალი დაუსჯელს არ დატოვებს მას, ვინც მის სახელს ამოდ იხსენებს; მოიხსენე დღე იგი შაბათი და წმიდა – ჰყავ იგი: ექუს დღე იქმოდე, და ჰქმნე მათ შინა ყოველივე საქმე შენი, ხოლო დღე იგი მეშვიდე, შაბათი, არს უფლისა ღმერთისა შენისა“ (გამ. 20, 2-10).

მოსე წინასწარმეტყველის ზნეობრივ მცნებათა მეორე ჯგუფი, მეხუთიდან მეათის ჩათვლით, ადამიანთა შორის ურთიერთობებს და მათ პიროვნულ ქცევებს არეგულირებს: „პატიე-ეც მამასა შენსა და დედასა შენსა, რადთა კეთილი გეყოს შენ და დღეგრძელ იყვე ქვეყანასა ზედა; არა კაც-ჰკლა; არა იმრუშო; არა იპარო; არა ცილი სწამო მოყუასსა შენსა წამებითა ცრუითა; არა გული გითქუმიდეს ცოლისათვის მოყუასისა შენისა, არა გული გითქუმიდეს სახლისათვის მოყუასისა შენისა, არცა ყანისა მისისა, არცა კარაულისა მისისა, არცა ყოვლისა მისთვის, რადცა იყუეს მოყუასისა შენისა“ (გამ. 20, 12-17).

უფლის მცნებათა თავისებური დეფინიცია მოცემულია იგავთა წიგნში, რომლითაც მშობელი აფრთხილებს შვილებს: „მცნება არის სანთელი, სჯული არის სინათლე, ცხოვრების გზა კი არის სწავლა და მხილება“ (იგავ. 6,23). იუდაიზმის თანახმად, „მცნება – მცნება სანთელია, თორა კი სინათლე“. სანთელი ვერ გაანათებს, თუ ცეცხლს არ ავანთებთ!

აქედან გამომდინარე, ადამიანი ვერ შეასრულებს მიცევებს (მცნებებს), თუ თორას არ ისწავლის. ჩვენი აზრით, მოსეს ზნეობრივი კანონები სწორედ წარმოდგენილი თვალთახედვით უნდა გავიაზროთ. უფლის მიერ ნაუწყები ზნეობრივი კოდექსი არ არის რაღაც განყენებული, ადამიანებს დაშორებული აბსტრაქცია, არამედ იგი თითოეული ადამიანის საკუთრებაა, რომლის შესრულება ყველას მოვალეობაა. რადგან მცნება სანთელია, ხოლო სჯული – სინათლე. ჩვენ, ადამიანებს, მიწიერ ცხოვრებაში მათი სწავლა და განუხრელი შესრულება გვევალება. ამგვარი პრინციპით წარმოდგენილი დეფინიციით ჩვენს წინაშეა ძველადღებულ პედაგოგიკის მიზანი და ამოცანა. აღზრდის იდეალი იმ ზნეობრივ ნორმათა შესრულებაშია, რომელიც ათი მცნების სახით მოსემ სინას მთიდან ჩამოიტანა. მას შემდეგ, რაც აღნიშნული ზნეობრივი კანონები საცნაური გახდა ადამიანთათვის, სრულიად ახალი ეტაპი იწყება კაცობრიობის ისტორიაში. უდიდესი გარდასახვა ხდება თვით ღვთის რჩეულ ერშიც, რომელიც ადრეც გამოირჩეოდა რელიგიურობით, მაგრამ ამიერიდან მათ მწყობრად ჩამოყალიბებული ზნეობრივი კოდექსი მიემართა უფლის მიერ, რომელიც, რასაკვირველია, მთელი კაცობრიობის საკუთრება ხდება მომავალში.

პირველი კატეგორიის მცნებებში ადამიანი წარმოდგენილია ღვთიური კოსმოგონიის სუბიექტად, რადგან სწორედ ღმერთი აწესებს ადამიანთა შორის ურთიერთობის ნორმებს. ამით ადამიანი აღიარებულია სამყაროს გამორჩეულ ნიშანსეცად, რადგან სწორედ მას მიმართავს ღმერთი და აფრთხილებს: „მე ვარ უფალი ღმერთი შენი, და არა იყვნენ შენდა

ღმერთი უცხონი, ჩემსა გარეშე“. მეორე მცნებაში დაგმობილია კერპების გაჩენა და მათი აღმართვა, რადგან ასეთ კერპებს ჭეშმარიტებასთან საერთო არაფერი აქვთ, მათ მხოლოდ ცდომილებაში შეჰყავთ ადამიანი, რადგან ყველა მოკედავი მხოლოდ ჭეშმარიტ ღმერთს უნდა მსახურებდეს, როგორც ეს პირველ მცნებაშია მოცემული. მესამე მცნებაში ღმერთი კატეგორიულად კრძალავს უფლის სახელის ხსენებას ფიცისას: „არა მოიღო სახელი უფლისა ღმრთისა შენისა ამოსა ზედა“. ღმერთი სიმართლეს და ჭეშმარიტების სამსახურს ასწავლის ყველას და რა გასაკვირია, რომ სიცრუის მიმართ იგი ასე კატეგორიულია. აღთქმის დარღვევა დიდი ცოდვაა, ამიტომაც აფრთხილებს უფალი ადამიანებს: არ დაიფიცოთ ჩემი სახელი ტყუილზე და არ შებღალთოთ სახელი თქვენი ღმერთისა (ლევ. 19, 12). წინააღმდეგ შემთხვევაში „...უფალი დაუსჯელს არ დატოვებს მას, ვინც მის სახელს ამოდ ახსენებს“ (გამ. 20, 7). მეოთხე მცნებაც ღვთიური წესრიგისკენ მოუწოდებს ადამიანებს, კერძოდ: „დაიცავი შაბათის დღე, რათა წმიდაჰყო იგი“ (გამ. 20, 8). ეს სამყაროს ექვს დღეში შექმნის ფაქტიდან გამომდინარეობს და მორწმუნეებს ავალდებულებს, კვირაში ერთი დღე ღმერთს მიუძღვნან, საუფლო დღესასწაულად აქციონ, რადგან ამის მაგალითი თვით ღმერთმა მისცა ადამიანებს — მან ხომ ექვს დღეში შექმნა ყოველივე, ხოლო მეშვიდე დღეს დაისვენა.

იუდაიზმის თანახმად, შაბათს აკრძალულია როგორც გარე სამუშაოები, ისე საოჯახო საქმეები. თუმცა, შაბათს შეიძლება სეირნობა, სიმღერა, კითხვა. შაბათი მორწმუნე იუდეველისათვის სულიერი

ამაღლების დღეა. ამ დღეს ასრულებენ ღოცვებს და სწავლობენ თორას. არ ფიქრობენ მთელი კვირის განმავლობაში დაგროვილ საქმეებზე.

მეორე კატეგორიის მცნებები, როგორც ზემოთ ითქვა, ადამიანის პიროვნულ ქცევას ეძღვნება. მათში, ფაქტობრივად, მოცემულია ღვთის ხატად შექმნილი კაცის ქცევის რეგლამენტაცია. ნიშანდობლივია ის გარემოება, რომ მხოლოდ მეხუთე მცნებაშია მოწოდება დედ-მამის პატივისცემის შესახებ, ხოლო დანარჩენში იმპერატიული აკრძალვა ისმის. სწორედ ეს განასხვავებს მეხუთე მცნებას მეორე ჯგუფის მცნებებისგან. ამიტომ არ უნდა გაგვიკვირდეს, რომ იუდაიზმში, ქრისტიანობისგან განსხვავებით, უფლის მცნებებს ორ ჯგუფად ყოფს. აქედან გამომდინარე, მეხუთე მცნება მიჩნეულია პირველი ჯგუფის მცნებად, რაც საგანგებო გააზრებას მოითხოვს.

ამის გამო ზოგიერთმა მკვლევარმა ეს შემთხვევითობასაც კი მიაწერა. თუმცა, საქმე უფრო სერიოზულადაა. ამით ღმერთს ადამიანების გამოცდა სურს. თუ ადამიანს შეუძლია მშობლების პატივისცემა (მათი, ვინც მასზე უფროსია და მისი აღმზრდელია), იგი ჰაშემის პატივისცემასაც შეძლებს.

განსაკუთრებული დამოკიდებულებაა მოსეს რჯულში დედ-მამის მიმართ. ამ მცნების დარღვევა არა მარტო უმძიმეს ცოდვად ითვლება, არამედ ასეთი ადამიანი უმკაცრესად ისჯება: „ვინც თავის მამას ან დედას გაარტყამს, სიკვდილით უნდა მოკედეს“ (გამ. 21,15). ასეთივე სასჯელია იმ შემთხვევაშიც, თუ ვინმე თავის მშობლებს დაწყევლის (ლევ. 20,9). იგავთა წიგნის თანახმად, ყოველთვის უპატიებელია ძარცვა-გლეჯა, მაგრამ ასეთი საქციელი, მშობლების

მიმართ ჩადენილი, უფრო სამარცხენოა: „მამის მძარცველი და დედის გამგდები შემარცხენელი და უპატიო შვილია“ (იგავ. 19:26). უფლის მცნების დამრღვევი ეერასოდეს მიაღწევს პირად კეთილდღეობას: „მამის და დედის მაწყევარს სანთელი ჩაუქრება უკუნეთ წყედიადში“ (იგავ. 20:20). სანთლის ჩაქრობა ადამიანის სულიერი განადგურებაა და რა უნდა იყოს ამაზე უმძიმესი სასჯელი; ამიტომ მოუწოდებს ბრძენი შვილებს, ყურადღებით მოექცნენ მშობლებს: „უსმინე შენს მამას, მან გშობა შენ და აბუჩად ნუ აიგდებ შენს დედას, როდესაც მოხუცდება იგი“ (იგავ. 23:22). როგორც სხვა მოთხოვნებს, ამ მცნებებსაც ყაველი არ გასვლია, რადგან, სამწუხაროდ, დღესაც ხშირად ეხედებით ისეთ ადამიანებს, რომლებიც აუგად იხსენებენ მშობლებს, ითვისებენ მათ ქონებას და დაუძლურებულ მოხუცებს ბედის ანაბარა ტოვებენ. ამიტომაც აქვს ღვთის სიტყვას მარადიული ღირსება, იგი ხომ არასდროს ყოფილა დროსა და სივრცეში შემოსაზღვრული.

რჩეულ ხალხში (ებრაელებში) ბავშვთა აღზრდა ცალსახად ოჯახურ ხასიათს ატარებდა. ოჯახურ ურთიერთობებს განაპირობებდა ღვთიური გამოცხადება და, აქედან გამომდინარე, რელიგიური საფუძველი ჰქონდა ბავშვების მშობლებთან დამოკიდებულებას: „პატივი ეცი მამასა შენსა და დედასა შენსა, რათა დღეგრძელი იყო მიწაზე, რომელსაც გაძლევს უფალი შენი ღმერთი“ (გამ. 20:12). ეს მცნებები ადრეული ასაკიდან ასაზრდოებდა მოზარდის სულს. მშობლები ისევე ზრუნავდნენ ბავშვის სულიერებაზე, როგორც ღმერთი და უფლის კანონები მოუწოდებდათ ამას; ეს, უპირველეს ყოვლისა, უფლის შიშსა

და დედ-მამის მორჩილებაში გამოიხატებოდა: „თვალი მამის დამცინავი და დედის მორჩილების მოძულე – ამოკორტნიან მას ხევის ყორნები და შეჭამენ მას არწივის მართენი“ (იგავ. 30:17). მშობლების წინაშე ამხედრება სასტიკ სასჯელს ექვემდებარებოდა: „თავისი მამისა და დედის აუად მაგინებელი სიკედლით უნდა მოკვდეს“ (გამ. 21:17). ასეთივე სასჯელი ელოდა მასაც, „ვინც თავის მამას ან დედას გაარტყამს...“ (გამ. 21:15).

შიში და მოწიწება ვრცელდებოდა არა მარტო მშობლების მიმართ, არამედ ამგვარი იერარქია იყო დამკვიდრებული უფროსებსა და ბავშვებს შორის, რადგან უფალი მოუწოდებდა: „ჭაღარის წინაშე წამოდექი და პატივი ეცი მოხუცებულის სახეს“ (ლევ. 19:32). ღმერთის არსებობის რწმენა და მისგან გამომდინარე ღვთიური წესრიგი, ფაქტობრივად, განაპირობებდა აღზრდის მიმართულებას.

ღმერთი, ასევე, დიდ ყურადღებას იჩენს მათ მიმართ, ვინც იცავს უფლის განგებულებას და თავისი გონიერებით მისაბამ მაგალითს აძლევს საზოგადოებას: „ბრძენი შეილი მამას ახარებს, ბრიყვი შეილი კი დედამისის დარდია“ (იგავ. 10,1). იგავთა წიგნის ამ სენტენციამ ფართო გავრცელება ჰპოვა ხალხში, რადგან მისი ჭეშმარიტი არსი ახლობელი და თვალსაჩინოა ყველასთვის. ღმერთი მზრუნველობას იჩენს იმ ადამიანების მიმართ, რომლებიც ყურადღებას არ აკლებენ საკუთარ მშობლებს. ასეთი ადამიანები უფლის მაღლით იქნებიან გარემოცულნი: „მამის პატივისმცემელი ცოდვათაგან განიწმინდება“ (ზირ. 3,3).

დედ-მამის პატივისცემა ჩვეულებრივი ნორმა იყო ღვთის რჩეული ერის ცხოვრებაში, მაგრამ ათი მცნე-

ბის სახით მას კანონის ძალა მიენიჭა, რაც არა მარტო ბიოლოგიური მშობლების, არამედ ასაკით უფროსების პატივისცემასაც ითვალისწინებს. ამიტომ საღეთო წიგნებში ხშირად არის წარმოჩენილი ღვთის განსაკუთრებული დამოკიდებულება მოხუცების მიმართ და მათი გამორჩეული ადგილი საზოგადოებაში: „ჭაბუკთა დიდება მათი ძალაა, ხოლო მოხუცთა ბრწყინვალება – ჭაღარა“ (იგავ. 20:29). ამის გათვალისწინება ახალგაზრდების უპირველესი მოვალეობაა.

მიდრაში¹ მეხუთე მცნებასთან დაკავშირებით განმარტავს, რომ ამ მცნების გაგონებისას მეფეებმა აღიდეს გამჩენი და აღიარეს: „როგორც კი ადამიანი მაღალ თანამდებობას იკაავებს, საკუთარი მშობლები მაშინვე ავიწყდება. უზენაესი ბრძენია, რამეთუ მშობლების პატივისცემა ბრძანა!“ [3,28].

იგავთა სიბრძნემ ყურადღების გარეშე არ დატოვა აღსაზრდელის გარემო პირობები და თანატოლთა წრე, რომელთა მხარდამხარ მიმდინარეობს აღზრდა: „ნუ დაემოყვრები ბრაზიანს და ფიცხ კაცთან ნუ მიხ-

1 მიდრაში – საღეთო წერილის ერთგვარი დამრიგებლური ხასიათის ეგზეგეზა. გამოიყენებოდა უმთავრესად გვიანდელი იუდაიზმში. ესაა რაბინთა ქადაგების წერილობითი რედაქცია, რომელშიც საღეთო წერილის მუხლობრივი კომენტარების მეშვეობით ყოველდღიურ პრობლემათა გადაწყვეტის ხერხებს აყალიბებდნენ. ამგვარად ჩამოყალიბებული საღეთო წერილის კომენტარებით, ფაქტობრივად, სახესუა ცალკე ლიტერატურული ჟანრი, რომელიც ახლოსაა იმ ლიტერატურულ მიმდინარეობასთან, რომელსაც განეკუთვნება ახალი აღთქმის ცალკეული მონაკვეთები (მაგ., მათ. 1-22). მიდრაშს შეიძლება პქონოდა ზნეობრივი (ჰალაკა = სულა, კარგად მოქცევა) ან თხრობით-გადმოცემითი (ჰადაგა = მოთხრობა) მიზნები. „დიდი მიდრაში“ დაწერილია 3700 წლის წინათ.

ვალ, არ გაიწვრთნა მის გზებში და არ დაუგო მახე შენს სულს“ (იგავ. 22:24-25). მეგობართა წრეს დიდი მნიშვნელობა აქვს მოზარდის ჩამოყალიბებაში, მაგრამ მთავარია, ახალგაზრდა ღვთისმოსავ და ბრძენ ადამიანებთან ერთად იზრდებოდეს და არა ბრიყვებთან: „უმეცრებთან ღროს ნუ დაკარგავ, არამედ გონიერთა შორის იტრიალე“ (ზირ. 27:12), – გაფრთხილებას იძლევა ბრძენი ზირაქი. უმეგობრო ადამიანი სრულყოფილი ვერ იქნება. ყველას ესაჭიროება თანამდგომი სიკეთესა და ბოროტების ჟამს, ამიტომ სამეგობროდ ბავშვობიდან უნდა განეწყოს მოზარდი: „მხოლოდ სულელი ამბობს – არა მყავს მეგობარი და არც მადლიერია ვინმე ჩემი სიკეთისათვისო.....“ (ზირ. 20:16). ასეთი დამოკიდებულება კატეგორიულად მიუღებელია ძველი აღთქმის პედაგოგიკისათვის, რადგან მოყვასის სიყვარული მოსეს რჯულის ქვაკუთხედი. იგივე ზირაქის სიბრძნე გვასწავლის: „უფლის მოშიში მეგობრობას ისე წარმართავს, რომ როგორიც თვითონაა, ისეთივე იყოს მისი მოყვასიც“ (ზირ. 6:16), ამიტომ დიდი დაკვირვებაა საჭირო, როცა თანატოლთა წრეს ვარჩევთ, რადგან ადვილად შესაძლებელია, ცუდ წრეში აღზრდამ სავალალო შედეგები გამოიღოს. გათავხედებულ ბავშვებში კეთილი თვისებების მოზარდიც მათ ყაიდაზე გადავა: „ვინც ფისს მიეკარება, გაისერება, და ვინც ქედმაღალს დაუახლოვდება, მას დაემსგავსება“ (ზირ. 13:1). ასეთივე აზრს ავითარებს სოლომონ ბრძენიც: „ბრძნებთან დამავალი დაბრძენდება, რეგენთა მოყვასი კი გაუბედურდება“ (იგავ. 13:20). უმეცარ და ბრიყვ ადამიანებთან ურთიერთობა ადათ-წესებისა და მამა-პაპათა შემარცხენელ საქციელადაა მიჩნეული: „ნუ ეხუმრე-

ბი უმეცარს, რათა შენი წინაპრები არ შეურაცხყო“ (ზირ. 8:4). აქედან მკაფიოდ ჩანს, რომ შეილები მიმართ უყურადღებობა და მათი ცუდად აღზრდა ზნეობრივი ნორმების დარღვევადაა მიჩნეული. ძველი აღთქმა გაცილებით მეტ ყურადღებას უთმობს ადამიანის სულიერ ფორმირებას, ვიდრე უშუალოდ სწავლებას. კეთილგონიერება უფლის მცნებათა დაცვაში გამოიხატება. მოსეს რჯული ჯანსაღი ზნეობის საფუძველთა საფუძველია, რომელშიც, ე. წ. მეორე კატეგორიის მცნებებში, განუზომლად ამაღლებულადაა წარმოდგენილი მოყვასთან ურთიერთობა. ანალოგიური მიდგომაა დაფიქსირებული ძველი აღთქმის სხვა წიგნებშიც.

კაცის მოკელის აკრძალვა, რაც მეექვსე მცნებითაა დადგენილი, პირდაპირ უფლის ქმნილების დაცვას გულისხმობს, რადგან ღმერთმა ადამიანი შექმნა თავის ხატად – ღვთის ხატად შექმნა იგი. და შექმნა იგი მამაკაცად და დედაკაცად (დაბ. 1, 27). ამიტომ ადამიანის მოკლა ღმერთის საწინააღმდეგო ქმედებაა და დაუშვებელია. ამასთან ერთად, გასათვალისწინებელია ის გარემოებაც, რომ ადამიანი ღვთის წარმომადგენელია, რომელმაც უნდა უპატრონოს ყოველივეს და იმეფოს დედამიწაზე. ამავე დროს, მას დიდი პასუხისმგებლობაც აკისრია, რადგან იგი წარმოადგენს ღმერთს სხვა ქმნილებათათვის. ამიტომ მან არ უნდა დაჩაგროს ისინი და არ მიაყენოს ტანჯვა, მით უმეტეს, არ ხელყოს მეორე ადამიანის სიცოცხლე, რადგან ადამიანი ღვთის ხატადაა შექმნილი (დაბ. 9:6). ამის გამო იგი ფასდაუდებელია. ადამიანის მნიშვნელობა არ არის დამოკიდებული იმაზე, რამდენად ჭკვიანი, ძლიერი, ლამაზი ან ჯანსაღია

ის. მთავარია, რომ იგი არის ადამიანი, ღვთის ხატად შექმნილი. ამიტომ უნდა დავიცვათ ავადმყოფები და უმწეონი: „ღარიბის მზავრელი თავის შემოქმედს შეურაცხყოფს, მათხოვრის მწყალობელი კი უფლის მადიდებელია“ (იგავ. 14:31).

რადგან ღმერთმა ყველა რასა ერთი ქალისა და კაცისაგან წარმოშვა (შეს. 17: 26), არ არსებობს დაბალი მოდგმის ხალხი, ყველა ადამიანი, რომელი რასის წარმომადგენელიც არ უნდა იყოს, ღვთის ხატადაა შექმნილი. ყოველგვარი შუღლი და ანტაგონიზმი ცოდვა და შემოქმედი ღვთის შეურაცხყოფაა. ქალები, მამაკაცების მსგავსად, ღვთის ხატად არიან შექმნილი და ისეთსავე ფასეულობას წარმოადგენენ ღმერთისთვის, როგორც მამაკაცები.

დიდი ზნეობრივი დატვირთვის მატარებელია მეშვიდე მცნება, რომელიც მრუშობის წინააღმდეგაა მიმართული. ამ ზნეობრივი ნორმის დაცვა ოჯახური სიმტკიცის ქვაკუთხედს წარმოადგენს. სწორედ ოჯახში იღებს სათავეს ზნეობრივი მიმართება ამა თუ იმ მოვლენისადმი. სიძვა და მრუშობა ანგრევს და აცამტვერებს არა მარტო ოჯახურ ზნეობას, არამედ თავად ადამიანის მორალურ სახეს. მოღალატე ცოლ-ქმარი ბოროტებას ამრავლებს საზოგადოებაში. ყოველ ეპოქაში სამარცხვინოდ ითვლებოდა სქესობრივი აღვირახსნილობა. თვით ღმერთმა მოსეს კანონებამდე გაილაშქრა სოდომური ცოდვისა (ლევ. 18:22) და სხვა გადახრების წინააღმდეგ. ღმერთი არა მარტო კიცხავს გარყვნილებს და მრუშებს, არამედ „ვინც იმრუშებს ქმრიან ქალთან, ვინც იმრუშებს თავისი მოყვასის ცოლთან, სიკედილით უნდა მოკედნენ მრუში მამაკაციც და მრუში დედაკაციც“ (ლევ. 20:9).

ასეთივე მკაცრი სასჯელია გათვალისწინებული სიბვა-მრუშობის სხვა გამოვლინებების მიმართაც.

მეორე კატეგორიის ზნეობრივ მცნებებში ღმერთი, ასევე, კრძალავს ქურდობას. სამყაროს დასაბამიდან ქურდობა მიუღებელ ქმედებად ითვლებოდა. თუმცა, მისი განზოგადება, როგორც ზნეობისთვის შეუფერებელი მოვლენისა, ყველაზე კარგად ძველი აღთქმის წიგნებმა შემოგვინახა. შემდგომში ამან სრულყოფილი სახე ქრისტიანობაში მიიღო. გამოსვლათა წიგნში დაწერილებითაა განხილული ქურდობა და მისი საზღაური (გამ. 22:1-15). იქვეა დაწესებული სხვადასხვაგვარი სასჯელი და გამოსასყიდის ოდენობა და სახეები. ზოგჯერ გვხვდება ძალზე მკაცრი სასჯელიც, რაც შესაბამისი დანაშაულის სიმძიმეზე მიუთითებს.

მეცხრე მცნება ცილისწამების წინააღმდეგ არის მიმართული. ეს მანკიერი თვისება, რომელიც სამყაროს გაჩენიდან არსებობს, უამრავ ბოროტებას აძლევს დასაბამს. მრავალი უდანაშაულო ადამიანის სიცოცხლე ემსხვერპლა ცრუ მოწმეთა ჩვენებებს, ან მორალურად და მატერიალურად დაზარალდა. ამიტომ მისი აღმოფხვრა, ბრძოლა მის წინააღმდეგ ყველა დროში აქტუალური იყო. სხვათა შორის, მოსეს კანონებში წამოყენებული დებულებები მარტო ძველ ეპოქას როდი ემსახურებოდა; მათი დაცვა დღესაც ისევე აუცილებელია, როგორც მაშინ, როცა ღმერთი სინას მთაზე ეცხადებოდა წინასწარმეტყველს. ცილისწამება ყველა ეპოქის მარადიული ბოროტება იყო, ამიტომ ასე ცალსახად ილაშქრებს ღმერთი მის წინააღმდეგ: „ნუ დაყრი ცრუ ხმებს: ხელს ნუ მისცემ უკეთურს, რათა ბოროტების მოწმე არ გახდე“ (გამ. 23:1), „არ მოიპაროთ, არ იცრუოთ და არ მოატყუოთ

ერთიმეორე“ (ლევ. 19:11).

მეათე მცნებაში დაგმოვილია შური და ყოველგვარი მიდრეკილება, რომელთა გამო ნივთიერი საუნჯის ხელში ჩაგდება დაუმსახურებლად სწადიათ. ღმერთი საგანგებოდ ჩამოთვლის იმ მანკიერებებს, რომლებიც შურიან ადამიანს ჩაუსახლდება სულში და სხვისი ქონების დაპატრონებისათვის განაწყობს. სწორედ შურიანობა გახდა კაენის მიერ ჩადენილი საშინელი ცოდვის საფუძველი; ამგვარი ფაქტები მრავლადაა როგორც საღვთო ისტორიაში, ისე ჩვენს ყოველდღიურ ცხოვრებაშიც. მნიშვნელობა არ აქვს, ადამიანმა მოახერხა თუ არა სხვისი ქონების ხელში ჩაგდება; ისიც ცოდვად ითვლება, თუ მან განიზრახა, ჩაიფიქრა ასეთი ქმედება. უკეთური გულისთქმაც დანაშაულის ტოლფასია და ამიტომაც ისჯება იგი ღვთის განგებულებით. როგორც სხვა მცნებები, ქრისტიანობამ მეათე მცნებაც გააღრმავა და ყოვლისმომცველი მნიშვნელობა მიანიჭა.

იმის მიუხედავად, რომ თორას ზნეობრივი კატეგორიები წარმოდგენილია ათი მცნების სახით, აღნიშნული მორალური სენტენციები გაბნეულია იუდაიზმის სხვა წიგნებშიც. მათი თავმოყრა და სისტემად ჩამოყალიბება საგანგებოდ უსვამს ხაზს მათ მნიშვნელობას. სწორედ სინას მთაზე ნაუწყები კანონები ამკვიდრებენ ადამიანთა თანასწორობას; უსამართლობამ ადგილი უნდა დაუთმოს უმაღლეს ღვთიურ სამართლიანობას, რაც საზოგადოებრივი და კერძო ცხოვრების განვითარებას სრულიად ახლებურ მიმართულებას ანიჭებს. შემდგომში სწორედ მას დაეფუძნება კანონშემოქმედების მთელი სისტემა. სწორედ სინას კანონებში გამოიხატა ხალხისა და ღვთის კა-

შირი თავისუფალ პირობებში, რადგან რჩეული ერი მხოლოდ მოსეს მცნებების შესრულებით შეძლებდა ღვთიური აღთქმის კეთილი საწყისის ცხოვრებაში განხორციელებას.

მოსეს მცნებები უმაღლესი ზნეობრივი ღირსებით გამოირჩევა. მათი მიზანი არ იყო რჩეული ხალხის ნივთიერი პირობების გაუმჯობესება, ეს მცნებები გაცილებით მაღალ მიზნებს ემსახურებოდა: „იყავით ჩემთვის წმიდები, რადგან წმიდა ვარ მე, უფალი, და მე გამოგაცალკევეთ ხალხთაგან, რათა ჩემი იყოთ“ (ლევ. 20:26). სწორედ ამის დასტურია ისიც, რომ კაენი დაისაჯა არა მცირე ძღვენისათვის, არამედ იმისათვის, რომ ჰამეშმა (ღმერთმა) შესთავაზა შეეცვალა მიდგომა და სულიერად ცხოვრება დაეწყო; მან კი ამის ნაცვლად თავისი ძმა, „მეტოქე“ მოიშორა.

მართალია, კაენმა მოინანია და თქვა: „დიახ, მე ძალიან ცუდად მოვიქეცი და დამნაშავე ვარ“, მაგრამ ღმერთს განაჩენი გამოტანილი ჰქონდა მისთვის: „ღმერთმა თქვა: „ამიერიდან დაწყებული იქნები მიწისაგან..., როცა მიწას დაამუშავებ, ის აღარ გამოსცემს შენთვის თავის ძალას. მოხეტიალე... იქნები დედამიწაზე“ (ბერეშითი 3:11,12).

გასათვალისწინებელია ის გარემოება, რომ ღმერთმა კაენი დასაჯა იმის გამოც, რომ მას სურდა სამყაროს ერთადერთი მფლობელი ყოფილიყო [2,35].

რაც შეეხება ნივთიერ მხარეს, ღმერთი იღებს იმ ადამიანთა ძღვენს, ვინც მატერიალურ ქონებას სულიერ სიმდიდრეს ამჯობინებს, სწავლობს თორას და ასრულებს მის მიცევებს (მცნებებს).

როგორც ცნობილია, ყოველი საზოგადოება გარკვეული ზნეობრივი ორიენტირებით ცხოვრობს, რაც

გაელენას ახდენს მომავალი თაობის სულიერ ჩამოყალიბებაზე. სწორედ საზოგადოებაში დამკვიდრებული ცხოვრების წესი, მორალური კატეგორიები ასრულებენ წარმმართველ როლს ახალგაზრდობის აღზრდაში. ხოლო, თუ საზოგადოება იმდენად არის დაწინაურებული, რომ მას ქცევის მარეგლამენტირებული ნორმები აქვს, ეს უკვე დიდი წარმატებაა. მაგრამ სრულიად სხვა სიმაღლესთან გვაქვს საქმე მაშინ, როცა საუბარი ღვთის სიტყვაზე, ანუ მარადიულ, ყოვლისმომცველ, ყოვლისშემძლე სამყაროს შემოქმედზეა. ამდენად, ჩვენ წინაშეა არათუ სრულყოფილი, არამედ აღმატებული შინაარსის, ღვთიური სიბრძნით დატვირთული, უმაღლესი სულიერებით აღსავსე მოქმედებისა და არსობის საწყისი, უდიადესი მიზანი.

ძველი აღთქმის პედაგოგიკა არის ღვთის მიერ მოსესთვის გამოცხადებულ მცნებებზე დამყარებული კანონების პედაგოგიკა. ეს კანონები ორგვარია: თეოცენტრული და სოციოცენტრული. ღვთის მიერ ბოძებული კანონები თეოცენტრულია, ხოლო ადამიანების მიერ შექმნილი კანონები – სოციოცენტრული. სოციოცენტრული კანონი საზოგადოებისაგან განყენებული არასოდეს ყოფილა, რადგან იგი საზოგადოების წიაღში იშვა, როგორც ამ საზოგადოების წევრთა ქცევის მარეგლამენტირებული ნორმა. ასეთია, მაგალითად, ჰამურაბის, მანუს ან ეახტანგ მეექვსის კანონები. მაგრამ სულ სხვა მდგომარეობაა მოსეს კანონებთან მიმართებით, რომლის გაცხადება შემოქმედის მიერ მოხდა.

ღვთიური კანონები, მოცემულ შემთხვევაში, მოსეს ათი მცნება და საერო კანონები, მათი წარმო-

მავლობის მიუხედავად, შეიცავენ ადამიანთა ქცევის ნორმებს. ამით ისინი უშუალო ზემოქმედებას ახდენენ საზოგადოების წევრთა ყოველდღიურ ყოფასა და მათ შორის ეთიკური ნორმების შესრულებაზე. თავისთავად ადამიანის ქცევა შეიძლება იყოს კანონის შესაბამისი ან მისი საწინააღმდეგო. სწორედ საპირისპირო შემთხვევაში, როცა ესა თუ ის ინდივიდი ან ადამიანთა ჯგუფი ეწინააღმდეგება კანონის მოთხოვნას, გამოიყენება სანქცია, რომელიც კანონის პირდაპირი მოთხოვნაა. მაგრამ კანონის ამოქმედება ყოველთვის როდია საჭირო. ადამიანები უპირატესად იცავენ იურიდიული კანონის მოთხოვნებს, რადგან სამართლის ნორმების დარღვევამდე ადამიანი არღვევს ზნეობრივ ნორმას, რომელიც გარკვეულ საფუხურს წარმოადგენს სამართლის ნორმამდე. ამდენად, ეთიკური და სამართლებრივი ნორმები მჭიდრო კავშირშია და ზემოქმედებასაც ახდენს ერთმანეთზე: სამართლის ნორმის ნებისმიერ დარღვევას მოჰყვება ზნეობრივი ნორმის ხელყოფაც, მაგრამ ზნეობრივი ნორმების დარღვევას ყოველთვის არ მოჰყვება სამართლის ნორმის დარღვევა. სწორედ ზნეობასა და სამართლებრივ ნორმებს შორის მოიაზრებოდა მთელი აღმზრდელობითი სისტემა უძველესი დროიდან, როცა ჯერ კიდევ არ არსებობდა შესაბამისი სასწავლო-აღმზრდელობითი კერები.

კანონის არსებობა თავისთავად ზნეობრივი დატვირთვის მატარებელია. ამის შესახებ მკვლევარი გ. ლობჯანიძე წერს: „როგორც სამართლებრივი, ისე ზნეობრივი ნორმები პიროვნებისა და საზოგადოების ინტერესთა გამაწონასწორებელ და საზოგადოებრივი ცხოვრების მომწესრიგებელ ფაქტორე-

ბად გვევლინებიან, თუ სამართლის ნორმები ქმნიან ნორმატიულ სტრუქტურას, ზნეობა ადამიანთა თანაცხოვრების პრინციპებს უზრუნველყოფს“.¹ მაგრამ თანაცხოვრების პრინციპები ადამიანს ეძლევა ღვთის მიერ (მოსეს კანონები), ან კიდევ თვით ქმნის მას (ჰამურაბის კანონები). ორივე შემთხვევაში კანონი ზემოქმედებას ახდენს ადამიანის ქცევაზე: პირველ შემთხვევაში – აღმატებულად ზნეობრივს, მეორე შემთხვევაში – ყოფა-ცხოვრებითს (სამართლებრივს). თუმცა, გარკვეული ზნეობრივი ზემოქმედება ამ უკანასკნელსაც აქვს.

ყველა საზოგადოებაში მეტნაკლებად უწევენ ან-გარიშს კანონის მოთხოვნებს. აქედან გამომდინარე, საზოგადოება ინფორმირებულია იმის შესახებ, თუ რა მოჰყვება ამა თუ იმ ნორმის შეუსრულებლობას, ან მის გადაჭარბებას. ამდენად, კანონი ასრულებს შემაკავებელ ფუნქციასაც. ადამიანმა იცის, რა შეიძლება და რა არის დაუშვებელი. ე. ი. კანონი ადამიანის ქცევის გარკვეულ რეგლამენტს აწესებს და ამით ამკვიდრებს საზოგადოებისთვის მისაღებ ზნეობრივ ნორმებს, ან კრძალავს მიუღებელ ქცევებს. ამიტომ, როცა ჩვენ ვლაპარაკობთ ძველი აღთქმის ათ მცნებაზე, აქ თვალნათლივ ჩანს მოსეს კანონების ზნეობრივი მნიშვნელობა, ამასთან, ჩვენ საგანგებოდ ვამახვილებთ ყურადღებას ზოგადად კანონის აღმზრდელობით ფუნქციაზე.

საზოგადოებაში კანონის მოთხოვნათა გაერცულების პროცესი იმავე ამოცანას ემსახურება, რასაც აღმზრდელობითი საქმიანობა. ამიტომ ისეთი აღმატებუ-

¹ გ. ლობჯანიძე, სახელმწიფოსა და სამართლის ზოგადი თეორია, თბ., 2000, გვ. 281.

ლი რჯული, როგორიც ქეის ორ ფიცარზე დაწერილი ათი მცნებაა, არ შეიძლებოდა, მოსეს დროშივე არ გამხდარიყო საგანგებო შესწავლის ობიექტი. კანონი რჩეულ ერში ღვთის არსებობის ნიშანი იყო, ამიტომაც ამკვიდრებდა ის კანონის მოთხოვნათა უმკაცრეს შესრულებას (საქმ. 23.3; რომ. 2:25). საზოგადოება იმ შეგნებით ყალიბდებოდა, რომ მცნებათა დარღვევით ეწინააღმდეგებოდა თვით ღმერთის იდეალებს და უარს ამბობდა მასზე. კანონი მუდმივია და აუცილებელი ყველა თაობისათვის. ამიტომ მოსე და წინასწარმეტყველები კანონებს იღებენ ღმერთისგან, იწერენ და შემდგომ უკითხავენ, განუმარტავენ და ასწავლიან ხალხს, რომ იგი უფრო გასაგები იყოს შესასრულებლად (1 ეზრ. 8,19). ამდენად, ათი მცნება სათავეს უდებს რჯულის ანუ კანონის პედაგოგიკას, რომელმაც შეაჯამა უფლის მიერ სამყაროში დამკვიდრებული ღვთიური ჰარმონია და აღზრდის საფუძვლად სწორედ მოსეს კანონები დაამკვიდრა.

ათასეული წლების წინ საჭირბოროტოდ მიჩნეული პრობლემები, რომლებიც ღვთის სიტყვამ ათი მცნების სახით შემოგვინახა, დღესაც ზღვარდაუდებელია; ამიტომაც იქცა მასში ჩამოყალიბებული მცნებები აღზრდის იდეალად. ათი მცნება სხვა არაფერია, თუ არა ღმერთის მიერ მოცემული ადამიანის სინდისის ნორმათა განსაზღვრა და მათი ობიექტური გადმოცემა.

ზოგადად, ძველი აღთქმისეული აღზრდა პირდაპირ შეესაბამებოდა საღვთო გამოცხადებას. ადამიანები დარწმუნებულნი იყვნენ იმაში, რომ ისინი იყვნენ „ღვთის ხატად“ შექმნილნი, მაგრამ, ამავე დროს, ცოდვის მემკვიდრენი. მშობლები თავიანთი

შვილების აღზრდისას ღვთიური კანონებით ხელმძღვანელობდნენ და ყოველი ადამიანის აღზრდა ღვთის სამსახურისთვის მიმდინარეობდა. აღზრდის ძირითადი პრინციპი ასეთი იყო: „სიბრძნის დასაბამია შიში უფლისა“ (ფსალმ. 110:10). აღზრდა საღეთო გამოცხადების შესწავლით და გაცნობიერებით უნდა წარმართულიყო: „რადგან მე ვარ უფალი, ღმერთი თქვენი, განიწმინდეთ და იყავით წმიდები, რადგან წმიდა ვარ მე...“ (ლევ. 11:44). მეორე მხრივ, აღზრდის პროცესში აუცილებელი იყო გაეთაღისუფლებინათ ბავშვები მათ მიდრეკილებებისა და ცოდვებისაგან, რომლებიც ადრეულ წლებში იღებს სათავეს.

ჰაშემმა არ მისცა ებრაელებს წმინდა ქვეყანაში შესვლის უფლება, რადგან მათ აჩვენეს, რომ ამისათვის ჯერ მზად არ იყვნენ. მათ ორმოცი ხანგძლივი წელი დასჭირდათ, რათა ახალი თაობა გამოეზარდათ, რომლისთვისაც უცნობი იყო ეგვიპტის მონობა. ჰაშემს უნდოდა, რომ წმინდა ქვეყანაში თავისუფალი ხალხი შესულიყო, რომელიც მისი თორათი იცხოვრებდა. რამეთუ მონებს მხოლოდ უხეში ძალის სჯერათ და სასწაულების დაჯერება არ შეუძლიათ [3,115].

ღვარში ანუ მეორე რჯული გვაუწყებს (ღვარში 4:1-2), რომ, სანამ მოსე მიწიერ სამყაროს დატოვებდა, შეკრიბა მთელი ერი, რათა მათთვის საბოლოო მითითებები მიეცა. მოსე ხალხს 37 დღის განმავლობაში ესაუბრებოდა. ეს გამოსამშვიდობებელი საუბარი თითქმის მთელ ღვარშის წიგნს მოიცავს. მოსე მოითხოვს თავისი მითითებების ზედმიწევნით შესრულებას: „არ დაუმატოთ იმას, რასაც გამცნობთ თქვენ და ნურც მოაკლებთ, რათა დაიცვათ თქვენი გამჩენი ღმერთის წესდებანი“.

მოსე ხშირად საყვედურობდა და კიდევ კიცხავდა ხალხს მცნებების დარღვევის გამო, მაგრამ მისი საბოლოო სიტყვა დამოძღვრასთან ერთად დალოცვა-ცაა. წინასწარმეტყველებმა სწორედ მოსესაგან ისწავლეს, რომ საყვედურის შემდეგ ხალხი აუცილებლად უნდა დალოცო. აქ თორა მოსეს „ჰაშემის ადამიანს“ უწოდებს. ეს წოდება მას ებრაელების დალოცვის შემდეგ მიეცა.

თორა ისრაელიანთა ცხოვრების თანამგზავრი და გზის მაჩვენებელი იყო. მიუხედავად იმისა, რომ იგი ღვთის ბოძებულია, მაინც არ არის განყენებული, შორეული და მიუწვდომელი. იგი ახლობელია ყველასთვის, რადგან მისი მაღლი მფარველობს ისრაელიანებს. მოსე სწორედ ამას გულისხმობდა, როცა გამოსამშვიდობებელ სიტყვაში თავის ხალხს მოძღვრავდა: „...რაც უნდა შეგემთხვათ, როგორც უნდა დაიფანტოთ, მაშინაც, თუ სამყაროს კიდესე აღმოჩნდებით, იცოდეთ, იქიდანაც შეგკრებთ ჰაშემი და უკან, ისრაელის მიწაზე დაგაბრუნებთ. ამისათვის თქვენ უბრალოდ უნდა დარჩეთ ებრაელებად, ანუ ისე იცხოვროთ, როგორც თორა ბრძანებს“.

რჯულის ანუ მოსეს კანონების მოთხოვნათა დაცვა-შესრულების პერიპეტიები ისტორიული თვალსაზრისით აღწერილია ეზრას წიგნში. თვით ეზრა მღვდელი იყო. იგი აარონის შთამომავალი და საღვთო რჯულის მასწავლებელია. წიგნი დაწერილია დაახლოებით 400 წელს ჩვ. წ. აღ.-მდე, როგორც ნეშტა წიგნების დამატება. მის მთავარ პათოსს წარმოადგენს იმის დამტკიცება, რომ იუდეველნი, მიუხედავად თავიანთი სამეფოს დაქცევისა და დევნილობისა, კვლავინდებურად ღვთისაგან რჩეულ ერად რჩებოდ-

ნენ. ეზრას წიგნში სწორედ ამ რწმენით შთაგონებული ადამიანების ცხოვრებაა აღწერილი, რომლებიც, ტყვეობიდან დაბრუნებულნი, აღადგენენ ტაძარს და განაახლებენ ეროვნულ რელიგიურ წესებს. ეზრაული იუდაიზმის უპირველესი ამოცანა კანონის უზენაესობის დაცვაა. საღვთო რჯულის ყველა მოთხოვნა ზუსტად უნდა შესრულდეს – ეს ღვთის რჩეული ერის პირდაპირი მოვალეობაა. აქედან გამომდინარე, ეზრაულმა იუდაიზმმა ვიწრო ეთნიკური ხასიათი შეიძინა და რჯულის მიმდევრობა იუდეველად აღზრდის საფუძვლად გამოცხადდა. ამიტომ ეზრა და რჯულის სხვა მასწავლებლები იწერენ და კითხულობენ მოსეს კანონებს, ასწავლიან მას, რომ იგი გახდეს უფრო გასაგები და ყველასთვის ადვილად შესასრულებელი (1 ეზრ. 8:19; 9:48).

მოსეს კანონების აღზრდის საფუძვლად დამკვიდრებამ პედაგოგიური თვალსაზრისით დღის წესრიგში დააყენა ისეთი პრაქტიკული ამოცანის გადაწყვეტა, როგორიცაა თავისუფლებისა და განვითარების მიმართება კანონთან. ამიერიდან სწორედ ამ ჩარჩოებში განიხილებოდა ადამიანის აღზრდასა და მის ზნეობრივ ჩამოყალიბებაზე ღმერთისა და აღმზრდელის გავლენა.

სიბრძნის გაკვეთილები ბიბლიურ იუდაიზმში

მორას თანახმად, ცხოვრების უმაღლესი საზრისი ღვთის საქმეთა წედომა, მასთან სულიერი კავშირია, რაც უფლის მცნებების შესწავლითა და დაცვით მიიღწევა; მაგრამ არსებობს ყოფითი საკითხები, რომელთა გადაწყვეტას ელემენტარული ცოდნა ესაჭიროება, თუმცა, ესეც უფლის ნებით ხდება. სწორედ ასეთი დამოკიდებულება იყო იუდაიზმში ზოგადად სიბრძნისა და კერძოდ კი აღზრდა-განათლების მიმართ.

ძველი აღთქმის წიგნებში აღწერილი ებრაელი ხალხის ისტორია ზოგად წარმოდგენას გვიქმნის აღზრდა-განათლების შესახებაც. როგორც „რჩეული ერის“ ყოფა-ცხოვრებაზე დაკვირვება გვჩვენებს, ძველ ებრაელთა აღზრდა-განათლების სისტემა მეზობელი შუამდინარეთისა და ეგვიპტის ხალხების

საგანმანათლებლო სისტემებისაგან საკმაოდ განსხვავდება. ეს განსხვავება, პირველ რიგში, სარწმუნოებრივია. ბიბლიის თანახმად, ყოველგვარი სიბრძნე უფლისმიერია და ადამიანებს იგი ღვთისგან ეძლევათ; ამიტომ ცოდნის დაუფლების ანუ სწავლის მიზანი უფლის საქმეთა წედომაა, ღვთის განგებულებითვე: „... უფლის შიშია სიბრძნე და ბოროტისაგან განრიდებაა გონება“ (იობ. 28:28). ამდენად, რადგან გონიერება ბოროტებისაგან გამიჯვნას ნიშნავს, იგი სიკეთე ყოფილა, რომელიც უფლის მცნებათა შეცნობა-შესრულებით მიიღწევა. სწავლისადმი დამოკიდებულებას ებრაელ ხალხში ცალსახად ღვთიური შინაარსი აქვს. ამიტომ წინასწარმეტყველები ყოველთვის წესისა და განგების განუხრელად შესრულებისაკენ მოუწოდებდნენ ხალხს, რადგან ღვთის სიტყვის მოსმენა არ იყო ჩვეულებრივი ამბავი – უფალთან კავშირი დიდ კრძალვას მოითხოვდა: „მისმინეთ და გაიგონეთ: ნუ ამალდებით, რადგან უფალი ღაპარაკობს“ (იერემ. 13:15).

სხვა ხალხების მსგავსად, ებრაელთა ყოფა-ცხოვრებაში ფართოდ იყო გავრცელებული ისეთი ცოდნის დაუფლება, როგორიცაა წერა-კითხვა, ელემენტარული მათემატიკა, რომელსაც უკავშირდებოდა აღებ-მიცემობა, ვაჭრობა და მიწის მზომელობა, ვარსკვლავების მოძრაობა და კალენდარი; თუმცა, წამყვანი ადგილი განათლებაში მაინც რელიგიური შინაარსის წიგნების შესწავლას ეჭირა.

რადგან აღზრდა-განათლებაში უმთავრესი საღვთო გამოცხადება იყო, აქედან გამომდინარე, გადამწყვეტი მნიშვნელობა თაობათა შორის ურთიერთობას ენიჭებოდა, რაშიც განსაკუთრებულ როლს საოჯახო აღ-

ზრდა ასრულებდა. ცოდნა-გამოცდილების თაობიდან თაობაზე გადაცემის ისტორია საყოველთაოდ აღიარებულია. ამ მხრივ გამონაკლისი არც ბიბლიური ხალხები ყოფილან. ბავშვები პირველ გაკვეთილებს სწორედ ოჯახში ისმენდნენ. მამის მოწოდება ჩვეულებრივი ამბავი იყო: „მე მამას მისმინეთ, შეილევო და ისე მოიქეცით...“ (ზირ. 3:1). მშობლები კატეგორიულებიც არიან შეილების მიმართ: „მისმინე, შეილო, მიიღე ჩემი შეგონება და ჩემს რჩევას ნუ უგულებელყოფ,“ – აფრთხილებდა ბრძენი შეილებს (ზირ. 6:22).

აღზრდა-განათლებაში მთავარი უფლის გამოცხადება და ღვთიური სიბრძნე იყო, მაგრამ ამ ამოცანის შესრულებაში მნიშვნელოვანი ადგილი ხალხის წიგნიერებას ეკავა. „შეხედულება იმის შესახებ, თუ ძველი აღთქმის ხანაში, რამდენად ბევრმა ისწავლა წერა-კითხვა, გაყოფილია. ზოგიერთი თვლის, რომ განათლებას მხოლოდ წარჩინებულთა წარმომადგენლები ფლობდნენ. მაგრამ, მეორე მხრივ, როცა იესო ნავეს ძემ ქანაანის ქვეყანაში მზევრაეები გაგზავნა, მათგან წერილობითი პასუხის მიღებას ელოდა; ხოლო მეფე ხიზკიას დროს ერთ-ერთმა მუშამ გვირაბის კედელზე წარწერა დატოვა. საკმარისად შეიძლება სხვა ებრაული წარწერების მონახვა, რომლებიც ადასტურებენ, რომ განათლება ხალხში საკმაოდ ფართოდ ყოფილა გაერცელებული“ (4,246). ფაქტობრივად, წერა-კითხვა მისაწვდომი ყოფილა მოსახლეობისათვის, რადგან ერთმა რიგითმა ჭაბუკმა შეძლო დაკითხვისას აზრის წერილობით გადმოცემა, როგორც ამის შესახებ მსაჯულთა წიგნი მოგვითხრობს: „და შეიპყრო ერთი სუქოთელი ჭაბუკი და დაჰკითხა

იგი. და ჩამოუწერა მან სუქოთის მთავრები და მისი უხუცესები – სამოცდაჩვიდმეტი კაცი“ (მსაჯ. 8:14). ამ მოცულობის სიის შედგენა არა თუ უბრალოდ ანბანის ცოდნაზე, არამედ გაცილებით მეტ წიგნიერებაზე მიუთითებს. ამ აზრის სასარგებლოდ მეტყველებს ის გარემოება, რომ უფალი ხშირად მოუწოდებს ხალხის წინამძღოლთ, მთელი ისრაელის მოსახლეობას ასწავლონ რჯული: „შეკრიბე ხალხი: კაცები, ქალები და ბავშვები, და ხიზნები, რომელიც შენს კარიბჭეში არიან, რომ გაიგონ და ისწავლონ, და ეშინოდეთ უფლისა; შენი ღმერთისა, და შესასრულებლად დაიცვან ამ რჯულის ყოველი სიტყვა“ (II რჯ. 31:12). ღვთის სიტყვის დაუფლების საყოველთაო ხასიათზე მიაწვდის ის გარემოება, რომ უფლის სიტყვის შესწავლა, მიუხედავად სქესის, ასაკისა და საზოგადოებრივი მდგომარეობისა, ყველასათვის აუცილებელია. იგი განკუთვნილია არა საზოგადოების დაწინაურებული ფენებისათვის, არამედ ყველასათვის. ამას ადასტურებს სწორედ ხიზნების მიმართ გამოჩენილი ყურადღება. ასეთი დამოკიდებულება დაბალი ფენის წარმომადგენელთაგან ძველი აღთქმის ფუძემდებლურ პრინციპებზეა დამყარებული, რომლის თანახმად, ღმერთმა ადამიანები არ განასხვაა ერთმანეთისაგან და ყველას მიმართ ერთნაირ მზრუნველობას იჩენს. ნიშანდობლივია, აგრეთვე, წიგნიერების გავრცელების საკითხიც. ღმერთი აქაც წერა-კითხვის საყოველთაოდ გავრცელებას მოითხოვს: „ასწავლეთ ისინი თქვენს ძეთ და ელაპარაკეთ მათ შინ ყოფნისას, გზაზე სელებისას, დაწოლისას და ადგომისას. და წააწერეთ ისინი თქვენი სახლების წირთხლებს და კარიბჭეებს“ (რჯლ. 11: 19-20).

მყარად ჩამოყალიბებული ორგანიზაციული სახის სკოლები ებრაელებს მხოლოდ აღთქმულ ქვეყანაში დაბრუნების შემდეგ შეიძლებოდა ჰქონოდათ. რადგან მათი აღზრდა-განათლება რელიგიური ხასიათისა იყო, მთავარი სასწავლო კერებიც ტაძრებთან არსებობდა. ჩვეულებრივ, სასულიერო პირები ეწეოდნენ საგანმანათლებლო საქმიანობას. ახალგაზრდებს წინასწარმეტყველებიც ასწავლიდნენ: „შეკარი მოწმობა, დაბეჭდე რჯული ჩემს მოწაფეთა შორის“ (ეს. 8:16). წინასწარმეტყველთა წიგნი აშკარად მიუთითებს მოწაფეთა სიმრავლეზე, რაც თვით სწავლის ფაქტის დადასტურებაა. თუმცა, ჩვენ იმის თქმას არ ვაპირებთ, რომ მოწაფეებში მხოლოდ ბავშვები იგულისხმება, რასაკვირველია, ეს ასე არ არის. იმეამინდელი სწავლება მხოლოდ უფლის სიტყვის ქადაგებასა და მის განმარტება-შესწავლას გულისხმობდა, რაც ქრისტიანული პედაგოგიკის მსოფლმხედველობრივი საფუძველია. საფიქრებელია, რომ მარტო წინასწარმეტყველები არ ასწავლიდნენ ხალხს – იერემიას წიგნი სხვა მწერლებსა და მწიგნობრებსაც ასახელებს: „და უბრძანა მეფემ იერახმეელს, მეუის ძეს, და შელემია ყაბდიელის ძეს – დაეჭირათ მწერალი ბარუქი და წინასწარმეტყველი იერემია, მაგრამ უფალმა დამალა ისინი“ (იერ. 36:26). მწერლობა, მწიგნობრობა და სწავლა უფლის ნების აღსრულებაა, ამიტომ ამ საქმის მიმდევარი ადამიანები ღვთიური მადლით არიან გარემოცულნი. უფლის სიტყვის ქადაგება და სწავლება მხოლოდ რჩეულთა ხვედრი იყო. ასეთი ყოფილა ეზრა: „და ის იყო მწიგნობარი, მოსეს რჯულში ჩახედული, რომელიც მისცა უფალმა ისრაელის ღმერთმა....., რადგან უფლის ხელი იყო მასზე,

რადგან ეზრამ გულს იდევ უფლის რჯულის ძიება, მისი შესრულება და წესისა და სამართლის სწავლება ისრაელში“ (ეზრ. 7:6-10). განსაკუთრებული ცოდნა და განათლება მოეთხოვებოდათ იმ ადამიანებს, რომლებიც უფლის სიტყვას ასწავლიდნენ: „...მღვდლის ბაგეები უნდა იმარხავდნენ ცოდნას და მისი პირიდან მოელოდნენ რჯულს, რადგან ცაბაოთ უფლის მოციქულია იგი“ (მალ. 2:7). მწიგნობრებს სერიოზული საქმის გადაწყვეტას ანდობდნენ. ისრაელის ყოველ ტომს გამორჩეული მწიგნობრები ჰყავდა, რომლებიც სამეფო ხელისუფლებაშიც მნიშვნელოვან როლს ასრულებდნენ (1 ნეშ. 24:6). თუმცა, მოსეს რჯულიდან გადახვევის ფაქტიც ბევრი ყოფილა. ისეთი მარადიული ცოდვა, როგორიც მექრთამეობაა, ყოველთვის წამოყოფდა ხოლმე თავს. გასაკუთრებით მძიმე იყო მისი შედეგები სამართლის განსჯისას და სასულიერო მოღვაწეობაში. ამიტომაც არის ასე კატეგორიული წინასწარმეტყველის სიტყვები: „მისი მთაერები ქრთამით სჯიან სამართალს და მისი მღვდლები გასამრჯელოს ართმევენ დამოძღვრაში...“ (მიქ. 3:11).

საკმაო ინფორმაციას გვაწვდის ნეემიას და ეზრას წიგნები საღვთო რჯულის სწავლების თაობაზე (ნეემ. 8:9). რჯულის კითხვა და განმარტება ძველი აღთქმის წიგნებში ჩვეულებრივი ამბავია; აქ ნიშანდობლივი ის გარემოებაა, რომ მარტო წაკითხვას და განმარტებას არ სჯერდებიან და მისი გაგება-შესწავლითაც ინტერესდებიან: „და კითხულობდნენ ისინი წიგნიდან, ღვთის რჯულიდან, გარკვევით, განმარტავდნენ და ხალხიც იგებდა წაკითხულს“ (ნეემ. 8:8). ეზრა მწიგნობარი გარკვეული კატეგორიის ხალხს ცალ-ცალკე ასწავლიდა: „და მეორე ღღეს ეზრა მწიგნობართან

მოიყარეს თავი მთელი ხალხის მამისსახლთა თავ-
კაცებმა, მღვდლებმა, ლევიანებმა, რათა მათთვის აეხ-
სნა რჯულის სიტყვები“ (ნეემ. 8:13). აღნიშნული ეპი-
ზოდი რჯულის წიგნის განმარტება-შესწავლისადმი
დიფერენცირებულ მიდგომაზე უნდა მიგვანიშნებდეს.
კითხვა და რჯულის წიგნის განმარტება ერთჯერადი
მოვლენა არ ყოფილა: „დღითიდღე კითხულობდა იგი
ღვთის რჯულის წიგნს – პირველი დღიდან უკანას-
კნელ დღემდე.....“ (ნეემ. 8,8). მთელი მარხვის განმავ-
ლობაში ღვთის სიტყვას ისმენდნენ, რასაც ავტორიტე-
ტული მწიგნობრის განმარტებები ახლდა. თუმცა
წიგნის კითხვა გარკვეულ რეჟიმს ექვემდებარებოდა,
კითხვისთვის განკუთვნილი დრო მხოლოდ მეოთხედ
დღეს შეადგენდა: „და იდგნენ თავიანთ ადგილებზე
და კითხულობდნენ ღვთის რჯულის წიგნს მეოთხედი
დღე, მეორე მეოთხედი დღე კი აღსარებას ამბობდნენ,
თაყვანსა სცემდნენ უფალს, თავიანთ ღმერთს“ (ნეემ.
9:3).

მასწავლებელთა განსაკუთრებული კატეგორია, რო-
გორც ამას ძველი აღთქმის წიგნები მოწმობენ, ისრაელის
ქვეყანაში გაჩნდა ბაბილონის ტყვეობიდან დაბრუნების
შემდეგ. მართალია, მათ „მწიგნობრებს“ უწოდებდნენ,
მაგრამ ისინი საღვთო რჯულის მცოდნე პირები იყვნენ
და ასრულებდნენ გადამწერების, მდივნების მოვალეო-
ბას. სწორედ ასეთი მწიგნობრები, რჯულის მეცნიე-
რები და რაბინები ეწეოდნენ პედაგოგიურ საქმიანო-
ბასაც. თუ ადრე მოსახლეობის დამოძღვრა, უფლის
სიტყვის ქადაგება და ხალხის გათვითცნობიერება
რელიგიის საკითხებში წინასწარმეტყველების მოღვა-
წეობის სფეროდ მიიჩნეოდა, ბაბილონის ტყვეობიდან
დაბრუნების შემდეგ ეს საქმე მწიგნობრებმა, რჯულის

მეცნიერებმა და რაბინებმა იტვირთეს.

სამყაროს შექმნის აქტი დაბადების წიგნიდან გვეუბნება, ღმერთმა იმგვარად შექმნა დედამიწა, რომ გამუდმებით შეახსენებს ადამიანს მის დამოკიდებულებას ღმერთზე. ბიბლია ამბობს: „ნათელს ღმერთმა უწოდა ღლე და ბნელს უწოდა ღამე“ (დაბ. 1:5) ეს დებულება განსაკუთრებულ ყურადღებას იქცევს იმის გამო, რომ საგნების სახელდება და, შესაბამისად, მათი კლასიფიკაცია, საყოველთაო აზრის მიხედვით, სამეცნიერო საქმიანობის ერთ-ერთი ძირითადი მხარეა. მართლაც, მოგვიანებით ღმერთი დაავალებს ადამიანს, რომ სახელები დაარქვას ცხოველებს (დაბ. 2:19). აქედან გამომდინარე, ღმერთმა ადამიანს უფლება მისცა და მოუწოდა კიდევ ცოდნისა და სამეცნიერო საქმიანობისაკენ. ამიტომაც მუდამ მოუწოდებს ბიბლიური მასწავლებელი: „შეიღო, რომ მიიღებდე ჩემს სიტყვებს და ჩემს ცნებებს დაიცავდე, ყური რომ გქონდეს სიბრძნისაკენ მიპყრობილი და გული გონიერებისაკენ გეწოდეს“ (იგავ. 2:1-2).

იუდაიზმის პედაგოგია სწავლის მოტივაციას უფლის რწმენაში, ღმერთის არსებობაში ხედავს. უზუნაესი მუდამ მოუწოდებს ხალხს, დაუჯერონ უფლის სიტყვას, მის მცნებებს. თან ეს უნდა გააკეთონ ზედმიწევნით ზუსტად: არც უნდა დააკლონ რაიმე უფლის სიტყვას და არც უნდა მიუმატონ. ეს მოწოდება „სინაის რჯულში“ ისმის (II რჯ. 4:1). ღმერთი ხალხს საჯაროდ ასწავლის. ამის დასტური იყო მოსეს მიერ ათი მცნების საჯაროდ გაცხადება, რაც უფლის ჩაგონებით აღესრულა: „...მითხრა მე უფალმა: „შემიკრიბე ხალხი, და გავაგონებ მათ ჩემს სიტყვებს, რათა ისწავლონ ჩემდამი შიში მთელი იმ ღლეების

განმავლობაში, ვიდრე მიწაზე ცოცხლობენ, და ასწავლონ თავიანთ ძეებს“ (II რჯ. 4:10).

ნიშანდობლივია ის გარემოება, რომ ღმერთი ყოველთვის ითხოვს, უფრო მეტიც, პირდაპირ ავაღდეულებს ხალხს ათი მცნების შესრულებას: „და მოუწოდა მოსემ მთელს ისრაელს, და უთხრა მათ: ისმინე, ისრაელო წესები და სამართალნი, რომელსაც მე ვიტყვი დღეს თქვენს გასაგონად. და შეისწავლეთ ისინი და ეცადეთ მათი შესრულება“ (რჯლ. 5,1).

მოსეს კიდევ ერთი წოდებაც აქვს. მას არ მოიხსენებენ, როგორც „მეფე მოშეს“, ან „წინასწარმეტყველ მოშეს“. მას, როგორც ზემოთ ერთხელ უკვე ვთქვით, უწოდებენ „მოშე რაბეინუ“-ს – „მოშე ჩვენი მასწავლებელი“. რადგან ორმოცი წლის მანძილზე სწორედ მოშე ასწავლიდა ხალხს მცნებებს და უხსნიდა კანონებს [3, 169-170].

განსაკუთრებულია იმ მცნებების მნიშვნელობა, რომლებიც ღმერთის მიერ თორას შესწავლას ავაღდეულებს ისრაელიანებს. ეს დებულება არა მხოლოდ რეკომენდაციაა, არამედ „დეორაიტა“ ანუ მცნება, რომლის შესრულება თორადან ევალებოდათ ჰაშემის მიმდევრებს. წმინდა წიგნში (დვარიმი 33:4) მითითებულია, რომ თორა უკლებლივ ყველამ უნდა ისწავლოს: ღარიბმა და მდიდარმა, ჯანმრთელმა და ავადმყოფმა, ახალგაზრდამ და მოხუცმა, მრავალშვილიანი ოჯახის უფროსმა კი დღე-ღამის განმავლობაში თორას შესწავლისათვის განსაკუთრებული დრო უნდა გამოყოფოს [3,86].

თორაში ნათქვამია, რომ თორას გულმოდგინედ შემსწავლელს ღმერთი ისეთ კურთხევას მისცემს, რომ ხუთ ებრაელს ასი მოწინააღმდეგის უკუქცევა

შეეძლება. აქედან გამომდინარე, რაც მეტია თორას შემსწავლელი და მცნებების შემსრულებელი, მით უფრო ძლიერია ამ საზოგადოების ცალკეული წევრი. იმდენად დიდია ძალა, რომელსაც ფლობს თორას დამცველი ხუთი ებრაელი ერთად, რომ შეუძლია უკუაქციოს მტრის ასი ჯარისკაცი [3,87].

ერთ-ერთი მიცვა, რომელიც პაშემმა ებრაელებს მისცა, არის „მიცვათ ციცი“ – ციციტის მცნება, რომლის მიზანიც მამაკაცისთვის დანარჩენი მცნებების შეხსენებაა. ციციტის ფოჩებს ტანსაცმელზე იმაგრებდნენ ებრაელები, რაც მათ მცნებების დაცვას ახსენებდა.

ისრაელიანებს მოსეს დროს თორას შესასწავლად სპეციალურად გამოყოფილი კარებიც ჰქონდათ, სადაც ორგანიზებულად სწავლობდნენ [3,118].

მოშემ, პაშემის ნებით, თავის შემცვლელად იეჰოშუა შესთავაზა ხალხს. რატომ ბრძანა ღმერთმა ერის ხელმძღვანელად სწორედ იეჰოშუას დანიშვნა? ნუთუ ცოტა იყო გამოჩენილი და ღირსეული ადამიანი?

იეჰოშუა იყო თორას ერთგული, ის მოშეს რწმენითა და სიმართლით ემსახურებოდა, თანაც პატივისცემით ეპყრობოდა. ის ყველაზე ადრე მოდიოდა თორას გაკვეთილებზე და გვიანობამდე რჩებოდა, რათა ყველაფერი წესრიგში მოეყვანა: ასწორებდა სკამებს, მაგიდებს, ხალიჩებს, როლებზეც ისხდნენ მსმენელები; ზრუნავდა სწავლის თავის დროზე დაწყებაზე. ამიტომ ის ღირსი იყო, ისრაელი ერის წინამძღოლი გამხდარიყო.

ქრისტეს მოვლინებამდე კაცობრიობის ისტორიაში შეუძლებელია მოიძებნოს ისეთი მასწავლებელი, როგორიც მოშე იყო. ის მუდამ ხალხისათვის ზრუნავ-

და, სანაცვლოდ კი არაფერს ითხოვდა. პირიქით, მუდმივად უკმაყოფილებას და დაუმორჩილებლობას აწყდებოდა უმადური ხალხისგან.

იუდაიზმის პედაგოგია გარკვეულ რეგლამენტაციას აწესებს სწავლისათვის. გარდა ამისა, ყოველი მოწოდების გამმსჭვალავი პედაგოგიური იდეა შესწავლილი სიბრძნის (მასალის) გულში ჩანერგვას ანუ რწმენად ქცევას ემსახურება. სწავლის პროცესი განუყოფელია ადამიანის ნებისმიერი საქმიანობისაგან: „და იყოს ეს სიტყვანი, რომელსაც მე გიბრძანებ დღეს, შენს გულში, ჩაუნერგე ისინი შენს ძეთ და ელაპარაკე მათზე სახლში ჯდომისას, და გზაზე სიარულისას, დაწოლისას, და ადგომისას“ (II რჯ. 6:6-7).

განათლება ისრაელში ღვთიური იდეალების საფუძველზე იყო აგებული. როგორც თორა გვაუწყებს, ყოველგვარი ცოდნა და სიბრძნე ღვთისაგან მოდის, სამყაროს უპირველესი მასწავლებელი ღმერთია, ამდენად, სიბრძნის და ცოდნის დაუფლება „უფლის შიშით“ იწყება. მოსეს უკანასკნელ შეგონებაში გამოკვეთილად ისმის მოწოდება სწორედ უფლის შიშის საფუძველზე სწავლისა, რასაც, ძველი აღთქმის თანახმად, საყოველთაო ხასიათი უნდა ჰქონოდა: „შეკრიბე ხალხი: კაცები, ქალები და ბავშვები, და ხიზნები, რომელნიც შენს კარიბჭეებში არიან, რომ გაიგონ და ისწავლონ, და ეშინოდეთ უფლისა, შენი ღმერთისა, და შესასრულებლად დაიცვან ამ რჯულის ყოველი სიტყვა“ (II რჯ. 31,12). სწავლა-განათლების მთავარი წარმმართველი უფლის რწმენა და შიში იყო. ბავშვების რელიგიური განათლება უმნიშვნელოვანესი ამოცანა იყო ძველი ებრაელებისათვის.

მათ ღრმად სწამდათ, რომ უფლის სიტყვა თაობიდან თაობისთვის უნდა გადაეცათ: „შვილებმა, რომლებმაც არ იციან, გაიგონ და ისწავლონ, რომ ეშინოდეთ უფლისა, თქვენი ღმერთისა, დღენიადაგ, სანამ ცოცხლები იქნებით მიწაზე, რომლის დასამკვიდრებლადაც გადადიხართ იორდანეზე“ (II რჯ. 31:13). ბიბლიური მოსე უფლის სიტყვის მხოლოდ ქადაგებით არ შემოიფარგლება, იგი პრაქტიკულად ასწავლის ხალხს უფლის სიტყვას: „და ჩაწერა მოსემ ეს გალობა იმ დღეს და შეასწავლა იგი ისრაელის ძეთ“ (II რჯ. 31:22). თუმცა, რჯულის მასწავლებელი ამით არ კმაყოფილდება, მალევე უბრუნდება ხალხის დამოძღვრას და ადრე შესწავლილის განმტკიცებას: „ჩაიბეჭდეთ თქვენს გულში ყოველი სიტყვა, რომელსაც მე გიმოწმებთ დღეს, რათა უბრძანოთ თქვენს ძეებს, რომ დაიცვან და შეასრულონ ამ რჯულის ყოველი სიტყვა“ (II რჯ. 32:64).

უფლის რწმენაში განმტკიცება ებრაელთა სასიცოცხლო ამოცანაა ყოველთვის. ღმერთის მოწოდება ებრაელი ხალხის ცხოვრების საზრისი უნდა გამხდარიყო მას შემდეგაც, როცა მათი რჩეული წინამძღოლი – მოსე გარდაიცვალა. უფალი მის მაგიერობას იესო ნავეს ძეს ავალებს და მასვე მოუწოდებს რჯულის წიგნის შესწავლას და იქ ჩამოყალიბებული მცნებების ზუსტად აღსრულებას: „ნუ განეშორება რჯულის ეს წიგნი შენს ბაგეებს; მასზე ფიქრობდე დღე და ღამ, რათა დაიცვა აღსასრულებლად ყველაფერი, რაც იქ სწერია, რადგან მაშინ წარგემართება შენ გზები და მოგემართება ხელი“ (იესო 1:8). უფლის მოწოდება არა მარტო ცოდნის დაუფლებას და სარწმუნოებაში განმტკიცებას ისახავს მიზნად,

არამედ სწორედ ცოდნასა და რწმენას უკავშირებს ზოგადად ამსოფლიურ წარმატებებსაც.

პედაგოგიური თვალსაზრისით, ძველი აღთქმის სიბრძნიდან განსაკუთრებული მნიშვნელობა იგავთა წიგნს ენიჭება. როგორც ბიბლია გეასწავლის, უფლის რჩეული ერი უზენაესის განსაკუთრებული ყურადღებით იყო მოცული. ასეთი ყურადღება მას არც ეგვიპტელთა ტყვეობაში მოჰკლებია. სწორედ აქ, ეგვიპტეში მიიღო აღზრდა-განათლება ბიბლიურმა მოსემ, რომელმაც არსებითი გავლენა მოახდინა ისრაელიანთა აღზრდაზე.

როგორც ცნობილია, ეგვიპტეში ძველი სამეფოს დროს ჩნდება ე.წ. „ავტობიოგრაფიული წარწერები“, რომლებიც აკლდამების კედლებზე კეთდებოდა. მათში აღწერილია მიცვალებულის მიერ სიცოცხლეში ჩადენილი კეთილი საქმეები. ალბათ, ავტობიოგრაფიული წარწერების სწორედ ამ ნაწილმა მოახდინა გავლენა დიდაქტიკური ჟანრის ნაწარმოებების განვითარებაზე. ჩვენამდე მოადწია ამ ჟანრის ნაწარმოებებმა „პტახოტების დარიგებებიდან“, რომლებიც დღესაც გარკვეულ ინტერესს აღძრავს: „ნუ იამაყებ შენი ცოდნის გამო, რადგან დახელოვნებას არ აქვს საზღვარი, არც ერთ ხელოვანს არ მიუღწევია სრულყოფილებისათვის... თუ შენ დიდი თანამდებობა გაქვს და შენთან მდაბიო მთხოვნელი მოვიდა, იქონიე მოთმინება, არ გააწყვეტინო სიტყვა, ბოლომდე მოისმინე... თუ გინდა ახალგაცნობილი ოჯახის სიყვარული და პატივისცემა დაიმსახურო, თვალი შორს გეჭიროს ამ ოჯახის ქალებისაგან“ [6,178]. ასეთი შინაარსის დარიგებები შემონახულია წინასწარმეტყველებათა კრებულებში, რომლებმაც შუა სამეფოს დიდაქტიკურ

ნაწარმოებებში ჰპოვა ასახვა. მეცნიერებაში ფართოდ არის გავრცელებული აზრი, რომ თხრობის დიდაქტიკური ფორმის სამშობლო ეგვიპტეა და რომ სწორედ ეგვიპტურმა „დარიგებებმა“ მოახდინა უდიდესი გავლენა სოლომონის ბიბლიურ იგავებზე [6,179].

რაც შეეხება იგავთა წიგნის დაწერის დროს, ამის შესახებ გარკვეულ ინფორმაციას თვით იგავები გვაწვდის. მათში ნახსენებია ძველი აღთქმის ორი მეფე: სოლომონი, რომლის მფარველობითაც ისრაელში პირველად აყვავდა სიბრძნის ლიტერატურა, და ხიზკია, რომელმაც ბრძნული გამონათქვამების ეს კრებული შეადგინა. ბრძნული გამონათქვამების შეგროვებისა და კრებულის შედგენის პროცესი, უეჭველია, ამ მეფეების სიკვდილის შემდეგაც დიდხანს გრძელდებოდა. ასე რომ, იგავთა წიგნი ჩვენ გვაცნობს მოძღვრებას სიბრძნის შესახებ, რომელიც ძველი აღთქმისეული პერიოდის მთელ მანძილზე ყალიბდებოდა. მრავალი სწავლული პოულობს კავშირს იგავთა წიგნსა და „ოცდაათ ბრძნულ გამონათქვამს“ შორის; უფრო მეტიც – ეგვიპტელ ბრძნთა ძველისძველ თხზულებებთანაც [9,93]. როგორც გამოსვლათა წიგნი გვასწავლის, ეგვიპტელთაგან გასხვავებით, ღმერთი ყველაფერს აკეთებდა იმისათვის, რომ ღვთის რჩეული ერი უფლის მცნებათა მიმდევარი ყოფილიყო: „მე კი მოვისმენ, თუ რას იტყვის უფალი ღმერთი; რადგან მშვიდობას იტყვის თავის ერზე და თავის წმიდებზე, თუკი დაგმოვენ სიბრიყვეს“ (ფსლ. 849). სწორედ ამისთვის მოძღვრავდა მათ და აზიარებდა ღვთიურ სიბრძნეს. თუმცა, ებრაელებმა ეგვიპტელთა ტყვეობაში ბევრი ისწავლეს. როგორც ზოგადი კანონზომიერება ცხადყოფს, სხვადასხვა ხალხის

თანაცხოვრება აქტიურ ზემოქმედებას ახდენს მათ კულტურულ და ყოფით ურთიერთობებზე. ამდენად, საფუძვლიანია იმის ვარაუდი, რომ ამ ორი ხალხის ურთიერთობამ გარკვეული გავლენა მოახდინა მათ ადათ-წესებსა და ზნეობრივ შეხედულებებზე. ამიტომ გასაზიარებელია მოსაზრება იმის თაობაზე, რომ იგავთა წიგნში წარმოდგენილ სიბრძნეზე გავლენა სწორედ ეგვიპტურმა დარიგებებმა მოახდინა.

როგორც ზემოთ ითქვა, იგავთა წიგნი პედაგოგიური იდეებით გამორჩეული კრებულია. მასში თავმოყრილია როგორც ძველი აღთქმის სიბრძნე, ისე უძველესი ხალხების ხანგრძლივი ცხოვრებისეული გამოცდილება და მათი სინთეზის შედეგად ჩამოყალიბებული ზნეობრივი პრინციპები.

იგავთა წიგნის ცალკეული თავებისა და დანაყოფების დასათაურებაც კი კონკრეტულ მიზანს ემსახურება და ეს მიზანი მათშია გაცხადებული. სოლომონის იგავებში დასაბუთებულია იგავთა საჭიროება, მათი დანიშნულება, რაც სიბრძნის შეცნობაში მდგომარეობს, გონების სრულყოფის აუცილებლობა, რაც ცოდნისა და სწავლის მეშვეობით მიიღწევა. იგავი ბრიყვისგან გონიერების შეძენას დასაშვებად მიიჩნევს, მაგრამ ყმაწვილთათვის მხოლოდ ცოდნის დაუფლებაა საჭირო. ის, ვინც სწავლას მიჰყოფს ხელს, სიბრძნის გზაზე დგას: „მოისმენს ბრძენი და შეიმატებს სწავლას, და გონიერი სიბრძნეს შეიძენს“ (იგავ. 15). თუმცა, ეს არც ისე ადვილია, რადგან ცოდნის შეძენას ისეთივე მოწიწება უნდა, როგორც უფლის სიყვარულს: „უფლის შიში ცოდნის სათავეა, სიბრძნე და დარიგება კი ბრიყვებს ეზიზღებათ“ (იგავ. 1:7). ამიტომ სოლომონი ყოველთვის მამის მორ-

ჩილებისაკენ მოუწოდებს შეილებს: „ისმინე, შეილო ჩემო, მამაშენის დარიგება და დედაშენის სწავლებას ნუ მიატოვებ, რადგან ეს მშვენიერი გვირგვინია შენს თავზე, მანიაკი შენს ყელზე“ (იგავ. 1: 8-9).

იგავთა პრაქტიკული დანიშნულება სწორედ იმაში გამოიხატება, რომ ხალხმა და, განსაკუთრებით, ახალგაზრდებმა ისწავლონ კეთილისა და ბოროტის გარჩევა, გაიგონ სიბრძნის ფასი, მისი დანიშნულება და ცოდნის შეძენის გზები. იგავთა ავტორი თვალსაჩინოებისათვის ხშირად მიმართავს შედარებებს, პარალელს ავლებს გონიერებსა და ბრიყუებს, მცოდნეებსა და უცოდინრებს შორის. ჩვეულებრივი ადამიანური სისუსტეები ყველა ეპოქაში ვნებდა საზოგადოების წინსვლას. ამის მიზეზს სწორედ უცოდინრობასა და სიბრიყვეში ხედავს ბრძენი: „როდემდე ეყვარებათ ბრიყუებს სიბრიყვე, თავქარიანნი მასხრობით დატკებებიან, ხოლო სულელებს ეძულებათ ცოდნა“ (იგავ. 1:22). აქედან აშკარად ჩანს, რომ ცოდნის სიძულვილი გონიერი ადამიანისათვის არა მარტო მიუღებელია, არამედ საძრახისიცაა, ამიტომ იგავის დედააზრი ყველასთვის ნათელი ხდება, რადგან ცოდნის სიძულვილით კეთილი მიზნისთვის არავის მიუღწევია.

ცოდნისმოყვარეობა და სათნოება სოლომონის წიგნში ასე არის ფორმულირებული: „და თუ ვინმეს სამართლიანობა უყვარს, მისი შრომა სიქველეა, რადგან კეთილგონიერებასა და ჭკუას, სამართლიანობასა და მხნეობას ასწავლის, ამათზე სასარგებლო კაცთათვის ცხოვრებაში არაფერია“ (სიბრ. 8:7).

სიბრძნე დიდი ზნეობრივი დატვირთვის მატარებელია. საერთოდ, ცნობილია, რომ ღვთის შემეცნება შესაძლებელია მხოლოდ მორალური სიწმინდის

პირობებში. როგორც სოლომონის სიბრძნე გეასწავლის, მზაკვარ სულში სიბრძნე ვერ შეაღწევს (სოლ. 1:4). რადგან სიბრძნე ღვთიურია, მასთან მიახლება მხოლოდ სულიერად განწყობილებას შეუძლიათ. როგორც იოანე კიბისაღმწერელი ამბობს, ყოველგვარი ღვთისმეტყველების დასაწყისი არის სრულყოფილი სიწმინდე და სისუფთავე. ამდენად, დღევანდელი გადასახედიდან იმის თქმა შეიძლება, რომ სწავლა-განათლება ანუ სიბრძნე ზნეობრივი სრულყოფილების მნიშვნელოვანი წყაროა. სწავლა და სიბრძნე ღვთიური საუნჯეა და მისი დაუფლება ღვთიური მადლია, ამიტომ არის იგი რჩეულთა ხვედრი მთელ ბიბლიურ ისტორიაში. თუმცა, ასეთივე მდგომარეობა შენარჩუნდა შემდგომ ეპოქებშიც, მაგრამ, რაოდენ სამწუხაროც არ უნდა იყოს, ადამიანები ამას სათანადო ყურადღებით არ ეკიდებოდნენ, რამაც ძალზე დიდი ზიანი მიაყენა საზოგადოების მორალურ მხარესა და სულიერებას.

სიბრძნე სიკეთის წყარო და საფუძველია, რასაც ღმერთი იძლევა, ხოლო ცოდნა და გონიერება მისგან აღმოცენდება (იგავ. 2:6). სიბრძნე იმავე უფლის რწმენაა, რომელიც ყოველგვარი ცოდნის საწყისია, ამიტომ: „ნეტარია ადამიანი სიბრძნის მპოვნელი და ადამიანი-ჭკუის მომხეჭველი!“ (იგავ. 3:13). თუმცა, ასეთი ნეტარება ყველას ხვედრი როდია, ამიტომ ბრძენი ხშირად არიგებს შეილებს, რათა არ გაებან „გარყვნილების ხაფანგებში“ (იგავ. 5:1-23). განსაკუთრებულ ყურადღებას ამ მონაკვეთიდან იმსახურებს ის ადგილი, სადაც მასწავლებლებსა და მოძღვრებზეა საუბარი. საზოგადო ჭეშმარიტებად აღიქმება იმათი აღიარება, ვინც ყურად არ იღო მასწავლებელ-

თა დარიგება და საბედისწერო ნიშნულამდე მივიდა: „არ მოვუსმინე ჩემს მასწავლებელთა ხმას, და ჩემს მოძღვართ არ მივაპყარ ჩემი ყური, კინალამ გაენადგურდი სრულიად კრებულში და საზოგადოებაში“ (იგავ. 5:13-14). ამიტომ არა მარტო ბრძენი არიგებს ახალგაზრდებს, არამედ მშობლებიც მოწოდებულნი არიან, შეიღებოთ უფლის მცნებათა შემსრულებლებად აღზარდონ: „რადგან მცნება სანთელია და მოძღვრება – სინათლე, ცხოვრების გზა კი – დამრიგებლური შეგონება“ (იგავ. 6:23).

ახალგაზრდას წინასწარ აფრთხილებენ მოსალოდნელ საცთურთა შესახებ. სწორედ ამას ემსახურება გარყენილი ცხოვრების მანკიერი მხარეების აღწერა და მისი შედეგების ჩვენება. იგავის ავტორი ყურადღების გარეშე არ ტოვებს ისეთ პედაგოგიკურ პრობლემებს, როგორიცაა: ცოდნის ინტერესი და მოტივაცია, სწრაფვა წიგნიერებისაკენ, სიბეჯითე და შრომითი ჩვევების დაუფლების აუცილებლობა.

სიბრძნისა და გონიერების შეძენა დიდ შრომას მოითხოვს, ამიტომ ზარმაცებმა ბეჯითებისგან უნდა აიღონ მაგალითი: „წადი ჭიანჭველასთან, ზარმაცო, ნახე მისი გზები და დაბრძენდი“ (იგავ. 6:6). იმის მიუხედავად, რომ ჭიანჭველებს არ ჰყავთ ჭკუის დამრიგებლები, მაინც შრომობენ, ზაფხულში აგროვებენ სარჩოს ზამთრისთვის; ხოლო ზოგიერთ ადამიანს ვერ გაუგია, რომ „.....ადამიანის ყველაზე დიდი ქონება სიბეჯითეა“ (იგავ. 12:27). ამიტომ ასეთებისთვის შოლტიც არ უნდა დაინანოს აღმზრდელმა: „შოლტი და დარიგება სიბრძნეს იძლევა, ხოლო მიშვებული ყმაწვილი არცხევენს თავის დედას“ (იგავ. 29.15). ამის მიუხედავად, მაინც სიფრთხილეა საჭირო შეიღის

ფიზიკური დასჯისას, რადგან ფიზიკურ ტკივილზე მეტად სულიერ ტკივილებს უნდა გავუფრთხილდეთ. სულიერი დამოკიდებულება გადამწყვეტია, ამიტომ მიმართავს ბრძენი მშობლებს: „დასაჯე შენი შვილი, მაგრამ არ განაწყო შენი სული მის სასიკვდილოდ“ (იგავ. 19:18). თუმცა, ყოველთვის როდია საჭირო აღსაზრდელის ფიზიკური დასჯა. ასეთი სასჯელი იშვიათად უნდა გამოიყენებოდეს, რადგან ადამიანთა უმეტესობა გონიერია, ხოლო გონიერებისადმი სულ სხვა მიდგომაა საჭირო: „მხილება უფრო მოქმედებს გონიერზე, ვიდრე ბრძენზე ასი დარტყმა“ (იგავ. 17:10). ამდენად, ბიბლიურმა პედაგოგიკამ შეგონებას მეტი ყურადღება მიაქცია, ვიდრე ფიზიკურ დასჯას.

ძველი აღთქმის წიგნებში საგანგებოდ არის წამოწეული სიბრძნის მარადიულობა და ღვთიურობა: „ყოველი სიბრძნე უფლისგანაა და მასთანაა უკუნისამდე“ (ზირ. 1:1), ამიტომ იგი ყველაზე აღმატებული საუნჯეა სამყაროში. მართალია, სიბრძნე ღვთიური მადლია, მაგრამ მასთან ზიარება სწავლითაც შეიძლება, ხოლო სწავლის გზით ცოდნა შეიძინება: „სიბრძნის დასაბამი სწავლის უტყუმარიტესი სურვილია, ხოლო სწავლაზე ზრუნვა – მისი სიყვარული“ (სოლ. 6:17). თუმცა, მარტო კითხვით არ უნდა ვიძენდეთ ცოდნას, – გვასწავლის ბრძენი ზირაქი წიგნის წინათქმაში და იმ აუცილებლობასაც განმარტავს, „.....რომ ცოდნის მოყვარულებმა განთესილნიც დამოძღვრონ, როგორც წერილობით, ისე ზეპირი სიტყვით“ (ზირ. 41). ცნობილია, რომ ძველი აღთქმის სხვა წიგნების მსგავსად, ზირაქის სიბრძნის წიგნშიც არის მოწოდებები სიბრძნისა და ცოდნის დაუფლებაზე. მაგრამ აქ ნიშანდობლივია ისიც, რომ ბრძენი ზირაქი

უფრო შორს წავიდა და სწავლის ორივე ფორმის – ზეპირისა და წერილობითის შესახებ მიუთითა, რაც იმაზე მიაწინებს, რომ ძველი აღთქმის პედაგოგიკისთვის ცნობილია და პრაქტიკაში გამოიყენება სწავლების როგორც ვერბალური, ისე წერილობითი სახეები. გარდა ამისა, დამოწმებულ ტექსტში მთავარი ყურადღება მიმართულია იმ ადამიანებისაკენ, რომლებიც არ არიან ჩაბმულნი სწავლაში, მაგრამ ადრე ყოფილან და „განთესილან“. ამიტომ მათ უნდა ასწავლონ, დამოძღვრონ ისინი როგორც ზეპირად, ისე წერილობითი ფორმით. ეს საქმე უნდა გააკეთონ არა შემთხვევითმა პირებმა, არამედ „ცოდნის მოყვარულებმა“. უნდა ვივარაუდოთ, რომ ეს უკანასკნელნი იქნებოდნენ მოძღვრები ან მასწავლებლები, თუმცა, არც ისაა გამორიცხული, რომ იგულისხმებოდნენ მწიგნობრები ან მსაჯულები, რომლებიც, როგორც ცნობილია, პედაგოგიურ საქმიანობასაც ეწეოდნენ. ამ შემთხვევაში ტერმინებს არსებითი მნიშვნელობა არ აქვს. მთავარია, არსებობს მინიშნება იმის შესახებ, რომ იმხანად იყვნენ სპეციალურად პედაგოგიური საქმიანობისათვის მომზადებული ადამიანები, რომლებიც ეწეოდნენ სამოძღვრო-პედაგოგიურ მოღვაწეობას, როგორც წერილობითი, ისე ზეპირი ფორმით, და ამ პირებს „ცოდნის მოყვარულებს“ უწოდებდნენ.

იუდეველებში ძალზე გავრცელებული იყო სინანული. მართლმორწმუნე ებრაელი ყოველთვის შესთხოვდა ღმერთს ცოდვების მიტევებას. ბიბლიურ ნატივებში ფართოდ არის წამოდგენილი მონანიების თემატიკა. დავით ფსალმუნთმგალობელი წრფელი პათეტიკით უმღერის ღვთიურ სრულყოფილებას: „ყოველნაირი სრულქმნილების მინახავს ბოლო: მაგრამ

ერცელთა შენი მცნებანი ფრიად“ (ფს. 118,96). აცნობიერებს რა ადმიანის უძლურებას საკუთარი შინაგანი ცოდვების აღმოჩენაში, იგი ღმერთს შეჰღალადებს დასახმარებლად: „ვინ გულისხმაჰყოს შეცდომანი? განმწმიდე მე დაფარულთაგან“ (ფს. 18,3). შეცოდებათა მიტევებას ზღვარს უდებს ბრძენი ზირაქი: „ნუ იტყვი, დიდია მისი გულმოწყალება და მრავალ ცოდვას მომიტევებსო, რადგანაც მასთანაა წყალობაცა და რისხეაცა და ცოდვებს თავს დაატყდება მისი გულისწყრომა“ (ზირ. 5,6). ამიტომ მოუწოდებს თვისტომთ: „მკაცრად დაიურვე სული...“ (ზირ. 7,17).

იუდაიზმის პედაგოგიკა არ აკონკრეტებს სწავლის დაწყების ასაკს, მაგრამ მითითება იმის შესახებ, რომ სწავლა ბავშვობაში უნდა დაიწყოს, თითქმის ყველგანაა: „შვილო, სიყრმიდანვე დაუდე გული სწავლას და ჭაღარის შერთვამდე შეიძენ სიბრძნეს. მხენელმთესველივით მიჰყავი ხელი მას და დაელოდე მის კეთილ ნაყოფს“ (ზირ. 6:17-18). აშკარაა, სიყრმისას დაწყებული სწავლა დიდ დროს მოითხოვს. ეს პროცესი მალე არ გათავდება – იგი ადრე იწყება და სრულ ასაკშიც გრძელდება, რადგან მისი შედეგი საკმაოდ გვიან მოდის. თუმცა, მაინც მოთმინებაა საჭირო: „რადგან ერთხანს ქანცი გაგიწყდება მასზე ზრუნვაში, მაგრამ მალე იგემებ მის ნაყოფს“ (ზირ. 6,19). იმის მიუხედავად, რომ სწავლა ხანგრძლივი და მეტისმეტად რთული პროცესია, მაინც დიდი მადლია ცოდნის შეძენა და სიბრძნესთან ზიარება: „კაცთმოყვარე სულია სიბრძნე და დაუსჯელს არ დატოვებს იმას, ვისი ბაგენიც გმობას იტყვიან...“ (სოლ. 1:6). სიბრძნის პირველწყარო ღმერთია, ამიტომ ყველას ვაღიარებ დიდი კრძალვით მოეპყროს ღვთიურ საუნჯეს.

სიბრძნის უგულვებელყოფა წარმატებას არავის მოუტანს: „ვინაიდან უბედურია ყველა, ვინც შეიძულა სიბრძნე და სწავლა; ამაოა მათი იმედი, უნაყოფოა მათი შრომა და ურგებია მათი საქმე“ (სოლ. 3:11). სიბრძნეს ზიარებული ადამიანი კურთხეულია ღმერთის მიერ, მას პატივს მიაგებენ საზოგადოებაშიც. მნიშვნელობა არ აქვს, განსწავლული კაცი მდიდარია თუ ღარიბი, მთავარია, იგი გონიერი იყოს: „უპოვარს პატივს სცემენ ცოდნისათვის, მდიდარს კი – მისი სიმდიდრის გამო“ (ზირ. 10:29).

თორას მიხედვით, ცოდნა ორნაირია: ბოროტი და კეთილი. ბოროტის ცოდნა არ არის სიბრძნე. ღმერთის მიმდევარი შეიძლება ისეთი ადამიანიც იყოს, რომელიც ნაკლები სიბრძნით გამოირჩევა. „ისევე ჭკუანაკლი და ღვთის მოშიში სჯობს, დიდად განსწავლულს, მაგრამ სჯულის დამრღვევს“ (ზირ. 19:24)¹.

თორა ებრაელთა ცხოვრების საზრისი იყო. სწორედ ამიტომაც მის შესწავლას უდიდეს ყურადღებას აქცევდნენ. ებრაელები დამკვიდრდნენ აღთქმულ მიწაზე, მაგრამ მშვიდობა მაინც სანატრელი ჰქონდათ. ასირიელი დამპყობლები სანხერივის მეთაურობით შეიჭრნენ აღთქმულ მიწაზე და იერუსალიმის კედელთან მიაღწიეს. ამ დროს ქვეყანას მართავდა დავით მეფის შთამომავალი ხიზკია, რომელმაც დააბრუნა ხალხი ღვთის სამსახურში. სწორედ ამიტომ, ღმერთის შეწევნით, ებრაელებმა გაიმარჯვეს, რადგან სანხერივის 185000 საუკეთესო მეომარი უეცრად დაიხოცა და მტერი ვერ შევიდა იერუსალიმ-

¹ ამ საკითხთან დაკავშირებით მსგავსი აზრი აქვს გამოთქმული ილია ჭავჭავაძეს. იხ. ა. ასათიანი, ილია ჭავჭავაძე რელიგიური აღზრდა-განათლების შესახებ, თბ., 2008, გვ. 17.

ში. მეფე ხიზკიას დამსახურებად მიიჩნევს ებრაული ტრადიცია თორას მასობრივ შესწავლას. გადმოცემის თანახმად, ერთხელ გადაწყვიტეს, ხიზკიას სამეფოში მოექცებნათ ისეთი ებრაელი, რომელიც არ იცნობდა თორას კანონებს, მაგრამ ერთიც ვერ იპოვეს. აღნიშნული ფაქტი სწორედ იმას ცხადყოფს, რომ ებრაელები მასობრივად სწავლობდნენ თორას, რაც განპირობებული იყო მათივე რელიგიური მრწამსით. სწორედ ესაა ხაზგასმული იუდაიზმის წმინდა წიგნებში, რომლებშიც ღმერთი მუდამ მოუწოდებს ებრაელებს: „და გაუმეორე თორის სიტყვები შენს შვილებს“ (ღვარიმ 6:7). თორას შესწავლა ღვთის მიერ იყო კურთხეული, ამიტომაც შეეწია ღმერთი ებრაელებს მომხდურ მტერთან ბრძოლაში [8,24-25].

ადამიანი ბუნების მოვლენებზე, გარემომცველ სამყაროზე დაკვირვებით გამეცნიერდა. ეს, რასაკვირველია, ერთბაშად არ მომხდარა, მაგრამ კანონები და კანონზომიერებები, რომლებიც ბუნებას და საზოგადოებას ახასიათებს, თავად უზენაესი ღმერთისაგან იშვა. ხილული სამყარო, ადამიანის ჩათვლით, შემოქმედის სიტყვის ძალით შეიქმნა. ღმერთი, უთუოდ, გამოხატავდა თავის აზრსა და ჩანაფიქრს, როცა სამყაროს ქმნიდა თავისი სიტყვით. ამიტომ, რაც უფრო მეტს ვიგებთ სამყაროს აგებულებისა და ბუნების შესახებ, მით უფრო გვაოცებს მისი რაციონალური გამართულობა. სამყარო არ წარმოადგენს უაზრო, გაუცნობიერებელი შემოქმედების ნაყოფს, იგი გონიერების, მიზანშეწონილობის და წესრიგის არაჩვეულებრივი გამოხატულებაა. ამიტომ ზემოთ აღნიშნულის საფუძველზე შეიძლება დავასკვნათ, რომ ყოველგვარი ცოდნა, რომელიც ადამიანებმა, უფრო მეტიც, მეცნიერებმა

შეითვისეს, სამყაროს შემოქმედიდან მომდინარეობს. რადგან მასზე დაკვირვების შედეგად შეიმეცნა ადამიანმა სამყაროს განვითარების კანონები და კანონზომიერებები. ეს იმიტომაც მოხდა, რომ ადამიანები სწორედ ბუნებაში ელოდნენ კანონებს, რადგან მათ კანონმდებლის არსებობა სწამდათ. ასეთი კანონმდებელი, რასაკვირველია, ღმერთი იყო.

იუდაური აღზრდა და ანტიკურობა

შვილიერება და ბავშვთა აღზრდა ძველ ებრაელებში განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია. ებრაელთა ყოფა-ცხოვრების აღწერისას ფლავიუსი ხაზს უსვამს ისრაელიანების მიერ ბავშვთა აღზრდის მიმართ განსაკუთრებულ ყურადღებას, გამოყოფს კანონების პატივისცემასა და, მათ შესაბამისად, მაღალზნეობრივი თვისებების აღზრდას [14, 126].

დავით ფსალმუნთმგალობელი საგანგებოდ უმღერის შვილიერებას და იმ ძალას, რომელსაც ახალგაზრდები აძლევენ ქვეყანას: „აჰა, მემკვიდრეობა უფლისგან – შვილები, გასამრჯელო – მუცლის ნაყოფი. როგორც ისრები მეომრის ხელში, ისეა ახალგაზრდა თაობა“ (ფსალმ. 126, 3-4). ბავშვის დაბადება ღვთიურ

მადლად მიაჩნდათ ისრაელიანებს, ხოლო უშვილობა პირიქით, შემოქმედის სასჯელად: „კურთხეულ იქნები ყველა ხალხზე მეტად. არ იქნება არც შენში და არც შენს საქონელში უნაყოფო მამრი ან მდედრი“ (რჯლ. 7,14). თუმცა, ამისთვის უფლის წინაშე ვალდებულე-ბებია შესასრულებელი, წინააღმდეგ შემთხვევაში, „...ჩიტივით გაფრინდება მისი დიდება! არც შობა, არც ორსულობა, არც მუცლადღება! თუმცა გაზრდიან შვილებს, მაგრამ წაეართმევ მათ; არც ერთი კაციც აღარ დარჩება და ვაი მათ, თუ მივატოვე“ (ოს. 9, 11-12).

ანტიკური სამყაროსგან განსხვავებული იყო ბავშვთა აღზრდის მთელი საზრისი ებრაელებში. ძველ საბერძნეთსა და რომში პედაგოგიკას ასაზრდოებ-და ინტელექტუალურ-ესთეტიკური და სამოქალაქო მოტივები, რომელთა საფუძველზე ხდებოდა ბავშ-ვის უნარების განვითარება, რაც შემდგომში განა-პირობებდა მათ მიერ სოციალური მოვალეობების შესრულებას. ისრაელში აღზრდას ღრმა რელიგიუ-რი ხასიათი ჰქონდა და უმთავრეს ამოცანად მიჩ-ნეული იყო ღვთიური განგებულების შესრულე-ბა. ფსიქოლოგიური თვალსაზრისით, ბერძნები და რომაელები ბავშვებს მიიჩნევდნენ თავიანთი გზის გამგრძელებლებლად, რომლებიც დაასრულებდნენ მამების დაწყებულ საქმეს. მათგან განსხვავებული მოტივები ამოძრავებდათ იუდეველ მშობლებს: „მე მომეცი, შვილო, შენი გული და შენმა თვალებმა და-იცვან ჩემი გზა“ (იგავ. 23, 26). ან კიდევ: „დაბრძენდი, შვილო, და გაახარე ჩემი გული და მე მოვიგერიებ ჩემს მაგინებელთ“ (იგავ. 27, 11). ზირაქის სიბრძნე ამ საკითხთან მიმართებით უფრო შორს მიდის: „აღეს-

რულა მამა და თითქოს არც მომკედარიყოს, რადგან დატოვა თავისი მსგავსი“ (ზირ. 30,4).

უფროსები ყველაფერს აკეთებდნენ იმისათვის, რომ გავლენა მოეხდინათ შვილებზე იმგვარად, რომ ისინი მამების სრული ასლი თუ არ იქნებოდნენ, დამსგავსებოდნენ მაინც თავიანთ წინაპრებს. მათთვის მნიშვნელოვანი იყო, შთამომავლობას წინაპრების დარად ეცხოვრა და გაეგრძელებინა მათი საქმე. ამიტომაც ასე მოიხსენიებს მომავალ თაობას იგავთა წიგნი: „შვილთაშვილი მოხუცთა გვირგვინია და შვილთა დიდება – მათი მამებისა“ (იგავ. 17, 6). იუდაისტური პედაგოგიკის საბაზო პრინციპი მისი კონსერვატიულობაა, რაც იდეალურ ვითარებაში მომდევნო თაობის წინა თაობის საქმეებზე ერთგვარ მიჯაჭვულობაში გამოიხატებოდა. მამას და დედას მთელი ძალისხმევა უნდა გაეერთიანებინათ იმისათვის, რომ თავიანთი შვილებისათვის გადაეცათ ყველაფერი, რაც მიიღეს წინაპრებისა და უზენაესი ღმერთისაგან. ამაში იგულისხმებოდა ფიზიკურიც და სულიერიც. შემთხვევითი არ უნდა ყოფილიყო მამების სახელით მოხსენიება და საკუთარი სახელების მამებისაგან მომდინარეობა, მაგალითად, ბარნაბა, ბართლომე... („ბარ“ – სირიულად შვილს ნიშნავს).

ელადისა და რომისგან განსხვავებით, იუდაიზმის თანახმად, საზოგადოების კეთილდღეობა და სიჯანსაღე უფრო მეტად არის განპირობებული ყოფა-ცხოვრებაში დამკვიდრებული წესების ერთგულებით და ღვთიური განგებულების განუხრელი შესრულებით, ვიდრე საზოგადოების ცალკეულ წევრთა მიღწევებით, ინდივიდუალური ტალანტით და სრულყოფილი კანონებით. რამდენადაც იუდაიზმში აღზრდა ტრადი-

ციულად მშობლების მოვალეობაა, ამდენად, მათი პასუხისმგებლობა ბავშვთა აღზრდაში საზოგადოების სიმშვიდის განმაპირობებელ ფაქტორად იქცა. აქედან გამომდინარე, ძველ ებრაელებში სასიცოცხლო მნიშვნელობა შეიძინა ოჯახურმა აღზრდამ, რაც იუდაიზმის წმინდა წიგნებში მრავალგზის დასტურდება.

ძველი ებრაელების ოჯახური იერარქია განსხვავდებოდა მეზობელი წარმართების ყოფაში არსებული რეალობისაგან. ოჯახის სათავეში, სხვა ხალხების მსგავსად, მამა იდგა, რომელიც შეუვალი ავტორიტეტით სარგებლობდა. ამასთან ერთად, მისი ძალაუფლება არ იყო თვითნებური, პირიქით, იგი მრავალრიცხოვან წესებს ექვემდებარებოდა. წარმართებში მამა (ქმარი) ოჯახში ერთპიროვნულ ძალაუფლებას ფლობდა. მის განკარგულებაში იყო არა მარტო სახლი, საოჯახო ქონება და მსახურები, არამედ ცოლიც და შვილებიც. ამისგან განსხვავებით, ისრაელიანებში ძალაუფლება ითვლებოდა მორალურ უპირატესობად ღმერთის წინაშე მსახურებაში, რაც მეტ პასუხისმგებლობას აკისრებდა ოჯახის უფროსს მის წვერთა დაცვასა და მათ ზნეობრივ სრულყოფილებაზე. თუმცა, ეთიკური მოთხოვნები იმდენად მკაცრი იყო, რომ მამის ძალაუფლება ხშირად ყოველგვარ ზღვარს სცდებოდა – ძველი აღთქმის ადრინდელ ეპოქაში მამას უფლება ჰქონდა, დაუმორჩილებელი შვილისთვის განაჩენი გამოეტანა.

ძველებრაულ ოჯახებში ქალთა უფლებრივი მდგომარეობის შესახებ ურთიერთსაწინააღმდეგო მოსაზრებები არსებობს. როგორც წარმართულ საზოგადოებაში, აქაც ქმარს უფლება ჰქონდა გაშორებოდა ცოლს, ხოლო სურვილის შემთხვევაში ქალიშვილის

მონად გაყიდვაც შეეძლო [9,1620]. სხვა მხრივ, კანონი ნაწილობრივ იცავდა ქმარგაყრილ ქალს. ამის შესახებ სახარებაშიც არის მოხსენებული: „და მივიდნენ მასთან ფარისეველნი და გამოსცდიდნენ და ეკითხებოდნენ: „შეუძლია კაცს გაუშვას თავისი ცოლი ყოველგვარი მიზეზით?“ (მათ. 19,3). აღნიშნულის საფუძველზე შეიძლება ითქვას, რომ ერთიანი აზრი გაყრის შესახებ „ყოველგვარი მიზეზით“ იუდეველებში არ არსებობდა. აღიარებულია ქმრების პირველობა მძიმე შრომასა და საზოგადოებრივ საქმეებში, მაგრამ ზოგიერთი ებრაული წყარო მიუთითებს ებრაელი ქალების სულიერ მოწოდებაზეც. დაბადების წიგნი გვაუწყებს: „და თქვა უფალმა ღმერთმა: „არაა კარგი ადამიანის მარტოობა! შევუქმნათ მას შესაფერისი შემწე“ (დაბ. 2,18). ვერც ერთ მიზანს ვერ მიაღწევდა კაცი მარტოდმარტო. მას ყველა ამოცანის გადაჭრა გაუჭირდებოდა, თუ არ იქნებოდა ერთობა კაცსა და ქალს შორის. ღმერთმა ქალის შექმნით ძალა შესძინა კაცს. ქალი და კაცი ღვთის განგებულების აღსასრულებლად არიან შექმნილი.

ისრაელიანებში დაუქორწინებელი კაცი იშვიათად იყო. ძველებრაულ ენაში თვით ცნება „უცოლო“ არ არის. მოგვიანებით კი თალმუდის განმარტებებში აღნიშნულია, რომ „უცოლო კაცი არ იმსახურებს ადამიანის მაღალ წოდებას“. ბიბლიურ ნარატივებში ხშირად ხაზგასმულია ქალთა უფრო მართებული პოზიცია ამა თუ იმ საკითხთან დაკავშირებით, ვიდრე მამაკაცებისა. სამაგალითოდ შეიძლება გავიხსენოთ ქალების უარი ოქროს ხბოს თაყვანისცემაზე. უფლის რჩეული ერის ისტორიაში მნიშვნელოვანი როლი შეასრულეს ისეთმა ქალებმა, როგორებიც

იყვნენ სარა, რებეკა, რუთი და სხვები.

გამორჩეული იყო ქალის როლი პედაგოგიური თვალსაზრისითაც. ბავშვთა აღზრდის მთელი სიმძიმე ქალის მხრებზე გადადიოდა. მოზარდთა სულიერ ფორმირებაში დედა მნიშვნელოვან როლს ასრულებდა. სწორედ ამით აიხსნება დედის მხრიდან მემკვიდრეობის გადაცემის ებრაული ტრადიცია. ებრაელები მიიჩნევდნენ, რომ დედის დამრიგებლური ზემოქმედება გაცილებით ღრმა და მტკიცე იყო, ვიდრე მამების აღმზრდელობითი საქმიანობა, რომელიც ნაკლებ ეფექტური იყო, რადგან მამები ძირითადად საგარეო საქმეებზე იყვნენ ორიენტირებული და ბავშვების აღზრდისთვის ნაკლები დრო რჩებოდათ. ბავშვის აღზრდაზე დადებითად მოქმედებდა აქტიური მამაკაცური საწყისისა და ღრმა სულიერების გაერთიანება დედის ღვთისმოსაობასა და სინაზესთან. სწორედ ამგვარი სინთეზით არის შესაძლებელი სრულფასოვანი პიროვნების ჩამოყალიბება. ებრაელი ქალის ორგანული ერთობა აღზრდის ამოცანასთან იმდენად მჭიდროა, რომ „დაბადება“ და „აღზრდა“ ივრითზე ერთნაირად გადმოიცემა. ამით ეს ორი მოვლენა წარმოდგენილია, როგორც ერთიანი და მთლიანი პროცესი.

იუდეველთა სახლში 3-4 თაობა ერთად ცხოვრობდა და ოჯახებიც მრავალრიცხოვანი იყო. ასაკოვანი ადამიანები პატივით სარგებლობდნენ: „ჭაღარის წინაშე წამოდექი და პატივი ეცი მოხუცებულის სახეს“, – გეასწავლის ბიბლია (ლევ. 19, 32). ოჯახებში უფროსი თაობის წარმომადგენლები გარკვეული აღმზრდელობითი ამოცანის გადაწყვეტას ემსახურებოდნენ, რაც იმაზე მიანიშნებს, რომ აქ გამოკვეთილი

იყო სოციალური მეურვეობის ინსტიტუტი.

საზოგადოების ერთ-ერთ მტკიცე საყრდენს წარმოადგენდა ამა თუ იმ ხელობის მიმართ ოჯახების დინასტიური დამოკიდებულება. ხელოსანთა ოჯახში აღზრდილი ბავშვი მეტწილად მამის კეალს მისდევდა, რადგან ბავშვობიდანვე უფროსებთან ერთად შრომას ეჩვეოდა. ამდენად, შეიძლება ითქვას, რომ ძველი აღთქმის იუდეური პედაგოგიკა ეფუძნებოდა სწორედ შრომით აღზრდას. ეს არ იყო შრომითი მოქმედებების თამაშით იმიტაცია, როგორც ამას ჰქონდა ადგილი ძველ ბერძნებში (ნამდვილის მსგავსად პატარა ინსტრუმენტებით თამაშში); სახეზე იყო სრულფასოვანი შრომა ოჯახის წევრებთან ერთად. შრომა იმდენ ხანს და იმ დატვირთვით გრძელდებოდა, რა ფიზიკური შესაძლებლობაც მოზარდს ჰქონდა. ებრაელებში ერთი ასეთი ანდაზაც იყო გავრცელებული: „ვინც შეიღს სასარგებლო ხელობას არ ასწავლის, ის ქურდობისათვის ამზადებს მას“. ამდენად, ოჯახი ბავშვთა პროფესიული აღზრდის ინსტიტუტიც იყო. სწორედ იქ უწყალიბდებოდათ მამის გავლენით ბიჭებს შრომითი ჩვევები, ხოლო გოგონები დედის მიბაძვით სწავლობდნენ სახლის მოვლას და საოჯახო მეურნეობის გაძღოლას.

ბავშვი ყველგან ბავშვია და თავისუფალ დროს ებრაელი ბიჭები და გოგონებიც ისევე თამაშობდნენ, როგორც მათი თანატოლი წარმართი ბავშვები. არქეოლოგები დღესაც პოულობენ ბავშვების სათამაშოებს, რომელთა შორის ისეთი სათამაშოებიცაა (თარიღდება 900-600 წწ. ჩვ. წ-მდე), რომლებსაც აშკარად ემჩნევა უფროსების ხელი. მაგალითად, უღარუნას პატარა კოლოფის ფორმა ჰქონია, მომ-

ცრო ნახერეტებით გვერდებზე. ზოგიერთ თოჯინაზე მოსახსნელი ხელ-ფეხიც ფიქსირდება. ათასში ერთხელ თიხისა თუ მძივის მარცვლებისგან თმებიც კი უკეთებიათ. მხრებში გაკეთებულ ნახერეტებში გაყრილი იყო ძაფები, რომლებიც მათი მართვის საშუალებას იძლეოდა. შესაძლოა, რომ ასეთი თოჯინები რელიგიურ ცერემონიებშიც გამოიყენებოდა. ისრაელიანთა ბავშვები, როგორც ყველა ბავშვი ქვეყანაზე, უფროსებს ბაძედნენ [9,189].

თუკი ძველ საბერძნეთსა და რომში მთავარი საზოგადოებრივი აღზრდა იყო, იუდეველთა ტრადიციაში ამგვარ მისიას სინაგოგები ასრულებდნენ. მსხვერპლშეწირვას და საკულტო რიტუალებს ებრაელები იერუსალიმის ტაძარსა და სხვა მრავალრიცხოვან სინაგოგებში აღავლენდნენ. სწორედ სინაგოგებში კითხულობდნენ მორწმუნე ებრაელები ლოცვებსა და წმინდა წიგნებს. პირველი საუკუნის დიდი ებრაელი მწერალი და მოაზროვნე ფილონი სინაგოგებს განიხილავს ელინისტური საგანმანათლებლო დაწესებულებების ანალოგიად, თუმცა, მათ შორის განსხვავებასაც გამოყოფს: მისი აზრით, ელინისტური სკოლები მხოლოდ ინტელექტუალურ ცოდნას აძლევდა მოზარდებს, ხოლო იუდაისტური აღზრდის სისტემა ზრუნავდა „კეთილგონიერების, ვაჟკაცობის, სიბრძნის, ღვთისმოსაობისა და მორალური სიწმინდის“ აღზრდისათვის.

რაც შეეხება ტიპურ სასწავლო დაწესებულებებს, დიდი ხნის განმავლობაში ისრაელიანთა შორის საზოგადოებრივი განათლების ცნება, სკოლები და სასწავლებლები არ არსებობდა [13,42-43]. განათლება სავალდებულო იყო მხოლოდ მათთვის,

ვისაც საზოგადოებრივი მოვალეობის შესრულება დაეკისრებოდა. ასეთებად მიჩნეული იყვნენ ღვთისმსახურთა და ლევიანთა შვილები, მწიგნობრები და სამხედრო მეთაურები. მათი სწავლება საოჯახო და რელიგიურ სკოლებში მიმდინარეობდა. მოგვიანებით საოჯახო აღზრდას ჩაენაცვლა სასკოლო სისტემა, რომელშიც მამის ფიგურა შეცვალა დამრიგებელმა. მას აღსაზრდელები ისევე პატივისცემით უნდა დამორჩილებოდნენ, როგორც ნამდვილ მშობელს. სინაგოგებთან ასწავლიდნენ ბავშვებს თორას, ანგარიშს და წერა-კითხვას, რასაც რაბინი წარმართავდა. მეცადინეობებზე მკაცრი დისციპლინა ბატონობდა. უფროსების მოვალეობა სწავლება იყო, ხოლო მოსწავლის – მოსმენა. დაუშვებელი იყო თავისუფალი აზრის გამოთქმა, კამათი და სწავლებაში თამაშის ელემენტების გამოყენება, რაც ასე გავრცელებული იყო ძველ საბერძნეთში. „ელოლიავე შვილს და გაგამწარებს, ეთამაშე და ურვად გექცევა. ნუ იცინებ მასთან, რათა მასთანვე არ იტანჯო და კბილები არ აღრჭიალო. თავის ნებაზე ნუ მიუშვებ სიჭაბუკეში. გვერდები დაუქევე, ვიდრე ნორჩია, თორემ გაკერპდება და ველარ დაიმორჩილებ. აღზარდე და წერთნას ნუ მოაკლებ, რათა ბოლოს თავშისაცემი არ გაგიხდეს მისი უხამსობა“ (ზირ. 30,9-13). ასეთ სიმკაცრესთან ერთად, მეორე მხრივ, ბავშვთა ინიციატივის დათრგუნვა თვითმიზანი არ ყოფილა. ძველი აღთქმის წიგნებში წახალისებულია ცნობისმოყვარეობის გამოჩენა რწმენის, ისრაელიანთა ისტორიული ტრადიციების მიმართ (გამ. 13,14). ამისათვის ისეთ ადგილებში, სადაც თავისი რჩეული ხალხისთვის ღმერთმა საოცრებები მოახდინა, სპეციალურად

ქეებით აგებდნენ დიდ ნიშებს. როცა ბაეშეები მათი დანიშნულებით ინტერესდებოდნენ, უფროსები და აღმზრდელები დაწვრილებით უხსნიდნენ ყველაფერს (იესო, 4,5-6).

სხვა მეცნიერებათა შესწავლა მკაცრად შეზღუდული იყო. ცოდნა, თავისთავად, არაუფერია, – მიაჩნდათ ებრაელებს, – იგი კარგია მხოლოდ მაშინ, როცა გვეხმარება რჯულისა და ტრადიციების შენარჩუნებაში. ებრაელთათვის არსებობდა გარკვეული აკრძალვებიც ზოგიერთი ღვთიური წიგნის კითხვისა. ჯერ კიდევ ჩამოუყალიბებელი ნორჩი სულისთვის საღვთო წიგნების გაცნობა ზიანის მომტანი იქნებოდა. სკეპტიკურად იყვნენ განწყობილი ფილოსოფიის შესწავლისა და ფიზიკური ვარჯიშისადმი, რადგან ისინი წარმართულ სიბრძნეს უკავშირდებოდნენ.

ამასთან ერთად, სიბრძნის არსი იუდეველთა ტრადიციაში კარგად იყო ცნობილი და დაფასებულიც. ძველი აღთქმის წიგნები: იგავები, ეკლესიასტე, სოლომონის სიბრძნე, ზირაქის სიბრძნე ისრაელიანთა ცხოვრების თანამგზავრს და სიბრძნის წყაროს წარმოადგენდა. სწორედ მათი მეშვეობით იკვლევდნენ ძველი აღთქმის ეპოქის ებრაელები ცხოვრების გზას და იმეცნებდნენ ღვთიურ ჭეშმარიტებას. ამ წიგნებში რთული აზრები გადმოცემულია მისაწვდომად და მარტივად. ამასთან ერთად, ნარატივის ტექსტებს ახასიათებს ღრმა ფსიქოლოგიზმი, რაც ამსუბუქებს მათ შესწავლას და, რჯულის კანონების მკაცრი სტილის მიუხედავად, მკითხველს აახლოებს წინასწარმეტყველთა ხილვებსა და სიმბოლურ წიაღსვლებთან.

ძველი აღთქმის აღნიშნული წიგნები თამამად შეიძლება დახასიათდეს, როგორც პედაგოგიკური; მაგრამ

არა ბავშვებისათვის გამიზნული, არამედ მთლიანად ხალხისათვის დღენიადგ სასწავლი და გასათვალისწინებელი. როგორც ბიბლიის მკვლევრები ამტკიცებენ, იუდაიზმის წმინდა წიგნებში, შესაძლებელია, შეგვხვდეს მეზობელი ხალხის კულტურიდან ბევრი რამ, კერძოდ, პარალელები და ციტატები ბაბილონური, ეგვიპტური, ბერძნული სიბრძნის წიგნებიდან. ეს გაუცნობიერებლად ხდებოდა, რადგან იუდაიზმი სხვა კულტურებთან კავშირს შეგნებულად გაურბოდა.

განსხვავებულ რელიგიებშიც, ძირითადად, მონათესავე აღმზრდელობითი პრინციპები ფიქსირდება, რაც ინტუიციურად ერთნაირი წარმოშობისაა. გულის სიღრმეში ყველა ხალხი ღმერთთან კავშირით სულდგმულობდა. პედაგოგიკა, როგორც ცოდნისა და გამოცდილების გარკვეული სფერო, რომელიც გარდაისახება მშობლებისა და შვილების მიწიერი ურთიერთობების განსაკუთრებულ ფორმად, მნიშვნელოვან როლს ასრულებს ადამიანის ზნეობრივ ფერისცვალებასა და განღმერთობაში. ამიტომ მის კანონზომიერებებს მეტ-ნაკლებად ყველა ხალხი იზიარებდა. თუმცა, ძველი აღთქმის წიგნები სიბრძნეს და ჭეშმარიტებას განასხვავებს მისი ანტიკური გაგებისაგან. თუკი ბერძნისათვის ეს ცნება ითვლებოდა ინდივიდუალური ძიების ობიექტად და სიწმინდის სინონიმად, იუდაიზმში „სიბრძნის დასაბამია შიში უფლისა“ (ფს. 110,10). აქ იმდენად დიდია უზენაესი ღმერთის მოწიწება, რომ ნებისმიერი თვითნებური მცდელობა ღვთიური განგებულების სფეროში შეჭრისა, რომელიც განპირობებულია ფილოსოფიური გონით, იუდაიზმის თვალსაწიერიდან განიხილება, როგორც უკიდურესად არაგონიერული და თავხედუ-

რი.

„უწინარეს ყოვლისა აღმოცენდა სიბრძნე და კეთილგონიერება უკუნისიდან. ვის გამოუჩნდა ფესვი სიბრძნისა და ცბიერება ვინ შეიცნო? – კითხულობს ისუ ზირაქის ძე (ზირ. 1, 24-25). თუმცა, ცნობილია, რომ ებრაულ რელიგიურ სკოლებში ასწავლიდნენ ხელოვნებისა და ფილოსოფიის საწყისებს, მაგრამ სწავლება მკაცრად შეზღუდული იყო, ხოლო წარმართულ კულტურასთან ნებისმიერი შეხება ღია კრიტიკის ობიექტი ხდებოდა.

ზოგადად, ხელოვნების, მეცნიერების და შემოქმედებითი სფეროების მიმართ იუდაიზმი გულგრილი იყო. ბიბლია მაღალ შეფასებას აძლევს მშენებლებს, მუსიკოსებს და მომღერლებს. სწორედ მშენებლები იყვნენ საჭირო უფლის ტაძრის ასაშენებლად. ღვთისმსახურებაში განსაკუთრებულ როლს ასრულებდა მუსიკა და სიმღერა. მაგალითად, დაეით მეფე თავისი ფსალმუნების აკომპანირებას გუნდის ლოტბართან ერთად არფაზე აკეთებდა (ფს. 4,5, 6,8,9). სოლომონის ტაძარი, განსაკუთრებით, მისი მთავარი ნაწილი, შემკული იყო ბრინჯაოს კოლონებით, რომელსაც „წმინდათა წმინდა“ ერქვა. იგი მდიდრულად იყო შემკული ოქროსა და ვერცხლის ნაკეთობებით, რომლებსაც ამშვენებდა ქერუბიმებისა და მიწის ნაყოფიერების მხატვრული ნიმუშები.

თუმცა, საყურადღებოა ისიც, რომ ხელოვნების ნიმუშებს და მეცნიერულ გამოგონებებს დიდი ხალისით არ ხედებოდნენ იუდაიზმში. ფილოსოფიური ცოდნა, მეცნიერება და ხელოვნება ფასდებოდა არა მათი თავისთავადი ღირებულებით, არამედ იმით, თუ რამდენად ეხმარებოდა ადამიანებს ღმერთის შეცნობასა და

რჯულის დაცვაში. იუდაიზმმა, ფაქტობრივად, აკრძალა ღმერთის მხატვრული წარმოსახვა ხელოვნებაში. მთელ ბიბლიურ ეპოქაში ცნებები „ხელოვნება“ და „მხატვარი“ თითქმის ყოველთვის ნეგატიური მნიშვნელობით მოიხსენიება; ისინი ღვთიური გზიდან გადახვევასა და კერპების თაყვანისცემასთან ასოცირდება.

ზოგიერთები გვეკიცხავენ იმისათვის, რომ ჩვენ შორის არ იყო ბევრი გამომგონებელი, ჩვენ სხვაგვარად ვუიქრობთ, რადგან ყველაზე დიდი კეთილგონიერებაა არაფერი არ შეცვალო, ვიდრე იფიქრო ღვთიური განგებულების საწინააღმდეგოდ, – წერდა იოსებ ფლავიუსი [14,175].

გაცილებით უფრო კეთილგანწყობილია საღვთო წერილი ხელობის მიმართ. ისუ ზირაქის ძე ჩამოთელის სხვადასხვა ხელობის წარმომადგენლებს (დურგალი, მჭედელი, ოქრომჭედელი...) და მიუთითებს მათ სასარგებლო საქმიანობაზე: „მათ გარეშე ვერ აშენდება ქალაქი, ვერც ხალხი დასახლდება და იცხოვრებს იქ“ (ზირ. 38, 27-32). მაგრამ ამ პროფესიის ადამიანების შექება უპირობო არაა, რადგან მათი ხელობის მნიშვნელობის კვალდაკვალ, იუდაიზმის თვალსაზრისით, შეინიშნება საეჭვო შემოქმედებითი და ესთეტიკური მოტივები: „ყველა მათგანს (ხელოსნებს) თავისი ხელების იმედი აქვს.... და მათი ღოცვა მიმართულია მათივე შემოქმედებითი წარმატებისკენ“. „მათ კრებებზე არ იწვევენ, მოსამართლის სავარძლებში არ სხდებიან.... არ კითხულობენ იგავენს“; აქედან გამომდინარე, შეიძლება ვივარაუდოთ, რომ ადამიანური ყოფა-ცხოვრების ნებისმიერ სფეროს, რომელიც ღვთიური განგებულების აღსრულებასთან უშუალოდ არ არის დაკავშირებული, იუდაიზმი

საეჭვოდ მიიჩნევს. ცხადია, რელიგიისაგან დაშორებული პროფესიული აღზრდა-განათლებაც მიუღებელია, რაც განპირობებულია ისრაელიანთა რელიგიური შთაგონებით. რელიგია ისრაელიანთა ცხოვრების საზრისი იყო. იგი განსაზღვრავდა ებრაელთა ყოფას, რასაკვირველია, აღზრდასაც.

ანტიკურობის საპირისპიროდ, იუდაიზმი სკეპტიკურად, მაგრამ ყურადღებით აკვირდებოდა ცოდვით დაცემული ადამიანის შინაგან ბუნებას: „აჰა, უკანონოდ ჩავისახე და ცოდვით დაორსულდა ჩემზე დედაჩემი“ (ფს. 50,7). ნიშანდობლივია აგრეთვე ისიც, რომ ძველი აღთქმის ეპოქის აღზრდა ხასიათდებოდა პედაგოგიკური პესიმიზმით, რომლისთვისაც დისციპლინური ამოცანების გადაჭრისას უფროსების ნების უპირობო აღსრულება პრიორიტეტული იყო. იობის წიგნი ვირის ჩოჩორსაც კი აღარებს თავხედ მოზარდს: „ცარიელი თავი განისწავლება? და ველური ვირის ჩოჩორი ადამიანად დაიბადა?“ (იობ. 11,12). სწორედ აქედან იღებს სათავეს პესიმიზმი აღზრდაში და, შესაბამისად, იმპერატივიზმი პედაგოგიკაში.

იუდაიზმის პედაგოგიკის მთავარი საზრისი გახდა არა აღსაზრდელის პიროვნება, როგორც ელინებთან, არამედ საღვთო რჯულის მცნებების გადმოცემა. სწორედ მის საფუძველზე აღმოცენდა ყველაფერი დანარჩენი – მოქმედებაც და განსჯაც. იუდაიზმის აღზრდის სისტემა აშკარად განსხვავებულია ანტიკური ინტელექტუალიზმისა და ესთეტიზმისაგან. იგი ბავშვს განიხილავს ინდივიდუალური ნების მატარებლად, რომელმაც უნდა აირჩიოს მთავარი – იცხოვროს ღვთიური განგებულებით თუ მის გარეშე? ხოლო აღზრდის შინაარსი და უმთავრესი მეთოდი საღვთო

რჯულისა და მცნებებისადმი აღსაზრდელის ნების-
ყოფის დაქვემდებარებაში გამოიხატება, რასაც პედა-
გოგიურ ვოლუნტარიზმად მიიჩნევენ თანამედროვე
მკვლევრები.

რამდენადაც ცნობილია, აღზრდის ასეთი ხერხი
დაკავშირებული იყო გონებრივი განვითარების ამო-
ცანასთან. ამის შესახებ პირველი საუკუნის ებრაელი
ისტორიკოსი იოსებ ფლავიუსი წერდა: „ცნობიერების
გაღვიძების ადრეულ პერიოდში ჩვენ ვსწავლობთ მათ
(კანონებს) და გვაქვს გარკვეული მონახაზი ჩვენს
გულში“ [14,175]. მიუხედავად ამისა, ცოდნა აქ მხო-
ლოდ საქმის მცირე ნაწილია, რომელიც შემდგომი
აღზრდის საწინდარია. იუდაისტური და ელინისტური
აღზრდის სისტემების შედარებისას იოსებ ფლავი-
უსი გამოყოფს მთელ რიგ არსებით განსხვავებებს
ბერძნული ინტელექტუალიზმისაგან: „თავისი შინაარ-
სით საღვთო რჯულმა (მოსეს კანონებმა) ყველაფერს
გადააჭარბა. მას შემდეგ, რაც ღმრთის თაყვანისცემა
მიიჩნია არა სათნოების ნაწილად, არამედ ღმრთის
აღიარებას დაუკავშირა ყველა სხვა სათნოება, იგუ-
ლისხმება სამართლიანობა, ვაჟკაცობა, სიწმინდე,
სიბრძნე და სამოქალაქო თანხმობა. ყოველივე ამის
შემდეგ ჩვენი მოქმედება, უბრალოდ დასვენება თუ
ყოფითი საუბრები, წარმოუდგენელია ღვთის თაყ-
ვანისცემის გარეშე. საერთოდ არსებობს აღზრდის
ორი გზა, რომლებიც განაპირობებს აღსაზრდელის
ზნეობრივ ქცევას. პირველი გამოიხატება სიტყვიერ
ქადაგებაში, მეორე კი მიიღწევა პრაქტიკული მაგა-
ლითებით, რომლებიც მოქმედებს სულიერი ძალების
სრულყოფაზე. ათენელებმა და სხვა პოლისების ბერ-
ძნებმაც, სახელმწიფო კანონების უზენაესობა აღი-

არეს და დაუდევრობა გამოიჩინეს ზნეობრივი მაგალითებით აღზრდისას.

ჩვენი რჯულმდებელი საფუძვლიანად აერთიანებს აღზრდის ორივე მეთოდს. იგი უყურადღებოდ არ ტოვებს ზნეობრივ მაგალითებს და რჯულის მცნებებს, რომლებიც მოიცავს ყოფა-ცხოვრების და ზნეობის ყველა წერილმანს. უფრო მეტიც, საღვთო რჯულმა ზუსტად განსაზღვრა ყველა მხარე და მათ შორის საკვების მიღების წესებიც, როდის რა უნდა მიეღოთ და რისგან შეეკაუებინათ თავი, როდის უნდა ეშრომათ და როდის დაესვენათ. ყველაფერი ღვთის განგებულებით იმართებოდა და არა საკუთარი ნება-სურვილებით, რათა არ ჩაეარდნილყვნენ ცოდვაში. ღმერთმა დაუდევრობის შესაძლებლობაც არ დაუტოვა რჯულის მიმდევრებს, რამეთუ საღვთო რჯულის ცოდნა აღზრდის აუცილებელ პირობად აქცია და ცალსახად უბრძანა ყველას, მოესმინათ მისთვის არა ერთჯერ ან რანდენიმეჯერ, არამედ ყოველ კვირას შეკრებილიყვნენ, და დეტალურად შეესწავლათ რჯულის კანონები“ [14,174], – წერდა იოსებ ფლავიუსი.

ამდენად, იუდაიზმის აღზრდის მთავარი ნიშანი მისი მკაფიოდ გამოხატული რელიგიურ-ეთიკური მიმართულებაა, რომლის გასაღებიც, ებრაელთა ცნობიერების თანახმად, მოსეს მცნებებია; ხოლო საღვთო რჯულის მიზანი არა იმდენად ყოფა-ცხოვრების პირობების გაუმჯობესებაა, არამედ მრავალი ზნეობრივი საფრთხის თავიდან აცილება, რომლებიც ადამიანებს პირველცოდვის შემდეგ ერგოთ. ამიტომ იუდაიზმის ეთიკური იდეალი აშკარად აღემატება ყველა დანარჩენს. მაშინ, როცა ანტიკური აღზრდის სისტემა აღიარებდა ცალკე აღებული ესთეტიკური,

პიროვნული და საზოგადოებრივი განვითარების ღირებულებას, იუდაიზმის პედაგოგიკამ ისინი ღვთიური განგებულების აღსრულების საშუალებად მიიჩნია.

იუდაიზმის კონტექსტში ადამიანის მთელი ცხოვრება უზენაესის წინაშე მუდმივი არსებობაა. ადამიანის სიტყვას და საქმეს მორალური და არა ესთეტიკური, თუნდაც ინტელექტუალური ღირებულება აქვს, ხოლო ცოდვა გაგებულია არა როგორც კერძო შეცდომა ან გაუგებრობა, არამედ შემოქმედის ნების უარყოფა. ამდენად, ღვთიური ნების შესატყვისი ეთიკური ნორმები აღარ წარმოადგენენ მხოლოდ საზოგადოებრივი აუცილებლობით განპირობებულ ან ცალკეული ადამიანების პირადი ღირსების გამომხატველ ზნეობრივ ღირებულებებს, არამედ მათ საყოველთაო ხასიათი შეიძინეს და ღვთიურ სრულყოფილებამდე ამაღლდნენ, რაც მიუღწეველი აღმოჩნდა წარმართული სამყაროსათვის.

იუდაიზმის პედაგოგიკის რელიგიური საფუძველი და მისი ეთიკური შეფერილობა დიდწილად ამსუბუქებდა მის მკაცრად რეგლამენტირებულ მეთოდებს. აღზრდა ძველ ებრაელებში არ იყო ავტოკრატიული და აბსოლუტური, არ დაკანონებულა ტირანული დამოკიდებულება (მამის ან სკოლის დამრიგებლის საშუალებით), არ შემოუღიათ ბავშვების წვრთნა, როგორც სპარტაში. აღზრდა ემსახურებოდა მხოლოდ უზენაესის ნებას, რაც, ებრაელთა აზრით, ყველაზე ჭეშმარიტი და სასარგებლო გზა იყო.

სწორედ პირადი რელიგიური პასუხისმგებლობის პრინციპმა მოახდინა ზემოქმედება სამართლებრივ ნორმაზე, რომლის მიხედვითაც მშობლების ვალის ან დანაშაულის გამო პასუხისმგებლობას

მის მემკვიდრეებს აკისრებდნენ, ხოლო ბავშვთა საქციელისათვის პასუხს მშობლებს მოჰკითხავდნენ. წარმართებისაგან განსხვავებით, ებრაელები არ ამკვიდრებდნენ მიწიერ სამართლიანობას. ეს მისია უზენაესის ნებას დაუქვემდებარეს. იოსებ ფლავიუსი ამასთან დაკავშირებით აღნიშნავდა: „მშობლების დანაშაულისათვის შეილები არ უნდა ისჯებოდნენ, თუ ეს ბავშვები სათნონი არ არიან, მაშინ მათ მიმართ სინანული გემართებს, რადგან ისინი წარმოიშვნენ ბოროტი მშობლებისაგან“ [15,171].

ებრაელთა მრავალრიცხოვან დღესასწაულებზე, განსაკუთრებით, ბავშვის დაბადებასა და წინადაცვეთასთან დაკავშირებულ ცერემონიალებში, შეინიშნება მისტიციზმის ელემენტები, რაც მიმართულია ბავშვის წარმატებისა და კეთილად აღზრდისაკენ. ასეთი რიტუალები ანუ საიდუმლოებები სიმბოლური დატვირთვის მატარებელი იყო და მასში მონაწილე ღვთის მადლის თანაზიარი ხდებოდა. თუმცა, ისიც უნდა ითქვას, რომ ძველი აღთქმის რელიგიისთვის საკრამენტალიზმი,¹ როგორც მეთოდი და თვალსაზრისი, ნაკლებადაა დამახასიათებელი. რიტუალების დროს პირველ რიგში ყურადღებას ამახვილებდნენ არა მის მისტიკურ არსზე, არამედ დადგენილი წესების მიხედვით რიტუალის ჩატარებასა და მსხვერპლშეწირვაზე. ამიტომ ასეთი თავყრილობებისას გამოირიცხული იყო ღვთის შემეცნება ან მასთან კავშირი. ამის შესაძლებლობა მორწმუნეს ეძლეოდა უფლის წყ-

1 საკრამენტალიზმი (გვიანლათ. sacramentalis) – ეკლესიის მიერ დაწესებული წმინდა ნიშნები, რომელთა მეშვეობითაც საიდუმლოთა ანალოგიით, უმთავრესად ეკლესიის ევდრებით სულიერი შედეგები მიიღწევა.

აღობით მხოლოდ გვიან. იუდაიზმის თანახმად, უზუნაესი მიუწვდომელია ადამიანისთვის, ამიტომ თავად უწყის, როდის და რა გამოუცხადოს თავის ხალხს.

იუდაიზმში აღზრდის მიზანი, ონტოლოგიური¹ თვალსაზრისით, ისეთივე იყო, როგორიც მთელი იუდეის მოზრდილი მოსახლეობისა, რომელიც უფლის მადლითა და მცნებების დახმარებით ცდილობდა აღედგინა ღმერთთან კავშირი, რაც ადამმა და ევამ დაკარგეს. ამის საფუძველზე იუდაიზმის პედაგოგიკამ წარმოადგინა ძირეულად განსხვავებული, თანმიმდევრული და ერთიანი ტრადიცია, რომელშიც არ არის განსხვავება „დიდაქტიკურ ღვთისმოსაობასა“ და ზოგად ზნეობრივ ნორმებს შორის. აქ აღზრდა მიმდინარეობდა არა სპეციალური სააღმზრდელო ხერხებითა და „განსაკუთრებული აკრძალვებით“, არამედ თორას კანონებით.

ანტიკურმა ფილოსოფიურმა აზროვნებამ უზრუნველყო გონებისა და სულის თავისუფლება, რამაც დიდი გასაქანი მისცა პლურალისტურ აზროვნებას. დასაშვები გახდა სამყაროს აღქმისა და ცხოვრების პრინციპების მიმართ განსხვავებული, ინდივიდუალური მიდგომა. თუმცა დისციპლინისა და ჭეშმარიტების გაგების ერთიანი სტანდარტის გარეშე ბავშვთა აღზრდა შეუძლებელი გახდა. ამიტომ ელინური პედაგოგიკა ორმაგი სტანდარტის წინაშე აღმოჩნდა: ერთი მორალი უფროსებისთვის, მეორე – ბავშვებისათვის. ამგვარი ზნეობრივი რელატივიზმი,² რასაკვირველია,

1 ონტოლოგია – მოძღვრება ყოფიერების შესახებ.

2 რელატივიზმი – (relativus-შეფარდება) იდეალისტური მიმართულება, რომელიც ჩვენს ცოდნას მხოლოდ შეფარდებითად მიიჩნევს და უარყოფს ობიექტურ ჭეშმარიტებას.

გაელენას ახდენდა აღსაზრდელებზე, ბავშვთა ზრდა პირდაპირ უკავშირდებოდა მათთვის განუსაზღვრელი უფლებების მინიჭებას, რაც „ზრდასრულობის“ პრივილეგიასთან ასოცირდებოდა.

რაც შეეხება იუდაიზმს, როგორც აღმოჩნდა, ბავშვები სტაბილურ სულიერ და მსოფლმხედველობრივ გარემოში იზრდებოდნენ. ერთი ასაკობრივი საფეხურიდან მეორეში და ერთი სოციალური მდგომარეობიდან ახალში გადასვლის მიუხედავად, ებრაელი ბიჭი და გოგო, სასიძო და საპატარძლო, მამა და დედა ზნეობრივ პასუხისმგებლობას ამის გამო არ იცვლიდნენ. ამგვარი დამოკიდებულება იყო სანათესაოში და სინაგოგის კრებულში. ათასობით იუდეველი ადიდებდა ღმერთს იერუსალიმის წმინდა ტაძარში, რომელიც იუდეველთა აღზრდის სისტემის მთავარი ორიენტირი იყო.

იუდეველთა დოგმატური აზროვნება და ფუნდამენტალიზმი ცხოვრების წესში ძლიერ ზემოქმედებას ახდენდა აღსაზრდელებზე. სწორედ სოციალური მოცემულობა წარმართავდა ბავშვის პრაქტიკულ უნარ-ჩვევებს, აზრებს და გრძნობებს ღვთიური განგებულების შესრულებისა და ისრაელიანთა ტრადიციების შენარჩუნებისაკენ.

„და იყოს ეს სიტყვანი, რომელთაც მე გიბრძანებდლეს, შენს გულში ჩაუნერგე ისინი შენს ძეთ და ელაპარაკე მათზე სახლში ჯდომისას. და გზაზე სიარულისას, დაწოლისას, და ადგომისას. და შეიბინიშნად ხელზე, და იყოს ისინი შუბლსაკრავად შენს თვალებს ზემოთ. და დააწერე ისინი შენი სახლის კარის წირთხლებსა და შენს კარიბჭეებს“ (რჯლ. 6, 6-9), – ამგვარი სიმბოლური დატვირთვის მატარებუ-

ღია ღვთის მოწოდება მისი რჩეული ხალხის რელიგიურ-საზოგადოებრივი წყობისა და ზნეობრივი ერთიანობისათვის. სწორედ რჯულის ერთგულება და არა „პიროვნული სრულყოფილების ერთობლიობა“, როგორც ეს იყო მიღებული ბერძენთა შორის, განაპირობებდა ებრაელთა ღვთისმოსაობას და სათნოებას, რასაც პირდაპირი გავლენა ჰქონდა აღზრდაზე.

ანტიკურობამ აღიარა ადამიანის უფლება, როგორც დამოუკიდებელი მოთამაშისა, რომელიც ასრულებდა „საკუთარ პარტიას თავისთვის“. ასეთი მოთამაშე სხვათაგან დამოუკიდებლად ირჩევდა მოქმედების მიზანს და, თუ საჭირო გახდებოდა ღვთის შემწეობა, დროებით შეთანხმებასაც ღებდა მასთან. ერთი ღმერთის გაგება ძველ იუდეველებში აბსოლუტურად აღემატებოდა ადამიანისა და სამყაროს სტიქიების მართვას: „თუ სმენით მოუსმენ მის ხმას და ყველაფერს გააკეთებ, რასაც გეუბნები, მაშინ ეუმტრობ შენს მტერს და შევაფიწროვებ შენს შემავიწროვებელს“ (გამ. 23, 22). უფრო მეტიც, უბედურია არა მარტო რჯულის მოთხოვნების დამრღვევი, არამედ მისი მამაც, რადგან მან სათანადოდ ვერ აღზარდა თავისი ნაშიერი: „ბრიყვი შვილი მამის ჯავრია და თავისი მშობლის მწუხარება“ (იგავ. 17, 25). გაუგონარი შვილის მშობელი უზენაესის წყალობასაც არ უნდა ელოდოს, ამიტომ ღვთის მოწოდება მამის მიმართ იმპერატიულია: „დაიცავი და გაიგონე ყველა ეს სიტყვა, რომელსაც მე გიბრძანებ, რათა კარგად იყვნეთ შენ და შენი ძენი, შენს შემდეგ, უკუნისამდე, რადგან იმას გააკეთებ, რაც კარგი და სწორია უფლის, შენი ღმერთის თვალში“ (რჯლ. 12, 28), ან კიდევ: „აღსასრულამდე ნურავის მიიჩნევ ნეტარად; ადამიანი მის

ნაშობთაგან შეიცნობა“ (ზირ. 11, 28).

რჯულში აშკარად ხაზგასმულა შეილების მორჩილების მნიშვნელობა მშობელთა ნებისადმი: „პატივი ეცი მამაშენსა და დედაშენს, რათა დღეგრძელი იყო მიწაზე, რომელსაც გაძლევს უფალი, შენი ღმერთი“ (გამ. 20, 12). ღმერთი კატეგორიულად აფრთხილებს მშობლებსაც: „.....მე ვარ უფალი ღმერთი შურისმგებელი, რომელიც მამათა ცოდვას შეილებს მოვკითხავ, ჩემს მოძულეთა მესამე და მეოთხე თაობას“ (გამ. 20, 5). მშობლებმა შეილების დასჯაც არ უნდა დაივიწყონ, რადგან: „ვინც თავის შოლტს ზოგავს, სძულს თავისი ძე, ხოლო ვისაც უყვარს, სჯის მას“ (იგავ. 13, 24).

შესაძლებელია, თანამედროვე ადამიანებს ზედმეტად მკაცრი მოეჩვენოთ იუდაური აღზრდა, რაც უსაფუძვლო არ არის, მაგრამ ისიც არ უნდა დავივიწყოთ, რომ ასეთმა მიდგომამ თავის დროზე ისტორიული როლი ნამდვილად შეასრულა. იუდაისტური აღზრდის მოთხოვნები და მოტივები ერთიანობაში უფრო გარკვეულია (განსაზღვრულია), ვიდრე თავისუფლების აბსტრაქტული ანტიკური იდეალები, რაც, მათი აზრით, საზოგადოებრივ სიკეთეს და პიროვნულ განვითარებას მოასწავებდა. ამის საპირისპიროდ, იუდეური პედაგოგია ამ მხრივ პრაქტიციზმით გამოირჩეოდა. საუკუნეების განმავლობაში თვითმყოფადმა ტრადიციებმა და აღზრდამ იხსნა ებრაელები მეზობელი წარმართების გავლენისაგან, იმის მიუხედავად, რომ პალესტინა მდებარეობდა ხმელთაშუა ზღვის ისეთი გავლენიანი კულტურების გადაკვეთაზე, როგორიც იყო ეგვიპტე, ბაბილონი, საბერძნეთი, კართაგენი და რომი.

ასეთმა მდებარეობამ ვერ შეძლო ისრაელიანთა ტრადიციების და თვითმყოფადობის შეცვლა. ზოგიერთი მმართველი (ეპიფანე ანტიოქიელი, პეროდე) ცდილობდა, ხელოვნურად მოეხდინა მათი ზნეობისა და ცხოვრების წესის ელინიზირება. მაგრამ ხალხი ამას ყველა საშუალებით ეწინააღმდეგებოდა, მათ შორის, შეიარაღებულ აჯანყებაზეც არ ამბობდა უარს. მეფე პტოლემეოს IV ებრაელებს მოიხსენიებს მონათესავე ტომად და ადასტურებს იმასაც, რომ ელინების ზეწოლით მათ რაღაც პერიოდში უკან დაიხიეს: „მათ შორის, ვინც ჩვენ მიმართ ღოიალობა გამოიჩინა, ისინიც კი სიტყვით თუ უსიტყვოდ გამოხატავდნენ სიძულვილს“ [12,71].

ანტიკური საბერძნეთის ფილოსოფიამ აღიარა ადამიანური სულიერების მთავარი საჭიროება – ღვთიური ჭეშმარიტების ზიარება, მაგრამ წარმოდგენა არ ჰქონდა, სად და როგორ შეეცნო იგი. ელინური აღზრდა ამის საფუძველს არ იძლეოდა. სწორედ ამიტომ აღმოჩნდა იგი მკაფიო ზნეობრივი ორიენტირების მიღმა.

როგორც სხვადასხვა საშუალებიდან ჩანს (სპარტანული აღზრდის ფენომენი, აბორტის პრობლემა წარმართულ სამყაროში), პიროვნების მიმართ ყურადღება და პატივისცემა ძველ ბერძნებსა და რომაელებთან შეფარდებითი ხასიათისაა. ოღონდ თეორიულად ელინიზმმა ადამიანი დააყენა სამყაროს ცენტრში და აღიარა მისი ფილოსოფიური ღირებულება. სინამდვილეში ანტიკურ ისტორიაში ადამიანის ინტერესები ხშირად სოციალურ და ეგოისტურ მოსაზრებებს ეწირებოდა. იმის გამო, რომ არ ჰქონდა ადამიანის სულიერ და მეტაფიზიკურ ცხოვრება-

ზე მყარი რელიგიური წარმოდგენა, ბერძნულ კულტურას არ შეეძლო ბოლომდე სიზუსტე გამოეჩინა თავის ანთროპოლოგიაში. ისეთი ცნებები, როგორიცაა საზოგადოება და პიროვნება, რელიგიის მიღმა აღმოჩნდა; თუმცა, მათ იურიდიულ ფორმულირებას ხშირად მიმართავენ პოლიტიკური პოზიციებიდან, რაც ზედაპირულ ხასიათს ატარებდა.

იუდაიზმის აღზრდის არსი და მშობლების მოვლეობა, რაც მკაცრ რელიგიურ ნორმებს ეფუძნებოდა, შეიძლება, უფრო ფორმალური და მიწიერი მოგვეჩვენოს, ვიდრე ელინური აღზრდა. მაგრამ, არსებითად, იუდეურ პედაგოგიკასა და ზნეობრიობას გაცილებით მყარი და გამოკვეთილი საფუძველი აქვს, ვიდრე ფრიად განვითარებულ, ფილოსოფიურად დასაბუთებულ, მაგრამ ურელიგიო პოზიციას.

ბოლოს, არ შეიძლება არ აღინიშნოს ძველი აღთქმის იუდაისტური პედაგოგიკის არსებითი ნიშანი – განგრძობადობა და მარადიულობა. აქამდე ჩვენ ძირითადად ვეხებოდით მიწიერი ცხოვრების გზების ძიებას, მაგრამ რელიგიური პედაგოგიკისათვის არანაკლებ მნიშვნელოვანია ადამიანის უკანასკნელი ხედრის გათვალისწინება, რომელიც ყველა რელიგიის მიხედვით სამარის კართან იწყება.

ანტიკურობა და ბიბლიური იუდაიზმიც ადამიანის სულს უკუდავად მიიჩნევდა, რომელიც ადამიანის მიწიერი ცხოვრების შემდეგაც აგრძელებდა სიცოცხლეს და შესაბამისად იმისა, რამდენად ზნეობრივად იცხოვრა ადამიანმა ხორციელი არსებობისას. ამის მიხედვით დაიმკვიდრებდა ადგილს სამოთხეში ან ჯოჯოხეთში. სწორედ ასეთი დილემა ახდენდა გადამწყვეტ გავლენას ადამიანის ზნეობასა და, აქედან გა-

მომდინარე, აღზრდაზე.

იუდეველთა რწმენამ, რომ ხანმოკლე და მშფოთვარე ცხოვრებას მოჰყვება სრულიად განსხვავებული სამუდამო სამყოფელი, ბუნებრივი დალი დაასვა მათ მსოფლმხედველობას და ურთიერთობას ყოველგვარ მიწიერთან: „ორს მოვითხოვ მე შენგან, უარს ნუ მეტყვი, სანამ მოეკედები: ამაო და სიცრუე განმაშორე, ნურც სიღარიბეს და ნურც სიმდიდრეს ნუ მომცემ, ჩემი წილი პურიტ გამომკეპე, რომ არ გაეძლე, არ უარყო და არ ეთქვა, „ვინ არის უფალი?“ ან გაღარიბებულმა არ ვიქურდო და არ შეებღალო სახელი ჩემი ღმერთისა“ (იგავ. 30, 7-9). როგორც წამი ერწყმის მარადიულობას, სწორედ ასე უნდა ერწყმოდეს აღსაზრდელის სულს აწმყო, მომავალი ცხოვრების სიკეთე და სასოება. მარადიული ნეტარებისათვის მსხვერპლად უნდა შეეწიროთ დროებითი კეთილდღეობა და ნეტარება: „სიმაძღრისას შიმშილის ჟამი გახსოვდეს, სიღატაკისა და გაჭირვებისას კი – სიმდიდრის ჟამი“ (ზირ. 18, 25).

თუმცა, სიმდიდრეს და გართობას ძველ აღთქმაში იმდენად საეჭვოდ არ მიიჩნევდნენ, როგორც ამას ეხედებით ახალ აღთქმაში. ამის მიუხედავად, ძველი ებრაელები ბავშვთა აღზრდაში ყოველთვის მკაცრ ურთიერთობას ანიჭებდნენ უპირატესობას. სავალდებულო შრომასა და პროფესიულ სწავლებასთან ერთად, ცხოვრებისეულმა სიმკაცრემ ისეთ დონეს მიაღწია, რომ მოციქულმა პავლემ შენიშნა: „ვამბობ: მემკვიდრე-მეთქი, მაგრამ ვიდრე ის ყრმაა, არაფრით არ განირჩევა მიწისგან, თუმცა ყოვლის პატრონია“ (გალ. 4, 1). ამ სიტყვებიდან აშკარაა, რომ გამონაკლისს არ უშვებდნენარც მდიდართა ოჯახებისათვის.

იგულისხმება, რომ ასეთი სიმკაცრე ზუსტად შეესაბამებოდა მაშინდელი აღზრდის მიმართულებას. თუ ბავშვი განცხრომას მიეცემოდა, რა იმედი უნდა ჰქონოდათ მის აღმზრდელებს, რომ იგი უსიტყვოდ მოუსმენდა მათ? ამის თაობაზე ბრძენი ზირაქის შეგონება ასეთია: „თუ განცხრომის ძეხნად მიაქცევ სულს, მტრების სასაცილოდ იქცევი, ნუ ტკბები ფუფუნებით და ღრეობებს ნუ გადაჰყევი“ (ზირ. 18, 31-32).

ადამიანებისათვის სიკვდილის შიშიც ბუნებრივია. იგი ადამიანის სულის მთრთოლვარე სიშია, რომელიც ყოველთვის ძლიერ დაჭიმულია და მზად არის, მცირე შეხებაზეც დადებითი იმპულსი შეიძინოს: „უფლის შიში დაატკობს გულს, შეებას, სიხარულსა და ღლეგრძელობას მიანიჭებს. უფლის მოშიშს ბოლო კეთილი ექნება და იკურთხება თავისი აღსასრულის დღეს“ (ზირ. 1, 10-11). აღსასრულის შეგონება, სიკვდილის გარდუეალობის შეხსენება იუდაისტური პედაგოგიკის და, ზოგადად, ზნეობრიობის განსაკუთრებული საკითხია: „გახსოვდეს აღსასრული და მოეშვი მტრობას; გახსოვდეს ხრწნა და სიკვდილი და აღასრულე მცნებანი“ (ზირ. 28, 6). „ყველა საქმეში გახსოვდეს შენი აღსასრული და აღარასოდეს სცოდავ“ (ზირ. 7, 36). „საშინელია მათთვის ფიქრი იმაზე, თუ რა მოეღიით და თავზარსა სცემთ აღსასრულის დღე“ (ზირ. 40, 2).

განსხვავებულია სიკვდილის განცდა ანტიკურ კულტურაში. მარადისობისთვის მზადება თან სდევს პლატონის ფილოსოფიას. თუმცა, „უმაღლესი სამყაროს უსხეულო იდეა“ ძალიან ბუნდოვანი და მიწიერი საგანგან განსხვავებულია; ამიტომ აქედან რაციონ-

ნალური დასკვნის გაკეთება თითქმის შეუძლებელია.

პლატონის აზრით, ადამიანის სული სამი ნაწილი-საგან შედგება: გონიერული, ნებითი და გრძნობითი. მათ შეესაბამება სიბრნე, ვაჟკაცობა და ზომიერება. იდეალურ სახელმწიფოში ადამიანთა სამი ჯგუფია: ფილოსოფოსები მართავენ სახელმწიფოს, მეომრები იცავენ მას და ვაჭარ-ხელოსნები კი ეკონომიკურ-სამეურნო საქმიანობას ეწევიან.

აღზრდა საზოგადოებრივი ხასიათის მოვლენაა, ამიტომ იგი მტკიცედ ორგანიზებული ზემოქმედებაა ბავშვზე. პლატონი აღზრდაში იმიტომაც ხედავს საფრთხეს, რომ სულს გვამი არ სჭირდება, მაგრამ გვამი სულზე ახდენს გავლენას. სული შეიძლება გვამისაგან შეირყვნას. ცუდი და ბოროტი ხორცი-საგან გამოდის და, ვინაიდან სული იდეის მსგავსად უცვლელი არაა, შესაძლებელია მისი დამახინჯება. აღზრდელებმა უნდა გაითვალისწინონ, რომ სულის სიწმინდისათვის საჭიროა მისი გამიჯვნა ხორციელი ცოდვებისაგან. რაც შეეხება სიკვდილის შიშს, იგი პლატონს ნაკლებად აღელვებს, რადგან ამაზე უარესი რამეც შეიძლება დაემართოს ადამიანს.

სული არის სპირიტუს, რაც არის ცალკე ადამიანში და მის გარეშე ადამიანი არ იქნებოდა, — მიაჩნდა არისტოტელეს, — ხოლო, როცა ადამიანი კვდება, მაშინ ეს მოაზროვნე სული ცალკე აგრძელებს არსებობას. რაციონალური (გონებრივი) სული არის უკვდავი და ინდივიდუალური (პირადული). საერთოდ, იგი ადამიანის სამნაირ სულს გამოყოფს: მცენარეულს (გამრავლება და კვება), ცხოველურს (შეგრძნებები და გრძნობები) და გონიერულს (აზროვნება, სწორიმართვა), რაც უკვდავი და მარადიულია. სამნა-

ირ სულს შეესაბამება აღზრდის სამი სახე: ფიზიკური, ზნეობრივი და გონებრივი.

სტოიციზმის შეხედულებით, მსოფლიოს აძლევს სიცოცხლეს ღმრთეებრივი ცეცხლი, რომელსაც უზენაესი გონება განაგებს. ადამიანის გეამი ცოცხლობს და აზროვნებს, ვინაიდან მას ენიჭება ამ ცეცხლის საწყისის ნაწილაკები, რომელიც ყველაფერშია. როგორც ეს ცეცხლი აღწევს სამყაროს ყველა საზღვარს, ისე ადამიანის სულს უკავია მთელი მისი გეამი, რომელშიც იგი დგას. ამიტომ ადამიანის სული, გეამის სიკედელის შემდეგ, მსოფლიური ცეცხლის განმასახიერებელ ცის სხეულთ უბრუნდება.

საერთოდ, ამაღლებულისადმი სწრაფვა ანტიკურობის ზოგადი, ესკიზური პერსპექტივაა. ალბათ პლატონსაც და სხვა ანტიკურ მოაზროვნეებსაც გაუჭირდებოდათ ზუსტი პასუხის გაცემა კითხვაზე – ადამიანი რომ მარადისობას ეზიაროს, კერძოდ რა უნდა გააკეთოს ამისათვის აღზრდა.

ამ კითხვაზე პასუხის გაცემას თავისებურად შეეცადა იუდაიზმი, რომლის თანახმად ადამიანს ორი სული აქვს: ერთი – სასიცოცხლო და მეორე – ღვთაებრივი. პირველი დაკავშირებულია სხეულებრივ არსებობასთან, მეორე, ღვთაებრივი სული, ღვთისკენაა მიპყრობილი. მთავარი დილემა ადამიანისთვის ამ სულების არჩევაა, რაშიც იგი თავისუფალია. მის ნებაზეა დამოკიდებული, ღვთისმორწმუნე იქნება, თუ მისგან განდგომილი. ამასთანავე, ადამიანს ყოველთვის აქვს მონანიების საშუალება. მონანიება ნიშნავს ცოდვის გაცნობიერებას, მისი გამოსწორების შესახებ გადაწყვეტილების მიღებას და შესრულებას. მაგრამ ეს არაა საკმარისი, რადგან, თუ ადამიანმა

სულიერი მდგომარეობა არ შეიცვალა, ცოდვა ისევ განმეორდება. ამიტომ სულიერი მდგომარეობისა და ამის შედეგად ქცევისა და ცხოვრების წესის შეცვლა არის სრული მონანიება.

სიკვდილი იუდაიზმში აღქმულია ადამიანის მთლიანობის დარღვევად: მისი ბუნებრივი ნაწილი – სხეული მიწას უბრუნდება, ხოლო უკედავი, არამატერიალური, ღვთაებრივი სული – ღმერთს. მკაფიო წარმოდგენა იმქვეყნიური ყოფის შესახებ იუდაიზმში არ არის. მკედრები არაფერს გრძნობენ (ფს. 146,4). თქვენ არ უნდა გქონდეთ იმის შიში, რომ სიკვდილის შემდეგ ტკივილს იგრძნობთ ან დაიტანჯებით, რადგან ბიბლია სიკვდილს ძილს ადარებს (ფს. 13,3). ბიბლიაში ეკითხულობთ, რომ „ქრება მათი ... სიძულვილი და შური“ (ეკლ. 9,6). ღმერთი გეპირდება, რომ დადგება დრო, როცა „აღარ იქნება სიკვდილი“ (გამ. 21,4). ამ პერიოდის შესახებ ბიბლიაში წერია: „მართლები დაიმკვიდრებენ დედამიწას და მარადიულად იცხოვრებენ მასზე“ (ფს. 37,29).

აღზდის სფეროში პარალელური მიდგომა ფიქსირდება ანტიკურ საბერძნეთსა და იუდაიზმში; თუმცა, იმ განსხვავებით, რომ ელინისტურ ეპოქაში დამკვიდრებულმა იდეამ ბერძნის აღზრდა შეცვალა ბერძნად აღზრდის ამოცანით, ხოლო, ამის საპირისპიროდ, ეზრაულმა იუდაიზმმა ეთნიკური სახე მიიღო, რაც ეზრა წინაწარმეტყველის წიგნშიცაა დამოწმებული: „რადგან მოიყვანეს მათი ასულები თავიანთების და თავიანთი ვაჟებისათვის, და შეერია წმიდა თესლი ამ ქვეყნების ხალხებს“ (ეზრ. 9, 2). ამის შემდეგ ეზრაული იუდაიზმი ზურგს აქცევს ებრაელად აღზრდას

და უპირობოდ ბატონობს ებრაელის აღზრდის იდეა.¹

იმის შესახებაც უნდა აღინიშნოს, რომ იუდაიზმის, როგორც რელიგიის, კრიზისის უმთავრესი მიზეზი ძველ აღთქმაში გაცხდებული ღვთის სიტყვის უარყოფა გახდა. ებრაელმა ხალხმა არ იწამა სამყაროს შემოქმედის მოვლინება. ამასთან ერთად, თვით რჩეულ ხალხში გამძაფრდა წინააღმდეგობა ჭეშმარიტად ღრმა რელიგიურობასა და რელიგიის გარეგნულ, ფორმალურ აღიარებას შორის, რამაც ისრაელის მოსახლეობის დიდი ნაწილი მოიცვა. ცხადია, თუ იუდაიზმი გადაწყვეტდა პიროვნების თავისუფ-

1 ამ საკითხზე საყოყნოდ კონცეფცია განავითარა თავის სადოქტორო დისერტაციაში პროფ. ს. ლოპეჟანიძემ. ავტორის დასკვნით, „აქემენიდური სპარსეთის მეფის, კიროს დიდის ედიქტის ძალით (ძვ. წ. აღ.-ის 538 წელი) ებრაელთა ბაბილონის ტყვეობიდან აღთქმულ მიწაზე დაბრუნებიდან 80 წლის შემდეგ (ძვ. წ.-აღ.-ის 458 წელი) იწყება ახალი ეპოქა მონოთეიზმში. ხდება მოსეს სჯულიდან ებრაულ იუდაიზმში გადასვლა. როგორც სახელწოდებიდანაც ჩანს, ეს მოვლენა ებრა წინასწარმეტყველის (რომელიც პირველმღვდელმთავრის, აარონის პირდაპირი შთამომავალი იყო) რეფორმას უკავშირდება. რეფორმის არსი მდგომარეობდა ღმერთზე ორიენტირებული საზოგადოების სჯულზე ორიენტირებულ საზოგადოებად გარდაქმნაში, ანუ ღვთაებრივი კონვენციის იმგვარ ტრანსფორმაციაში, რომ ღმერთსა და საზოგადოებას შორის ჩამდგარიყო „სჯული“ ანუ კანონი, მეტიც, ამ კანონის ებრასეული ინტერპრეტაცია. მოსეს სჯულში მთავარი იყო ღმერთი (აბსოლუტი), სჯული ანუ კანონი (resp. თორა) მისი ნების გამოვლინება იყო. თუ ადამიანი ეურჩებოდა საღვთო კონვენციას, ე.ი. ის ეურჩებოდა უშუალოდ ღმერთს (აბსოლუტს). ებრაულ იუდაიზმში მთავარი უკვე თავად სჯული ანუ კანონია (resp. თორა). შესაბამისად, ადამიანი, რომელიც არღვევდა საღვთო კონვენციას, ეურჩებოდა სჯულს“ (ს. ლოპეჟანიძე, აღზრდის ეთიკური პრინციპები ეპოქალური ცვალებადობის შუქზე, სადოქტორო დისერტაციის ავტორეფერატი, თბ., 2006, გვ. 24).

ლების, შემოქმედების და განვითარების შემეცნების პრობლემებს არა ფორმალურად, არამედ ღრმად და შინაგანად, მდგომარეობა სხვანაირი იქნებოდა.

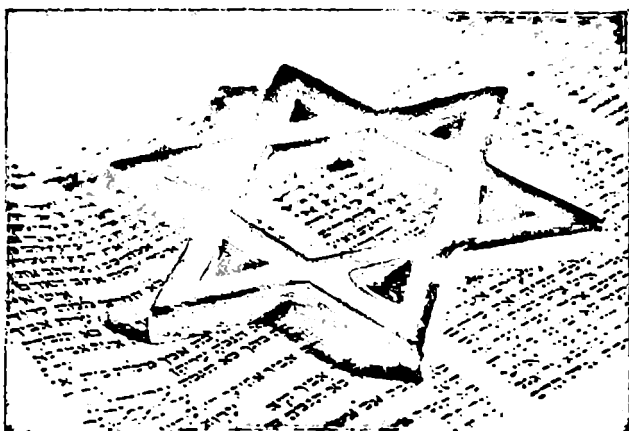
იუდაიზმისთვის უმთავრესი იდეოლოგიური პოსტულატი კონსერვატიზმი გახდა, რაც მანამდე იყო სასარგებლო, სანამ იგი თვითმიზნად არ იქცა და მანიერების დაფარვა ტრადიციების და თვითმყოფადობის შენარჩუნების მცდელობად არ იქნა მიჩნეული. თავის მხრივ, ებრაელთა რელიგიური და პედაგოგიკური შეხედულებები არსებობდა ანტიკური ფილოსოფიის თვალთახედვის მიღმა და არ დატოვა მასზე რაიმე სერიოზული კვალი. ეს იმ დროს, როცა ელინური კულტურა თავად საზრობოდა სხვა ხალხების და რელიგიების იდეებითა და კონცეფციებით. ბერძნებისათვის დამახასიათებელი იყო კულტურათა ურთიერთგამდიდრება, რაც საოცარი სინკრეტიზმის უნარით გამოარჩევდა მათ იუდეველებისაგან. სწორედ ამიტომ ანტიკურობისთვის უცხო აღმოჩნდა ძველი აღთქმა. ელინებმა და რომაელებმა უბრალოდ ვერ დაინახეს თავიანთი ადგილი ძველი აღთქმის იდეალებში.

მაცხოვრის ხორციელი მოვლინების დროს როგორც წარმართული, ისე იუდეური სამყარო ერთნაირად მწუხარე სურათს ქმნიდა და ძალიან დაშორებული იყო ჭეშმარიტ ღმერთს. ამიტომაც ვერ შეიცნეს ღვთის ძე და სულიერ კრიზისში აღმოჩნდნენ. აღნიშნული ისტორიული პირობების შესახებ უამრავი გამოკვლევა არსებობს, როგორც სეკულარიზმის იდეების მიმდევარ მეცნიერთა შორის, ისე ღვთისმეტყველთა საეკლესიო-ისტორიული ნაშრომების სახით. თუმცა, ამჯერად ჩვენს ინტერესებში მხოლოდ

პედაგოგიკასა და ბავშვთა რელიგიურ აღზრდასთან დაკავშირებული საკითხები შედის.

განხილული საკითხის შესახებ ჩვენი მსჯელობა შემდეგი დასკვნის საფუძველს გვაძლევს: თუ ანტიკურ საბერძნეთსა და რომში აღზრდა სახელმწიფოებრივი იყო, იუდაისტური აღზრდის მიმართულებას რელიგიაგანსაზღვრავდა, ანუ აღზრდას თეოცენტრული ხასიათი ჰქონდა. ხოლო ანტიკურ სამყაროში აღმზრდელობით პროცესს ფილოსოფია კვებავდა. თუკი იუდაიზმში აღზრდას პრაქტიციზმი ასაზრდოებდა, ანტიკურ საბერძნეთში დიდი ყურადღება ეთმობოდა პიროვნების თავისუფლებას. იუდაიზმში ოჯახური ტრადიცია და უფროს-უმცროსობის იერარქია გადამწყვეტი იყო.

სწავლების შინაარსის ფორმირებისას მეტი თავისუფლებაა საბერძნეთში, წამყვანი აქ საერო განათლებაა; ხოლო იუდაიზმში სწავლება ძირითადად უფლის მცნებებზეა ორიენტირებული და ყველგან სწავლობენ თორას. მცნებების შესწავლა და დაცვა უფლის ნების გამოხატულებაა. საბერძნეთში კი პიროვნების ნებასა და უნარებზეა დამოკიდებული სწავლა, რომელიც სათნოების რანგშია აყვანილი. პროფესიონალი მასწავლებლები ანტიკურ სამყაროში ძირითადად პედონომები და ფილოსოფოსები არიან, ხოლო იუდაიზმში ამ საქმიანობას ღვთისმსახურები, მწიგნობრები და რაბინები ეწევიან.

იუდაისტური აღზრდის ტრადიცია და თანამედროვეობა

თანამედროვე დასავლურმა ცივილიზაციამ სათანადო ცოდნა დააგროვა აღზრდა-განათლების სფეროში. ამ ცოდნის უდიდესი ნაწილი ევროპელი ხალხების ტრადიციულ კულტურას განეკუთვნება, რომელიც ქრისტიანულ მორალს ეყრდნობა, თუმცა, მისი ფესვები ძველ აღთქმაშია საძიებელი. ამიტომ არ უნდა გაგვიკვირდეს, თუ თანამედროვე აღზრდის მეცნიერების დასაბამი სწორედ იუდაიზმში აღმოჩნდება.

მაგრამ არის განსხვავებებიც. ისინი, როგორც წესი, მომდინარეობს იქიდან, რომ, ზოგადად, განათლება, როგორც ის ჩვენ გვესმის, არის მეცნიერება.

აქაც და ინტელექტუალური ძიების სხვა სფეროებშიც არსებობს მთელი რიგი თავისებურებები, ახალი პედაგოგიური მეთოდები და ხერხები, ამდენად, სხვადასხვა სკოლის გაელენა, მოცემულ შემთხვევაში, ფსიქოლოგიურიც – მათი ნოვაციებით და პრაქტიკული რეკომენდაციებით. ბიბლიურ იუდაიზმში აღზრდის საკითხზე აზრთა სხვადასხვაობა არ შეინიშნება, რამდენადაც აქ დიდი ხნის წინათ გამოიმუშავეს ისეთი მიდგომა, რომელიც თორას მთავარ პრინციპებს დაეფუძნა. ამიტომაც ალტერნატივები ნაკლებად გვხვდება.

აღზრდის შესახებ ზოგადი წარმოდგენები პოპულარულია საზოგადოებაში, მაგრამ ცოტამ თუ იცის ამ მიმართებით თორაში განვითარებული იდეები. თუმცა, ებრაელობა თავიდანვე მიიჩნეოდა მსოფლმხედველობად, რომელიც ოჯახურ ღირებულებებზე იყო აგებული. აქედან გამომდინარე, უპრიანია დავსვათ ასეთი კითხვა: როგორ ხერხებს იყენებდნენ ებრაელი აღმზრდელები – მასწავლებლები და მშობლები და რა სარგებლობა შეიძლება მოიტანოს მათმა გამოყენებამ თანამედროვე პირობებში?

როცა ებრაული აღზრდის ტრადიციაზე ვმსჯელობთ, გონებაში უამრავი კითხვა ამოტივტივდება, ამიტომაცაა კითხვების წრე საკმაოდ მრავალფეროვანი. მათგან გამოეყოფთ, ჩვენი აზრით, ძირითადს, კერძოდ:

- რა არის იუდაისტური აღზრდის საფუძველი?
- ვინ იდგა იუდაისტური აღზრდის სათავეებთან?
- რას ეყრდნობა ებრაული ტრადიციული ოჯახი?
- რა გამოცდილება დააგროვა ამ სფეროში

ებრაულმა თემმა მრავალსაუკუნოვანი არსებობის მანძილზე?

- რა არის სასარგებლო ამ გამოცდილებიდან დღეს?

როგორც თორა გვაუწყებს, ისრაელიანთა დიდი წინაპარი აბრაამი თავის მისიას – ებრაელი ხალხის ჩამოყალიბებას მას შემდეგ შეუდგა, რაც ადამიანების მიერ უზენაესის „დამხობის“ მცდელობამ მარცხი იწენია. ბაბილონის გოდოლის მშენებლები მთელი ძალით უმღეროდნენ თავიანთ ერთობას. ისინი ეთაყვანებოდნენ იმ კერპს, რომელსაც ერთობა ანუ „საზოგადოება“ ერქვა.

აბრაამის თაობა გამორჩეულად აზროვნებდა და ქმნიდა საზოგადოებრივი და კოლექტიური სარგებლიანობის ენაზე. მათთვის „ყველა ერთად“ მეტს ნიშნავდა, ვიდრე „ერთი“. ამიტომ, მათი აზრით, მითური გადარჩენისათვის აუცილებელი იყო „ყველას ერთად“ მაქსიმალურად დაეთრგუნა „ერთი“. იმ დროს რეალურად მოქმედებდა დევიზი: „საზოგადოება ყველაფერს ზომავს“, რასაც საპროგრამო მნიშვნელობა ჰქონდა. მაგრამ მოვლენები სხვაგვარად განვითარდა – საწყის ეტაპზევე მათმა წამოწყებამ კრახი განიცადა. „გაერთიანებული კაცობრიობა“ გადაიქცა სხვადასხვა ხალხად და ტომად, რომლებსაც უკვე აღარ ესმოდათ ერთმანეთის. ერთურთის გაგებინების შესანიშნავი უნარი, რომელსაც ფლობდნენ, არასწორად გამოიყენეს. ამიტომ დაკარგეს ეს ღვთიური მადლი და ამის შემდეგ აღარ შეეძლოთ ძველებური ურთიერთობა. თანამშრომლობის ადგილი ამიერიდან წინააღმდეგობამ და კონფლიქტმა დაიკავა.

ისრაელიანთა პირველი წინაპარი და მასწავლებე-

ლი აბრაამია. სწორედ მას უთხრა ღმერთმა: „შენგან რჩეული ერი – ებრაელები წარმოიშვებიან და ქანაანის მთელ ქვეყანას ამ ხალხს მივცემ!“ ღმერთს უნდა, ხალხი თავად მიხედეს, რომ მხოლოდ ჰაშემია სამყაროს მბრძანებელი და არა სხვა. მაგრამ ხალხი ამას ვერ ხედავდა. ამიტომ ამოარჩია ღმერთმა ებრაელები და მათი წინამძღოლი აბრაამი, რათა სხვებს სწორი ცხოვრების მაგალითი აჩვენოს. მარტო აბრაამიც ვერაფერს გახდებოდა, რადგან იგი ერთი იყო, ხალხი კი მრავალი. მაშ, რატომ წარმოიშვა ებრაელი ერი აბრაამისაგან? იმიტომ, რომ იგი იყო პირველი ადამიანი, რომელიც მიხედა და აჩვენა ხალხს, როგორ უნდა იცხოვრო სწორად [2,57]. ამასთან დაკავშირებით თორა მოგვითხრობს: „...ამიერიდან აღარ გერქმევა სახელად აბრაამი (ამაღლებულთა მამა), არამედ აბრაჰამი (მრავალთა მამა) იქნება შენი სახელი... ეს არის აღთქმა... წინადაცვითოს (ბრით-მილა) ყოველმა თქვენმა ეაჟმა. ...სარაის შენს ცოლს აღარ ერქვას სარაი (ჩემი დედოფალი), არამედ სარა (მთელი სამყაროს დედოფალი) იყოს მისი სახელი. ... ეს იყოს აღთქმის ნიშანი ჩემსა და თქვენს შორის“ (ბერეშითი 17:5, 10, 11, 15).

როგორც თორაშია გადმოცემული, აბრაამმა უდაბნოში (ბერ-შევაში) მშვენიერი ხილის ბაღი გააშენა. თავის კარავს მან ოთხი შესასვლელი გაუკეთა, რომლებიც მუდმივად ღია იყო, რათა დაღლილ მგზავრს შეძლებოდა ნებისმიერი მხრიდან შესვლა, დასვენება და გზის გასაგრძელებლად ძალ-ღონის მოკრება.

ამის გამო უამრავი ხალხი სტუმრობდა აბრაამს. თავისი სტუმართმოყვარეობით მან ათი ათასობით ადამიანს ჰაშემის მსახურება ასწავლა. მისი მეუღლე

სარაც ავრცელებდა ჭეშმარიტებას დედამიწაზე – ის ქალებს ასწავლიდა. სარას კარვის ზემოთ ყოველთვის იყო შეხინა.¹ მის მიერ შაბათის წინ ანთებული სანთელი არ ქრებოდა შემდეგ შაბათამდე, ხოლო საკვები ყოველთვის უხვად იყო მის სახლში [2,70-71].

აბრაამის სტუმართმოყვარეობის და ღვთიურობის შესახებ თორა გვაუწყებს: „...აბრაჰამმა აღაპყრო თვალნი და დაინახა: აი, სამი კაცი დგას მასთან. მათი დანახვისას შესახვედრად კარავიდან გაიქცა და მიწამდე თაყვანი სცა. და უთხრა: ბატონო, თუ კეთილსახონება ეპოვე თქვენს თვალში, გენუკვი, გვერდს ნუ აუვლი შენს მონას. ...დაიბანეთ თქვენი ფეხები და მოისვენეთ ხის ძირში. პურის ნაჭერს გამოგიტანთ და გაიმაგრეთ გული. ...დათქმულ დროს დაებრუნდებით შენთან, ზუსტად ერთ წელიწადში და სარას ძე ეყოლება“ (ბერეშითი 18:2,4,14).

თორას ამ მონაკვეთიდან ჩანს, რომ აბრაამი თავის ხალხს ასწავლის მცირედის დაპირებას და მეტის გაკეთებას. მან სტუმრებს შესთავაზა უბრალო რამ: დასვენება ჩრდილში, წყალი და პური, თუმცა, ბევრად მეტი გაუკეთა.

რატომ მიჰმადლა ღმერთმა სიბერის ჟამს სარას შვილი? ეს ყველა ადამიანისათვის გაკვეთილად უნდა იქცეს! თუ კი ვინმეს იმედი გაუქრება, რომ ღმერთი იერუშალიმს აღადგენს, მას ახსენებენ: „შეხედე აბრაჰამს, ჩვენს მამას და მის ცოლს, სარას, ჩვენს დედას. როგორ გააახალგაზრდავა ღმერთმა ის სიბერის ჟამს და შვილზეც დაამადლიანა?! ასევე მოიქცევა იერუშალიმთან დაკავშირებითაც. ღმერთი

1 ებრაულად: ღვთაებრივი ყოფიერება.

ისე მოაწყობს, რომ იერუშალაიმი ღვთიური ძალით მასთან დაბრუნდება“.

ყოველისშემძლე ღმერთსაც არ სურს ხელაღებით, საფუძვლიანი შემოწმების გარეშე, არჩევის გაკეთება. ამიტომ გამუდმებით ცდის აბრაამს. თუმცა, მაინც იბადება კითხვა: რატომ ცდის ღმერთი ამდენჯერ აბრაამს? რა მიზანი აქვს ღმერთს?

იქნებ ამ გამოცდებით ღმერთს სურს დარწმუნდეს აბრაამის სიწმინდეში?! პაშემისათვის ხომ ადამიანის ყველაზე ფარული საიდუმლოებანიც ნათელია. ღმერთი კარგად ხედავს, რომ აბრაამი სიკეთის განსახიერებაა. იგი კეთილი ურთიერთობის მაგალითს აძლევს ყველას. გაეხსენოთ, თუნდაც, მახფელას გამოქვაბულის ყიდვა ოთხას შეკელად სარას განსასვენებლისათვის მაშინ, როცა გამოქვაბულს და მინდორს უფასოდ სთავაზობს მისი მფლობელი ეფრონი.

ღმერთის ქმედება იმისაკენ იყო მიმართული, რომ აბრაამი უფრო სრულყოფილი გამხდარიყო და მისი სიდიადე მთელი მსოფლიოსათვის სამაგალითო ყოფილიყო.

აბრაამისათვის მეათე გამოცდა მართლაც გამაოგნებელი აღმოჩნდა. ღმერთი ყოველთვის ასწავლიდა მას, რომ არ შეიძლება ადამიანის მოკვლა. გარდა ამისა, ღმერთმა მრავალგზის აუწყა აბრაამს, რომ ისაკისაგან ებრაელები წარმოიშეებიან. ახლა მას საკუთარი ხელით ისაკის მოკვლა დააევალა. აბრაამს არ ესმოდა, რა საჭირო იყო ეს. თუმცა, ძლიერ უყვარდა ღმერთი და მისი სიტყვების ჭეშმარიტების ყოველთვის სჯეროდა. ამასთან ერთად, აბრაამს ბოლო წუთამდე იმედი ჰქონდა, რომ რაიმე სასწაულით ისაკი ცოცხალი გადარჩებოდა. სწორედ ამას მიანიშნებს

აბრაამის მიმართვა ისმაილისა და ელიეზარისადმი: „თქვენ აქ დასხედით ვირთან ერთად, სვენ კი ისაკთან ერთად აეცდით მთაზე, რათა ღმერთს ვემსახუროთ. შემდეგ კი თქვენთან დავბრუნდებით“. აბრაამმა წარმოთქვა: „სვენ დავბრუნდებით“ და არა „მე დავბრუნდები“.

მეათე გამოცდა გეასწავლის, რომ ღიდ რწმენას სასწავლეების მოხდენაც შეუძლია. ღმერთი ყოველ ადამიანს უწყობს უამრავ გამოცდას, თუმცა, თითოეული გამოცდის წინ აძლევს ძალას მის გადასასრულად. სწორედ ამიტომ ღმერთს უნდოდა აბრაამი მოსხედართყო, რას ნიშნავს ებრაელებისათვის, იყო რჩეული, ეს ნიშნავს იმის დასახვას, რასაც ვერ ხედავს სხვები და იმის გაკეთებას, რაც არ ძალუძს სხვა ხალხს. ღმერთს უნდოდა დარწმუნებულიყო, რომ აბრაამი ნამდვილად ღირსეული პიროვნებაა, რომ სწორედ მისგან უნდა გამორეკლდნენ ებრაელები.

თუკი აბრაამი ისაკთან ერთად არ ავიდოდა მორთას მთაზე ღვთის მსახურებისათვის, მისგან ვერ წარმოიშეპობდნენ ებრაელები, რადგან ებრაელთათვის ყველაზე მთავარი ღვთის სამსახურია, სხვაგვარად ებრაელი ვიი ვერ იარსებებდა.

ამგეხად, მეათე გამოცდის დედააზრი სწორედ ისაა, რომ გისაც ღმერთი უყვარს, ყველაზე ძვირფასია, რაც კი აბაგია, მსოფთის უნდა გაიღოს.

მეათე გამოცდის შემდეგ აბრაამის ხელში „იეცვერათა“ მადლიანად დამოთმოდებული იყო, მან უთხრა ისაკს: „ახლა კი მოვიდა დრო წახვიდე და თორა იქნებაში შესწავლი, ყოველი ჩემი ცხოვრებისეული წარმატების მსხუჩი ისაა, რომ მე თორას ვსწავლობ“.

დი და მცნებებს ვასრულებდი. ამიტომ მე მინდა, რომ თორა სამუდამოდ დარჩეს ჩემს შთამომავლებთან“. მიუხედავად იმისა, რომ აბრაამი თვითონაც თორას დიდი მცოდნე იყო, თავისი შვილი მაინც სახლიდან მოშორებით, იეშივაში პროფესიონალ მასწავლებელთან გაგზავნა.

ხალხისთვის ცოდნის გადასაცემად აბრაამმა ჩაიფიქრა თავისი სკოლის, აკადემიის შექმნა. სწორედ ეს უნდა ყოფილიყო ის ადგილი, სადაც ხალხისთვის უნდა ესწავლებინათ. საყოვეთაოდ ცნობილია კლასიკური აკადემიების უძველესი ნიმუში – ბერძნული აკადემია. იქ ასწავლიდნენ უდიდესი მასწავლებლები, ხოლო სწავლობდნენ უნიჭიერესი მოსწავლეები, რომლებმაც არნახულ სიმაღლეზე აიყვანეს ბერძნული განათლება და მეცნიერება. თუმცა, ბერძნულმა ფილოსოფიამაც ღრმა კრიზისი განიცადა. სწორედ ამის გამო გაერცყულდა აზრი, ძველი ბერძნული ფილოსოფია „ექებდა ადამიანს“, მაგრამ საკუთარი თავი დაკარგაო.

რაც შეეხება აბრაამს, მას სკოლაც ჰქონდა და მოწაფეებიც ჰყავდა. მისი ერთ-ერთი მოწაფეა ელიეზარი, რომელიც აბრაამმა ისაკისთვის ცოლის - რებეკას მოსაყვანად სხვა ქვეყანაში გაგზავნა. თორა გვაუწყებს, რომ აბრაამმა ღმერთს არა მარტო შვილი სთხოვა, არამედ ებრაელი ხალხიც შესთხოვა, რადგან მას ხალხი სჭირდებოდა.

აბრაამს კარგად ესმოდა, რომ მთავარი ცოდნის გადაცემა შეიძლებოდა არა სკოლის ფარგლებში, არამედ ოჯახში. სკოლა შეიძლება გამოიცვალოს ადამიანმა, მაგრამ ოჯახი სამუდამოა.

მაშ, როგორი ოჯახი შექმნა აბრაამმა? მისი ოჯახის

ისტორიას ეძღვნება თორას თითქმის მთელი პირველი წიგნი (ბერეშითი – დაბადება), რომელშიც მოთხრობილია ებრაელი ხალხის ჩამოყალიბება აბრაამიდან მოყოლებული იმ დრომდე, ვიდრე სინას მთაზე ღმერთისაგან მოსე მიიღებდა თორას. სწორედ სინას შემდეგ იქცნენ ისინი ხალხად, მანამდე კი ოჯახს, საგვარეულოს წარმოადგენდნენ.

ჩვენთვის უცნობია აბრაამის ოჯახის ფსიქოლოგიური კლიმატი. თორაზე დაყრდნობით შესაძლებელია მხოლოდ გარეგნულად წარმოვიდგინოთ ის მოვლენები, რომელთა ფონზეც მიმდინარეობდა ებრაული ოჯახის ფორმირება.

აბრაამი ქადაგებდა სხვათა შემწყნარებლობას, მაგრამ საკუთარი თავის მიმართ მაღალი მოთხოვნები ჰქონდა. სხვებს ღვთის ხატის – ადამიანის თანაგრძნობისკენ მოუწოდებდა. სწორედ ეს გახდა ის ქვაკუთხედი, რომელზედაც ის თავის პატარა სოცუმს აშენებდა და რომელიც თანამედროვე ოჯახის გაგებით მოვიდა დღემდე. უფრო მეტიც, თუკი ჩვენი და ძველი ხალხებისათვის ერთნაირად დამახასიათებელ ფსიქოლოგიურ წყობაზე ვილაპარაკებთ, შესაძლებელია წარმოვიდგინოთ, რომ სწორედ აბრაამიდან იწყება თანამედროვე სამყაროს შემეცნება. ის, რაც აბრაამამდე იყო, სხვა გალაქტიკაა. ჩვენ არ გვესმის იმ ხალხის, მათი ინტერესები და მისწრაფებები ჩვენთვის უცხოა. ყველაფერი, რაც აბრაამიდან დაიწყო, უკვე ახლობელია ჩვენთვის, რადგან სწორედ მან ასწავლა კაცობრიობას „ადამიანად“ ყოფნა.

ჩვენ შეგვიძლია გამოვხატოთ პიროვნული დამოკიდებულება ნებისმიერი საკითხისა და მოვლენის მიმართ, გავაკეთოთ მომავლის პროგნოზი, მაგრამ,

ბიბლიური ადამიანების მსგავსად, არ ძალგეობს წინასწარმეტყველება. ადამიანები დაახლოებით ერთნაირად აღიქვამენ სხვადასხვა მოვლენას. ლოგიკური აზროვნებიდან გამომდინარე, ანალოგიურად ვიქცევით მსგავს სიტუაციებში და ზნეობრივ შეფასებებსაც ვაკეთებთ. ასევე შეგვიძლია განვაზოგადოთ ძველი ხალხების გამოცდილება და იგი ჩვენი გახდეს, რამდენადაც ჩვენ ერთნაირი რეაქცია გვაქვს პედაგოგიურ სიტუაციებზე. სწორედ ამიტომ იუდაისტური პედაგოგია შეიძლება აბრაამიდან წარმოშობილი მსოფლიოს ყველა ხალხის კულტურის გამაერთიანებელად იქცეს, რადგან ყველანი აბრაამის შთამომავლები ვართ.

რაც შეხება პირდაპირ შთამომავლობას, აბრაამს დიდხანს არ ჰყავდა შვილები, რადგან მისი ცოლი სარა უნაყოფო იყო. აბრაამს პირველი შვილი, ისმაილი სარას მსახურის, ჰაგარისაგან შეეძინა. როცა ისმაილი გაიზარდა, დედამ მას ცოლად ეგვიპტელი ქალი შერთო. მიუხედავად იმისა, რომ აბრაამმა თვითონ განდევნა ისმაილი, დროდადრო მაინც სტუმრობდა მას, რადგან შვილის ზნეობრივ მდგომარეობაზე ზრუნავდა. შემდგომში სწორედ ისმაილისაგან წარმოიშვნენ არაბული მოდგმის ხალხები.

როცა აბრაამს ემცნო წინასწარმეტყველება, მას მალე სარასგან მიეცა ვაჟი. თუმცა მანამდე ის ღმერთს მხოლოდ ისმაილის შთამომავლობის გაგრძელებას თხოვდა, განგების ნებით მაინც ითხოვა კიდევ ერთი მემკვიდრე, რადგან ისმაილში ვერ დაინახა თავისი იდეების გამგრძელებელი. როცა ისმაილი განუდგა ებრაელობას, სწორედ მაშინ გახდა შესაძლებელი ებრაელი ცოლისგან ახალი მემკვიდრის დაბადება.

მეორე პირი, ვინც გაიმეორა ისმაილის გზა და დატოვა იუდაიზმი, ისაკის შვილი – ესავია, აბრაამის პირველი შვილიშვილი, იაკობის ღვიძლი ძმა.

აბრაამისა და სარას ოჯახის შესახებ ისიც არის ცნობილი, რომ მსახური ჰაგარი სახლიდანაც იქნა გაძევებული, სარას მიმართ უდიერი ქცევის გამო, რაც იმდროინდელი ყოფისთვის ჩვეულებრივი ამბავი ნამდვილად არ იყო. ამიტომაც აბრაამმა რჩევისათვის უზენაესს მიმართა. ამ ფაქტიდან გამომდინარე, შეიძლება ითქვას, რომ აბრაამის აღმზრდელობითი სისტემის საფუძველი გულმოწყალება, შენდობა და მოთმინებაა. მეორე მხრივ, მან სარას მოუსმინა. ამდენად, აბრაამის აღმზრდელობით არსენალში იყო როგორც წახალისება, ისე დასჯა. თუმცა, ამის შესახებ ცოტა ქვემოთ. ახლა განვიხილოთ აბრაამის სულიერი წყობა, რაშიც მთავარიყველა ადამიანის მიმართგულმოწყალებაა.

აბრაამი უზომოდ უყვარდათ ადამიანებს, მას არავინ ებრძოდა, რადგან ღვთის წარმომადგენლად მიიჩნევდნენ მიწაზე. თუმცა, ბრძოლა დაიწყეს მის შვილთან – ისაკთან, რომელმაც აღადგინა აბრაამის ჭეზი, რომლებიც სხვა ტომებმა ამოაყეს პატრიარქის სიკვდილის შემდეგ. ჭა, თორას მიხედვით, ცოდნასთან ასოცირდება. მამისგან განსხვავებით, ისაკი ისეთი თვისებების მატარებელი იყო, როგორიცაა ძალა, დამაჯერებლობა და სიმტკიცე. ისაკისთვის მიუღებელი იყო უკან დახევა, რაგინდ დიდი წინააღმდეგობა შეხედროდა.

აბრაამმა ადამიანებს შორის რბილი ურთერთობა დაამკვიდრა. ისაკმა მას ძალა და დამაჯერებლობა შემატა. ისმაილმა მნიშვნელოვანი ვერაფერი შესძინა

მამის იდეალებს და უდაბნოში წავიდა. ისაკის მიერ შემოტანილმა პრინციპებმა არსებითი როლი შეასრულა ებრაელი ხალხის ცხოვრებაში. აბრაამის აღტრუიზში საკმარისი არ აღმოჩნდა ებრაელთა თვითგადარჩენისათვის ბრძოლაში.

ამდენად, იუდაიზმის საფუძვლად მოაზრებულ იქნა ორი მთავარი, აუცილებელი თვისება – სიყვარული და ძალა. საჭირო გახდა მათ დამატებოდა ადამიანისთვის აუცილებელი შინაგანი თვისებები: გულწრფელობა და სიმართლე. აბრაამი და ისაკიც პირდაპირი და გულითადი ადამიანები იყვნენ, თუმცა ისაკი ყოველთვის ვერ ამჟღავნებდა საჭირო პრინციპულობას.

ეს როლი იკისრა იაკობმა, რომელიც სიმართლით გამოირჩეოდა. ტრიადა „აბრაამი + ისაკი + იაკობი“, ამავე დროს, გულისხმობს „ხალხის სიყვარულს + სიმართლეს + ჭეშმარიტებას“. სწორედ ეს თვისებებია გამოკვეთილი ბიბლიური იუდაიზმის „ოჯახურ პოლიტიკაში“, რომელიც ოჯახური აღზრდის საფუძველი გახდა.

ებრაული ტრადიციის თანახმად, ბავშვებისათვის თორას სწავლების მოვალეობა მშობლებს ეკისრებათ. თუ მშობლებს არ შეუძლიათ თავად ასწავლონ ბავშვს, მასწავლებელი უნდა მოუნახონ, ან სკოლაში გაგზავნონ. პირველ საუკუნემდე სკოლები არ არსებობდა. ისინი ტაძრის დანგრევის შემდეგ გამოჩნდა. ამიტომ სწავლა ინდივიდუალურ ხასიათს ატარებდა.

თალმუდში საყურადღებო ცნობებია მოცემული სწავლის დაწყებისა და ვადების შესახებ. კერძოდ, პირველი ავოთში¹ ნათქვამია: „ხუთი წლიდან წერილო-

1 თალმუდი.

ბითი თორის შესწავლა უნდა დაიწყოს, ათი წლიდან – მიშნის, ცამეტი წლიდან – მცნებების შესრულება, ხოლო თხუთმეტი წლიდან თაღმუდის შესწავლა დაიწყოს...” (ავოთ 5:21). თუმცა ეს არ ნიშნავს, რომ ხუთ წლამდე ბავშვებს არაფერს ასწავლიდნენ. გადმოცემებში მოთხრობილია, „როგორც კი ბავშვი ლაპარაკს იწყებს, მამა ასწავლის ფრაზას: „კანონი (თორა) გვიანდერძა მოსემ“ და პირველ ლექსს ლოცვიდან „შმა ისრაელ“. ამის შემდეგ კითხვას ასწავლიდნენ, ხოლო 6-7 წლიდან მასწავლებელს მიაბარებდნენ. ზოგიერთი წყაროს ცნობით, სამი წლის ბიჭუნას ხედერში (სკოლაში) აგზავნიდნენ, სადაც კითხვას სწავლობდა, ხოლო ხუთი წლიდან თორას შესწავლას იწყებდნენ. სამი წლის ასაკს „განათლების ასაკის“ საწყის ზღვრად მიიჩნევდნენ [10,130-131]. ამრიგად, ებრაული განათლება იწყებოდა იმ დროიდან, როცა ბავშვი შეძლებდა ნასწავლის გამეორებას, ხოლო აღზრდა გაცილებით ადრე – დაბადებიდან. ხუთი-ექვსი წლის ასაკში იწყებოდა ბავშვთა სასკოლო განათლება, რაც ყველასათვის სავალდებულო იყო. სკოლები საკმარისი იყო პალესტინაში, იუდეაში, იერუსალიმსა და სხვა პროვინციებშიც. სადაც სკოლები არ იყო, ოჯახების იქ ცხოვრება უკანონოდ ითვლებოდა.

ამრიგად, ექვსი წლის ასაკიდან, მშობელთა განსაკუთრებული სასწავლო-აღმზრდელობითი ზემოქმედების შემდეგ, ბავშვები იღებდნენ სასკოლო განათლებას, რაც საოჯახო აღზრდის გაგრძელებას და მის მაღალ ხარისხს მოასწავებდა. სწორედ ასეთ პირობებში იოაკიმესა და ანას ოჯახში დაიბადა და აღიზარდა მარად ქალწული, მარიამ ღვთისმშობელი.

შემთხვევით არ იქცა რებეკას სიმბოლოდ ვარდი –

იგი გაიზარდა ბოროტ ადამიანებს შორის, როგორც მშვენიერი ყვავილი ეკლებში. ამასთან დაკავშირებით ისმის კითხვა: რატომ გადაწყვიტა ღმერთმა რებეკას ასეთ გარემოში, ბოროტ ადამიანებში აღზრდა?

საქმე ისაა, რომ ღმერთმა იცოდა – ადრე თუ გვიან ებრაელები უცხო ქვეყნებში, ბოროტ ხალხებს შორის გაიბნეოდნენ. მათთან შერევის რეალური საფრთხის გამო ღმერთმა ებრაელთა წინაპრები ბოროტ ხალხთა შორის აღზარდა. ბიბლიურმა თაობებმა ამ ზემოქმედებას გაუძლეს და შეიძინეს თავდაცვის უნარი, რაც აუცილებელი იმუნიტეტის სახით თაობიდან თაობას დღესაც გადაეცემა. სწორედ ამ დაბრკოლებათა გადასალახად ამზადებდა ღმერთი ებრაელებს, რაშიც აღზრდის სისტემას გადამწყვეტი როლი ეკისრებოდა.

იუდაიზმში განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობა ადამიანის ნებისყოფას. ყოველთვის, როცა კამათი იწყებოდა, ისაკი გაეცლებოდა იქაურობას. მიუხედავად იმისა, რომ ის მართალი იყო, ასე მოიქცა მაშინაც, როცა ფილისტიმელები მის ჯებს ავსებდნენ. მაგრამ მას ჰქონდა დიდი შინაგანი ძალა, რომელიც თავშეკავებისკენ მოუწოდებდა.

ვინ არის ძლიერი? ძლიერია ის, ვისაც შეუძლია რისხვის შეკავება. ძლიერი ის არ არის, ვინც პირველი დაარტყამს, არც ის, ვინც უფრო ძლიერად დაარტყამს, არამედ ის, ვინც თავს შეიკავებს და ძალმომრეობას არ გაიხდის ცხოვრების წესად.

თორაში მისაბაძია ის ადამიანი, ვისაც მიტევება შეუძლია. ამის ნათელი მაგალითია ისაკის მიტევება აბიმელეხისადმი, რომელსაც არა მარტო აპატია ისაკმა, არამედ კავშირიც შეკრა მასთან.

როდესაც მეგობარი პატიებას გთხოვს, უნდა აპატიო. ღმერთი ხომ მუდმივად გეპატიებს ცოდვებს! ამიტომ ჩვენც, მისმა შვილებმაც, მისგან უნდა ვისწავლოთ მიტევება. აქედან გამომდინარე, ბიბლიური აღზრდის უმნიშვნელოვანესი ფაქტორი მიტევებაა. რადგან სწორედ მიტევება არის ღვთიური მადლის გადმოდინება ადამიანზე. ამიტომაც არის მიმტევებელი ადამიანი ღმერთის მიერ კურთხეული.

ღმერთი რომ შემთხვევით არაფერს აკეთებს, ამას ცხადყოფს თორა და სხვა ღვთიური წიგნები. ღვთიური მადლის შეწევნით ებრაელებმა ააგეს ღმერთის დიდებული ტაძარი. თუმცა, თორას ჭეშმარიტების მიუხედავად, მათ დაარღვიეს მიცევები¹, რასაც მოჰყვა „ესეკ“ ანუ განხეთქილება. ამიტომ დასაჯა ისინი ღმერთმა: მოვიდნენ მტრები და ტაძარი დაანგრიეს. დიდი ხნის შემდეგ ებრაელებმა ისევ ააშენეს ამ ადგილზე მეორე ტაძარი. ამ დროს ებრაელებს შორის არ იყო სიყვარული. ეს იყო „სიტნას“ ანუ „ბოროტი საუბრების“ ეპოქა. ამიტომ ღმერთმა ებრაელები უფრო მეტად დასაჯა: მტრებმა დაანგრიეს მეორე ტაძარიც, დახოცეს მრავალი ებრაელი, ხოლო გადარჩენილები გაფანტეს მთელ დედამიწაზე [2,108-109]. აქედან გამომდინარე, ლოგიკურად ისმის კითხვა: რა სურს ღმერთს რჩეული ხალხისგან? სასჯელი ღვთის ახირება არ არის. მისი ყოველი ქმედება მნიშვნელოვანი შედეგისთვისაა გამიზნული. დასჯა აღზრდის წინაპირობაა გონიერი ადამიანისათვის. ღვთისათვის მიუღებელია მცნებების დარღვევა, დაპირისპირება-მტრობა, ბოროტება. სწორედ ამის გამო დაინგრა ებრაელთა დიდებული ტაძრები. ღვთის სადიდებლად

1 ებრაულად – ღმერთის მცნებები.

აგებული ტაძრები თავიანთ ამაღლებულ მისიას მცნებების უარყოფით, განხეთქილებით და ბოროტებით ვერ შეასრულებს. ამისთვის სიყვარული და ღვთიური მცნებების უპირობოდ დაცვაა აუცილებელი. ამიტომ სჯის ღმერთი თავის ხალხს, რაც აღზრდის საშუალებაა. აქედან გამომდინარე, დასჯა იუდაისტურ პედაგოგიკაში აღზრდის მეთოდად უნდა მივიჩნიოთ, რაც ცხადყო კაცობრიობის შემდგომმა გამოცდილებამ და დაადასტურა პედაგოგიკის თეორიამ.

იმის მიუხედავად, რომ თორას მცნებები უნივერსალურია ებრაელთათვის, მას მაინც მრავალი დანიშნულებით სწავლობდნენ. სწორედ ამას უნდა მიანიშნებდეს იაკობის იეშივაში მისვლა. როცა ის, ესაუისაგან დევნილი, ხარანში მიემგზავრებოდა (ბერეშითი 28:10), გადაწყვიტა თავისი დედის ძმასთან, ლავანთან ხარანში მისვლამდე იეშივაში მისულიყო და თორა შეესწავლა, რასაც თოთხმეტი წელი მოანდომა. იაკობი სახლშიც სწავლობდა თორას ბაბუა აბრაამთან და მამა ისაკთან, მაგრამ იქ ის ისრაელის ქვეყანაში ცხოვრების წესებს ეცნობოდა. ახლა კი, როცა იაკობი უცხო ქვეყანაში მიდიოდა, მას დევნილობაში ცხოვრების წესები უნდა ესწავლა.

თორას ნარატივი ამ ეპიზოდში აშკარად მიანიშნებს ებრაელთა მუდმივ მზადყოფნას დევნილობისათვის. თორა იყო ის ერთადერთი ძალა, რომელმაც რწმენა და სიმტკიცე შთაბერა მსოფლიოში გაფანტულ ებრაელებს, გააერთიანა ისინი ერთი იდეით, შეუნარჩუნა თვითმყოფადობა და რწმენის ერთგულება. თუმცა, ეს თავისთავად არ მომხდარა, ამისთვის სპეციალურად ამზადებდნენ ებრაელებს. სწორედ ამას უნდა ნიშნავდეს იაკობის მიერ ისრაელთანათვის თორას

და დევნილობის თორას სწავლება [2,155]. აღნიშნული დებულება თორას სწავლების შესახებ აშკარად მიანიშნებს იმას, რომ ღვთის განგებულების შესწავლას არა მარტო სულიერი დანიშნულებით მიმართავდნენ, არამედ ყოფა-ცხოვრებისათვის მოსამზადებლად, თუნდაც დაბრკოლებების გადასალახად, რაც დევნილობაში გამოადგებოდათ ებრაელებს. ამიტომ თორასადმი მიჯაჭვულობა მრავალი მიზეზითაა განპირობებული, რაც დადასტურებულია ამ ღვთიური ნარატივის სხვადასხვა ეპიზოდში.

ღმერთი მხოლოდ განსაცდელში კი არ შეეწევა ღვთისმოსიშ ადამიანს, არამედ ყოფა-ცხოვრებაშიც. სწორედ ამას გვაუწყებს ბერეშითის წიგნი (30:38): იაკობმა გამოთლილი წნელები დააწყო დასარწყულებლად სადინარებში, სადაც მიდიოდნენ ცხვრები წყლის დასაღევად. ჰაშემმა დაინახა, რომ იაკობი აკეთებდა ყველაფერს, რაც შეეძლო. ამიტომ ჰაშემმა იაკობისათვის მოახდინა სასწაული: ცხვრები უყურებდნენ ზოლიან წნელებს და მათაც ზოლიანი კრავები უჩნდებოდათ.

თორას შეგონებით, ადამიანი უნდა ეცადოს, რომ თავისი საქმე გულმოდგინედ შეასრულოს, გააკეთოს ყველაფერი, რაც მის ხელშია და ჰაშემი მას უთუოდ დაეხმარება. თორაში წახალისებულია შრომისმოყვარეობა. სამეურნეო აქტივობა ღვთიურ საქმედ არის მიჩნეული და ღმერთისგან კურთხეულია.

იუდაიზმი არა მარტო საერთო პრინციპებს გვაწვდის გარემოს მიმართ ჩვენს პასუხისმგებლობასთან დაკავშირებით, არამედ მოგვიწოდებს ზოგიერთი პრაქტიკული ქმედებისაკენ.

ბიბლია მოგვიწოდებს კარგი მნეობისაკენ, რაც

ეკოლოგიის დაცვას გულისხმობს. დედამიწა და მისი რესურსები ღმერთმა ადამიანებს მოგვანდო დასაცავად და ჩვენ პასუხისმგებლობით უნდა მოვეკიდოთ მას. კარგი მნეობა ეწინააღმდეგება ბუნებრივი რესურსების განიაუებას. დედამიწა ღვთის ბაღია და ჩვენ მისი მცველები ვართ.

იუდაიზმი ადამიანის სამყაროსთან მიმართების გარკვეულ რეგლამენტაციასაც ახდენს. თორა, შაბათის მსგავსად, ჰაშემისათვის ყოველ მეშვიდე წელს აწესებს: „ექვსი წელი დათესე მინდორი... და ექვსი წელი აიღე მიწის ნაყოფი, მეშვიდე წელს კი მიწისთვის საუქმო შაბათი იქნება... შენი ყანა არ დათესო და ეენახი არ გასხლა“ (ეაიკრა 25:3-4). მეშვიდე წელი მორწმუნე ებრაელისათვის შმიტის წელია, როცა ღვთის ნებით ადამიანებმა მიწა უნდა დაასვენონ და გაძლიერებულად მიჰყონ ხელი თორას შესწავლას. მეშვიდე წელი ის დროა, როცა ყველას ეკრძალება მიწის სამუშაოები და მთელი დრო თორას შესწავლას ხმარდება.

თორას მიერ დადგენილი შაბათის დასვენებას ეკოლოგიური და აღმზრდელობითი დანიშნულებაც აქვს. რეგულარული ყოველკვირეული დასვენება კარგი შედეგათია, კაცისათვის იქნება ეს თუ პირუტყვისათვის. დასვენება მიწისთვისაც პროდუქტიული და სასარგებლოა. ეს ზომები იცავდა მიწას გამოფიტვისაგან და უნარჩუნებდა ნაყოფიერებას. ასეთისავე როლს ასრულებდა იუბილეს კანონი, რომლის თანახმად, ყოველ ორმოცდაათ წელიწადში მიწა თავის ნამდვილ მფლობელს – ღმერთს უნდა დაბრუნებოდა (ლევ. 25:28). ეს იცავდა მიწას მითვისებისა და გადაჭარბებული ექსპლუატაციისაგან. ძველი აღთქმის წიგნები

გეასწაულიან, აგრეთვე, მიწის განაყოფიერების მნიშვნელობასა და მოგვიწოდებენ ეკოლოგიური დაბინძურების თავიდან აცილებისაკენ (ლევ. 13:14; მეორ. რჯ. 23:13), რაც უმწვავეს პრობლემად იქცა ჩვენს დროში, რადგან მიწისადმი ხარბი დამოკიდებულება ანგრევს ეკოსისტემას და ფიტავს ნიადაგს.

ომის დროსაც უნდა ეზრუნათ ისრაელიანებს ბუნებაზე, ხანგრძლივი ალყის პირობებშიც: „თუ დიდხანს გექნება შემორტყმული ალყა ქალაქისათვის, მის დასამარცხებლად და ასაღებად, ნუ გაანადგურებ მის ხეებს (მეორ რჯ. 20:19). უზნეობად იყო მიჩნეული ქვეყნის დამარცხება გარემოს განადგურების ხარჯზე.

თორა გაცილებით დიდ მნიშვნელობას ანიჭებს ადამიანის სიწმინდეს, ვიდრე მის ქონებას და გაუღენას. ამაში ადვილად დაერწმუნდებით, თუ გავიხსენებთ ბერეშითის (45:26) იმ მონაკვეთს, როცა იაკობმა შეიტყო შეილის, იოსების ამბავი და თქვა: „იოსეფი უწინდებურად ცოცხალია!“ ეს სიტყვები ნიშნავდა, რომ იოსები უწინდებურად ცადიკია.¹ თუ ყურადღებით დაეაკვირდებით იაკობის სიტყვებს, დაერწმუნდებით, რომ იგი ბედნიერია იმით, რომ იოსები ცადიკია და არა იმიტომ, რომ ის მართავდა ეგვიპტეს და დიდი ქონების მფლობელიც იყო.

ებრაელთათვის სასულერო განათლება უმთაგრესი იყო ოდითგანვე: როცა იაკობმა თავისი მრავალრიცხოვანი ოჯახით გადაწყვიტა ეგვიპტეში გადასახლება იოსებთან, ასეთ დავალებას აძლევს იეჰუდას: „წადი ჩვენზე წინ და მოამზადე იქ ადგილი

1 ცადიკი – ებრა. წმინდა ადამიანი.

იეშივასთვის.¹ თორას შესწავლა არ უნდა შეწყდეს!”

იაკობი ასეთი საქციელით მაგალითს უჩვენებს თანამოძმეებს. სანამ ებრაელი გადაწყვეტს სადმე დასახლებას, მან უნდა იცოდეს, არის თუ არა იქ იეშივა, სინაგოგო და ბავშვებისათვის ებრაული განათლების მიღების საშუალება.

ებრაული წესით მამა ან უხუცესი შვილებს უფროს-უმცროსობის მიხედვით აკურთხებდა. თუ კურთხევა ერთდროულად მიმდინარეობდა, მარჯვენა ხელს უფროსს დაადებდა თავზე, ხოლო მარცხენას – უმცროსს. საყურადღებოა ამ თვალსაზრისით იაკობის მიერ იოსების შვილების – ეფრაიმისა და მენაშეს კურთხევა. იაკობმა ეს წესი დარღვია და ამას ასეთი ახსნა მოაყოლა: „ვიცი, ვიცი, რომ მენაშე უფროსია, მაგრამ მთელი ეს თვრამეტი წელი, რაც მე ეგვიპტეში ვცხოვრობ, თორას ეფრაიმი სწავლობს. სწორედ მის შთამომავლებში იქნებიან გამოჩენილი ადამიანები. როგორ დაეადო ეფრაიმს მარცხენა ხელი?“ ასეთ საგანგებო მნიშვნელობას ანიჭებდნენ ებრაელები თორას შესწავლას და ამ საქმეში წარჩინებულს გამოორჩეულ პატივს მიაგებდნენ.

აქ კიდევ ერთი გარემოებაცაა აღსანიშნავი: რატომ სურდა იაკობს, რომ ებრაელებს თავიანთი შვილები ეკურთხებინათ ეფრაიმისა და მენაშეს სახელით და არა, მაგალითად, იეჰუდას ან აბრაამის სახელით?

საქმე ისაა, რომ ეფრაიმი და მენაშე იყვნენ პირველი ებრაელები, რომლებიც დაიბადნენ და გაიზარდნენ სახლიდან მოშორებით – გალუთში². იქ ხომ ადვილია დაგავიწყდეს ვინ ხარ შენ? თუმცა, ამის

1 ებრ.: ადგილი თორას შესწავლისათვის.

2 ებრ.: დევნილობაში.

მიუხედავად, მათ ახსოვდათ, რომ იყვნენ ებრაელები და მთელი სიცოცხლე ებრაული ცხოვრების წესით ცხოვრობდნენ. სწორედ ამიტომ იუდაიზმი ახალისებს იმ ადამიანებს, რომლებიც, სიძნელეების მიუხედავად, რწმენისა და ტრადიციების ერთგულებას ინარჩუნებენ. ანალოგიურ წესებს იცავენ მორწმუნე ებრაელები დღესაც.

როგორც თორას ერთ-ერთ წიგნშია (ბერეშითი 49:1,2) მოთხრობილი, იაკობი მთელი ცხოვრება სწავლობდა თორას. სიცოცხლის ბოლოს ის ისეთი ბრძენი გახდა, რომ იმ მოვლენების შესახებაც კი იცოდა, რომლებიც მომავალში უნდა მომხდარიყო. იაკობმა გადაწყვიტა, ამის შესახებ თავისი შვილებისათვის მოეთხრო. იაკობის საწოლთან მივიდნენ მისი შვილები – თორმეტი ძმა.

ღმერთმა არ მისცა იაკობს მომავლის გაცხადების უფლება, რადგან ადამიანმა წინასწარ არ უნდა იცოდეს რა ელის. ამიტომ იაკობმაც ვერ უამბო მათ მომავლის შესახებ. მან მხოლოდ ეს უთხრა ვაჟებს: „თითოეული თქვენგანისაგან წარმოიშვება ებრაელი ერის ნაწილი (მუხლი). ამიტომ მინდა ყველა სათითაოდ დაგლოცოთ“. ამის შემდეგ იაკობმა შვილებს განუსაზღვრა ფუნქცია და საქმიანობის სფერო. იგი თითოეულ მათგანს ცალკე მიმართავდა და შესაბამისად არიგებდა. იაკობმა ყველასაგან შიმონის შთამომავლობა გამოარჩია თორას მასწავლებლებად. მათ უნდა ევლოთ ქალაქიდან ქალაქში და ბავშვებისათვის თორა ესწავლებინათ. მათი შემოსავალი იმაზე იქნებოდა დამოკიდებული, მიიწვევდნენ თუ არა მასწავლებლად. ამიტომ შიმონის შთამომავლებისთვის აუცილებელი იყო განსაკუთრებული მომზადება და

თავაზიანობა, რადგან უცოდინარი და ბრაზიანი მასწავლებელი არავის ენდომებოდა.

ბერეშითის აღნიშნული მონაკვეთის თანახმად, სახეზეა იაკობის (ისრაელის) მიერ პროფესიონალ მასწავლებლად შიმონის კურთხევა. გასათვალისწინებელია, აგრეთვე, პედაგოგისთვის დამახასიათებელი თვისებების (ლმობიერება, შემწყნარებლობა, განათლებულობა) დაფიქსირება-გამოკვეთა. ისიც არ უნდა გამოგერჩეს მხედველობიდან, რომ მასწავლებლის შემოსავალი იმთავითვე იმაზე ყოფილა დამოკიდებული, თუ რამდენი მოწაფე ეყოლებოდა მას, რაც, გარკვეულწილად, კონკურენტულ პედაგოგიურ გარემოზე მიანიშნებს. ასეთი წესი მეტ თავდადებას და მოწაფეებისადმი მზრუნველობას შეუწყობდა ხელს [2,199].

როგორც თორა გვაუწყებს, რაკი ებრაელები დიდად გამრავლდნენ, ეგვიპტის ფარაონმა გადაწყვიტა მოეფიქრებინა ისეთი რამ, რაც შეაჩერებდა ამ პროცესს. ამ განზრახვის ასრულებაში დახმარება თავის მრჩეველებს – ფილოსოფოს ითროს, ჯადოქარ ბილამს და უცის ქვეყნიდან მოვლენილ, წმინდა ადამიანად აღიარებულ იოვს სთხოვა. ამ სამი მრჩეველიდან ფარაონს ბილამის აზრი მოეწონა „და უბრძანა თავის ხალხს ამ თქმით: „ყოველი ახალშობილი ძე ნილოსში გადაისროლეთ, ხოლო ყოველი ასული აცოცხლეთ“ (შმთთი 1:22). სწორედ ამის შემდეგ მთელ ეგვიპტეში ებრაელი ახალშობილების საშინელი ხოცვა დაიწყო. ამ სისასტიკის გამო ფარაონის მრჩეველებსაც დამსახურებისამებრ მიეზღოთ: ითრომ, სიცოცხლის საფრთხეში ჩაგდების მიუხედავად, არ დაუჭირა მხარი ებრაელთა დასჯას. ამიტომ იმით დაჯილდოვდა, რომ

მისი შთამომავლები სანჰედრინის (სასამართლოს) მეთაურები გახდნენ; ბილაში, რომელმაც ფარაონს ახალშობილების დახოცვა ურჩია, თავად მოკლეს; იოვს კი, რომელმაც დუმილი ამჯობინა ფარაონის წინააღმდეგობას, მრავალი ტანჯვა ხედა წილად. აქედან დასკვნა მარტივია – ვინც ბოროტებას შეუწყობს ხელს, ან ვისაც მის წინააღმდეგ ბრძოლა შეუძლია და არაფერს მოიმოქმედებს, ღმერთი საკადრისად დასჯის.

თორას თანახმად, ღმერთი იმპერატიულად მოუწოდებს ისრაელიანებს, ზუსტად შეასრულონ მისი ბრძანებები. მათგან მცირეოდენი გადახვევაც კი დაუშვებელია. სწორედ ამიტომ დასაჯა ღმერთმა მოსე და აარონი.

როცა უდაბნოში ხალხი ძლიერ შეწუხდა, ღმერთმა უთხრა მოსეს: „აიღე კვერთხი და შენ და შენმა ძმამ, აპარონმა ისრაელის თემი შეკრიბეთ, მათ თვალწინ კლდეს დაელაპარაკეთ და ის თავის წყალს მოგცემთ; გამოუწიადე მათ წყალი კლდიდან და დაარწყულე ეს თემი და მათი პირუტყვი“ (ბემიდბარი 20:8).

ღმერთმა მოსეს კლდესთან მხოლოდ წმინდა ადამიანების (უხუცესების) მიყვანა უბრძანა, მაგრამ მოსემ ყველა მიიყვანა, რათა ისინი სასწაულის მოწმენი გამხდარიყვნენ. ხალხი ეჭვობდა და დამცინავად საუბრობდა, შეძლებდა თუ არა ღმერთი კიდევ ერთი ახალი სასწაულის მოხდენას.

მოსე ამ მდგომარეობამ ძალიან გააღიზიანა. მას უნდოდა ღვთის ნების აღსრულება და კლდესთან ხალხისათვის თორას სწავლება. ყველას ცხადად უნდა ეხილა, რომ თორას შესწავლას ბუნების კანონების შეცვლაც შეუძლია. მაგრამ მოსეს ყოველი

მხრიდან დაცინვა და ქილიკი ესმოდა. ამიტომ მან თავი ვერ შეიკავა და პირველად განრისხდა. ამის გამო მოსემ სათანადოდ ვერ აუხსნა ებრაელებს, რომ ღმერთი კიდევ ერთ სასწაულს მოახდენდა. ამ სასწაულის შედეგად ხალხს უნდა ერწმუნა, რომ ღმერთი თავის რჩეულ ერს არასოდეს მიატოვებდა.

ხალხი შეშინებული იდგა და ელოდა სასწაულს, მაგრამ მოსეს კლდე არ ემორჩილებოდა. ხალხში კელავ ქილიკი გაისმა. მოსე დაიბნა და არ იცოდა რა ექნა. თითქმის ორმოცი წლის წინ რეფიდიმშიც ასეთი შემთხვევა იყო. მაშინ მოსემ ის გააკეთა, რის გაკეთებაც ახლა არ შეიძლებოდა – კლდეს კვერთხი დაარტყა. ქვები დაინამა და წვრილი რუ გაჩნდა. ხალხში ისევ ბოროტი სიცილის ხმა გაისმა: „აღბათ ჯოხს ჯადოსნური ძალა გამოეღია. ან ამ წყლით ერთ ხარს მაინც დააკმაყოფილებ?“

მოსეს ცუდად ესმოდა, რა ხდებოდა. მან მოიქნია კვერთხი და კლდეს მეორედ მთელი ძალით დაარტყა. კლდე შუაზე გაიპო და ამოხეთქილი წყლის ნაკადს ყველა ხარბად დაეწაფა. ამ ადგილს კი ეწოდა მასაუ-შერიფა, რაც იერიშულად ნიშნავს ეჭვს და განხეთქილებას.

ღმერთი მოსეს და აარონის საქციელით უკმაყოფილოა და ამას პირდაპირ გამოხატავს: „გამჩენმა უთხრა მოსეს და აარონს: „რადგან არ მერწმუნეთ და არ წმინდამყავით ისრაელის შვილების თვალწინ, ამიტომ ვერ შეგიყვანთ ამ კრებულის ქვეყანაში, რომელიც მე მათ ვუბოძე“ (ბემიდბარი 20:12).

ღმერთი კონკრეტულად იმით არის უკმაყოფილო, რომ მან მოსეს კლდესთან საუბარი უბრძანა და არა კვერთხის შემოკერა. ისე გამოვიდა, თითქოს მოსემ

არ დაიჯერა ღვთისგან მოსალოდნელი სასწაული. მისი ცოდვა მის განრისხებაში მდგომარეობდა, რადგან მან ებრაელებს სულელი, ანჩხლი და ჭირვეული ხალხი უწოდა და კლდეს აღელვებულმა კვერთხი დაარტყა. ამ საქციელით მან სხეებს ბრახის გამართლების საბაბი მისცა. თუკი მოსე, წინასწარმეტყველებს შორის უდიდესი ადამიანი და ღვთის რჩეული, ვერ იკაევებს რისხვას, მაშ, როგორღა ალაგმონ სხეებმა სიბრაზე?

თორას ამ ეპიზოდთან კიდევ ერთი დასკვნა უნდა გაეკეთოთ. ამისათვის გასარკვევია, რატომ უბრძანა რეფიდიში ღმერთმა მოსეს კლდეზე კვერთხის შემოკერა, ხოლო მეორე შემთხვევაში – კლდესთან დალაპარაკება?

საქმე ისაა, რომ ღმერთი ორჯერ ერთნაირ სასწაულს არასდროს ახდენს. ამიტომ პირველი შემთხვევის დროს საჭირო იყო კვერთხის დარტყმა, ხოლო მეორეჯერ – მხოლოდ დალაპარაკება.

ხშირად მშობლებს და მასწავლებლებს უწევთ ბავშვის ემოციურად დასჯა, როცა ის პატარაა. თუმცა, როცა იგივე მოსწავლე გაიზრდება, მასზე სხვაგვარი ზემოქმედებაა საჭირო, კერძოდ, დასჯას ამ შემთხვევაში ახსნა-განმარტება ანუ სიტყვა ენაცვლება. ასევე იყო კლდის შემთხვევაშიც: კვერთხის დარტყმა მოზარდის მკაცრად დასჯას ნიშნავს, რასაც 40 წლის შემდეგ სიტყვით ზემოქმედება უნდა შენაცვლებოდეს.

სწორედ ამ დროს დაარღვია მოსემ ღვთის ბრძანება და განრისხებულმა კვერთხი დაარტყა კლდეს. აარონმა კი აღელვებული მოსეს შეჩერება და დამშვიდება ვერ შეძლო. ამისთვის დასაჯა ღმერთმა მოსე

და აარონიც და უთხრა: „რადგან ხალხს ჩემი სასწაული არ აჩვენეთ, თქვენ არ შეიყვანთ ამ ხალხს იმ ქვეყანაში, რომელსაც დაიმკვიდრებენ ებრაელები. თქვენ არ შეხვალთ ისრაელის მიწაზე“.

„ისრაელის შეილთა მთელი თემი კადეშიდან დაიძრა და ჰორის მთასთან მივიდა, – მოგვითხრობს თორა, – ჰორის მთაზე, ედომის საზღვარზე, გამჩენმა უთხრა მოსეს და აარონს ამ თქმით: „აჰარონი შეეძინოს თავის ხალხს, რამეთუ ვერ შევა იმ ქვეყანაში, რომელიც ისრაელის შეილებს ეუბოძე; რადგან საპაექრო წყალთან მეურჩებოდით“ (ბემიდბარი 20:22-24).

მოსე ღვთის ბრძანებას დაემოწილა და აარონთან და ელიაზართან ერთად ჰორის მთაზე ავიდა. ეს იყო ორმაგი მთა, ანუ მთა მთაზე, როგორც მცირე ვაშლი დიდ ვაშლზე. ორმაგი მთა აარონისათვის ნაჩუქარი ორი გვირგვინის სიმბოლოს წარმოადგენდა: პირველი იყო თორას გვირგვინი, რადგან თორას ასწავლიდა, მეორე – სიწმინდის გვირგვინი [3,134].

თორა ერთმნიშვნელოვნად მოუწოდებს ისრაელიანებს ღვთის ბრძანების ზუსტად შესრულებას. მოსეს და აარონის შემთხვევა გაკვეთილი უნდა ყოფილიყო ყველასთვის. იმის მიუხედავად, რომ მოსე და აარონი არ ეურჩებოდნენ ღმერთს, ისინი მცირედი უზუსტობისთვისაც მკაცრად დაისაჯნენ. რადგან, რაც უფრო დიდებულია ადამიანი, მით მეტ სრულყოფილებას ელიან მისგან. ღმერთმა მოსეს და აარონს სერიოზული ბრალდებები წაუყენა, რადგან, რაც უფრო ახლოა ადამიანი ღმერთთან, მით უფრო რთულია მისთვის დანაშაულის გამოსყიდვა [3,136].

თუმცა, ღმერთი ყოველთვის აძლევს ადამიანს იმ გზაზე სიარულის ნებას, რომელსაც იგი თვითონ

ირჩევს; მაშინაც, თუ ეს გზა დამლუპველია. სწორედ ამიტომ მიეცა ადამიანს თავისუფალი არჩევის უფლება, რადგან ადამიანი არ არის ანგელოზი (ანგელოზები მხოლოდ ღმერთის ნებას ასრულებენ, მათ საკუთარი გზის არჩევა არ შეუძლიათ).

თორას მიხედვით, ადამიანი მუდმივად უნდა ღოცულობდეს, რათა ღმერთმა სწორი გზა მიუთითოს. ადამიანმა არ უნდა იფიქროს, რომ მისი არჩეული გზა აუცილებლად სწორია, რადგან მას არ შეუძლია ჩასწვდეს ჭეშმარიტებას. თუკი ებრაელი თავის სურვილებში გულწრფელია, ის ზეციდან დახმარებას უთუოდ მიიღებს [3,150].

ღმერთი თავის წყალობას არ მოაკლებს თავმდაბალ და კეთილ ადამიანებს. თორაში ხშირად არის ისეთი ადამიანების ისტორიები, რომლებიც მხოლოდ თავიანთი სახელის განდიდებისათვის იღვწოდნენ. ამის მაგალითად შეიძლება გავიხსენოთ მენაშეს ერთ-ერთი შთამომავლის – ნოვახის ამბავი, რომელმაც ერთ ქალაქს თავისი სახელი უწოდა. მას შეილები არ ჰყავდა და იმედოვნებდა, რომ მისი სახელი დავიწყებას არ მიეცემოდა. თუმცა ნოვახის სახელი ამით არ შემონახულა. ებრაელთათვის ყველაზე დიდი ბეგლები – ადამიანის სულიერი მიღწევებია, რომლებიც თორას შესწავლითა და მცნებების შესრულებით მიიღწევა.

აღზრდა ოჯახში. მაინც რა თავისებურებებით ხასიათდება ოჯახური აღზრდის ებრაული სისტემა? რით განსხვავდება ისრაელიანთა შინაგანი ურთიერთობა და „იაკობის შვილების“ გარემო „ისრაელის ევროპული სახლისაგან?“ სწორედ ეს არის ჩვენი მსჯელობის მიზანი.

ებრაელებში არ იყო მნიშვნელოვანი განსხვავება ქალაქისა და სოფლის მოსახლეობას შორის. ყველა სახლის კარები ღია იყო სტუმრისთვის. მაგალითად, მდიდარს როცა სტუმარი ჰყავდა შინ, ყველა გამელელს შეეძლო შეერთებოდა მათ, ესაუბრა და ესადილა კიდევ მათთან ერთად. მოსახლეობის უმრავლესობა ისე გაჭირვებული არ იყო, როგორც დღესაა. ცხოვრება გაცილებით იაფი ღირდა, ხოლო სამუშაო ყველას ჰქონდა. საკვების პრობლემა საერთოდ არ არსებობდა. ანალოგიურად ცხოვრობენ ამჟამად არაბები პალესტინაში. მათი ცხოვრების სტილი საუკუნეების განმავლობაში ძირითადად შენარჩუნებულია, რაც საშუალებას გვაძლევს წარმოვიდგინოთ ძველი ებრაელების ოჯახური ცხოვრების თავისებურებები.

ოჯახის წევრებს შორისაც არ იყო ისეთი ურთიერთობა, როგორიც დღესაა. ოჯახის უფროსს გაცილებით მეტი უფლებები ჰქონდა მეუღლესა და შვილებზე, ვიდრე დღესაა მიღებული. გავრცელებული წესის თანახმად, საქმრო საცოლის მამას გამოსასყიდს უხდიდა. ქმარს უფლება ჰქონდა არა მარტო ღალატის გამო გაჰყროდა ცოლს, არამედ სხვა მიზეზითაც, მაგალითად, თუ მიიჩნევდა, რომ არ გამოდგა კარგი მეოჯახე და ა.შ. მამას დიდი უფლებები ჰქონდა შვილების მიმართაც. მას შეეძლო შვილი მონადაც გაეყიდა.

ასეთი მკაცრი ურთიერთობა კანონით იყო ნებადართული, თუმცა, როგორც შემდგომმა განვითარებამ ცხადყო, ცხოვრებამ გაუსწრო კანონებს. ადამიანებს სჯეროდათ, რომ ყველაზე დიდი კანონმდებელი ღმერთი მოველინებოდა ხალხს და მკაცრ კანონებს

შეარბილებდა. გამორჩეულ ოჯახებში ცოლქმრული ურთიერთობა მაშინაც ურთიერთგაგებასა და სიყვარულზე იყო დაფუძნებული. ასეთ ოჯახებში ბავშვების მიმართაც მეტ სიყვარულს და პატივისცემას ამჟღავნებდნენ. ებრაელებში ქალი ისე დაჩაგრული მაინც არასოდეს ყოფილა, როგორც აღმოსავლეთის სხვა ხალხებში. მაგალითად, როგორც ეს მოხდა ისლამის გავრცელების შემდეგ არაბებში.

ებრაულ საზოგადოებაში ქალების როლზე მიუთითებს ისრაელიანთა ისტორია, სადაც აღწერილია ქალების სამშობლოსათვის თავდადების ფაქტები. ებრაელი ქალები ქვეყნის მართეასაც კარგად ახერხებდნენ. ამის ნათელი მაგალითია დებორას ისტორია, რომელიც თორმეტი ებრაელი მსაჯულიდან ერთადერთი ქალი იყო.

ებრაულ ოჯახებში განსაკუთრებულ მზრუნველობას იჩენდნენ ბავშვების მიმართ. დედაც და მამაც ერთნაირად ზრუნავდნენ მათ აღზრდაზე. ასევე, დიდ პასუხისმგებლობას ავალდებულებდა იუდაიზმი შვილებსაც მშობლების მიმართ (იგავ. 2:1-22; 4:1-27).

ბავშვების აღზრდა განსაკუთრებულად რელიგიური შინაარსის იყო. წინადაცვეთის სადღესასწაულო რიტუალით დაწყებული, ბავშვებთან ურთიერთობა რელიგიური შინაარსით გამოირჩეოდა ყოველთვის. ებრაელებს ღრმად სწამდათ, რომ მოზარდზე გადმოდიოდა აბრაამის, ისაკის და იაკობის ღვთიურობა, რაც მოზარდს უზენაესისაკენ უხსნიდა გზას.

ბავშვის პიდველდაწყებითი ფიზიკური და რელიგიური აღზრდა დედის მოვალეობა იყო. სჯულის მცნებები დედის ძუძუსთან ერთად უნდა შეეთვისებინა მოზარდს. მართალია, ქალები განთავისუფლებულ-

ნი იყვნენ სხვადასხვა რელიგიური მოვალეობისგან, მაგრამ ოჯახში პირიქით, ქალები იყვნენ მაქსიმალურად ჩართული რელიგიურ მსახურებაში. სწორედ ისინი ამზადებდნენ შაბათის სადილს, ანთებდნენ შაბათის სანთლებს, რთავდნენ სახლს სხვადასხვა რელიგიური სიმბოლოებით და ამზადებდნენ სახლ-კარს სადღესასწაულოდ. ეს გარემოება გავაფიქრებინებს, რომ ქალებს ამით შეიღების რელიგიური აღზრდის ქმედითი ბერკეტი ეძლეოდათ. სასწავლებელში წასვლამდე საოჯახო აღზრდა-განათლებაში წამყვანი ადგილი ქალებს ეჭირათ. სწორედ ამის თაობაზე მოგვითხრობენ ფილონი და იოსებ ფლავიუსი.

თუ პირველდაწყებით აღზრდას ბავშვები დედისგან იღებდნენ, მამის მოვალეობას საღვთო რჯულის სწავლება წარმოადგენდა. თალმუდის თანახმად, უმეცრად ითვლებოდა ის ადამიანი, ვინც შეიღს საღვთო რჯულს ვერ ასწავლიდა. როგორც კი ბავშვი ლაპარაკს დაიწყებდა, ზრუნავდნენ მისთვის ღვთიური სიტყვების ჩაგონებაზე. თანდათანობით, ასაკის მატებასთან ერთად, მარტივად უხსნიდნენ იგავების და ბრძენთა გამონათქვამების შინაარსს. მამა განსაკუთრებით ზრუნავდა ბავშვის გონებრივ განვითარებაზე. მეხსიერების განვითარების მიზნით ზეპირად ასწავლიდნენ ძველი აღთქმის ცალკეულ მონაკვეთებს, იგავებსა და ფსალმუნებს.

ფიზიკური აღზრდა. ებრაელებში ფიზიკური აღზრდის კულტურას მათ ისტორიაში აქვს ფესვები გადგმული და, ამდენად, ის ბიბლიურ პერიოდს უკავშირდება. მისი შესწავლისათვის მთავარ წყაროდ თორა ითვლება. თუმცა, ებრაელთა ყოფა-ცხოვრების შესახებ საინტერესო ინფორმაციას არა მარტო თანა-

ხის ტექსტები იძლევა (რომელთა პირდაპირი ახსნა ხშირად ცდომილების მომასწავებელია), არამედ მოგვიანო პერიოდის არქეოლოგიური გათხრების შედეგად მიღებული ინფორმაცია, რაც ადასტურებს წმინდა წიგნებში დაფიქსირებულ ცნობებს.

როგორც სხვა ხალხებში, ებრაელთა ფიზიკური მომზადება, ერთი მხრივ, იყო მათი ცხოვრების წესის გამოხატულება, ხოლო, მერე მხრივ, განპირობებული იყო ისეთი სპეციფიკური ფაქტორებით, როგორიცაა რელიგიური იდეალები და ეროვნული ერთობის შენარჩუნება. სწორედ ეს უკანასკნელი განასხვავებს ებრაელებს სხვა ხალხებისაგან.

ებრაელებს სამყაროს გზაგასაყარზე მოუწიათ ცხოვრება. აქედან გამომდინარე, მათ მუდმივად ემუქრებოდათ საფრთხე მეზობელი თუ მიგრილებული ტომებისგან. ამიტომ ისინი მუდმივად მზად უნდა ყოფილიყვნენ თავდაცვისათვის. ამისათვის კი სამხედრო მომზადება იყო საჭირო. სწორედ ამიტომაც მიიჩნევდნენ მნიშვნელოვნად ფიზიკური განვითარების ისეთ ელემენტებს, როგორიცაა ძალა, სისწრაფე და ამტანობა. თუმცა, ეროვნული თავისთავადობის შენარჩუნებისათვის ბრძოლამ რჩეული ერის შვილები ვერ აიძულა, აღზრდის შინაარსი მხოლოდ სამხედრო მიზნებისთვის დაექვემდებარებინათ, როგორც ეს სპარტაში იყო. ბიბლიურ იუდაიზმში ფიზიკური განვითარება სულიერისგან გამოყოფილი არასოდეს ყოფილა. მომავალი თაობის ფიზიკური აღზრდისათვის განსაკუთრებულ როლს ოჯახი ასრულებდა. როგორც ცნობილია, ებრაულ პატრიარქალურ ოჯახში მამის წმინდათაწმინდა მოვალეობას შვილებისათვის საღვთო კანონების სწავლება შეადგენდა. ოჯახთან

ერთად, ებრაული აღზრდისა და განათლების მნიშვნელოვან ცენტრს სინაგოგა წარმოადგენდა. სწორედ მათ წიაღში დაიწყო როგორც პროფესიონალ მასწავლებელთა ჩამოყალიბება, ისე ებრაული განათლების სისტემის აღმოცენება. ამ სისტემაში ფიზიკური მომზადება, როგორც დამოუკიდებელი დისციპლინა, არ ისწავლებოდა. თუმცა, სასწავლო განრიგი ითვალისწინებდა რამდენიმე შესვენებას, რომლის დროსაც მიმართავდნენ ცეკვებს და სხვადასხვა ფიზიკურ თამაშს.

ებრაელები კარგი მორბენლებიც ყოფილან როგორც მოკლე, ისე გრძელ დისტანციაზე, რასაც ფიზიკური მომზადების წყალობით აღწევდნენ. თორა ხშირად იხსენებს სწრაფი სირბილის მოყვარულთ. ისტორიული წყაროებიც ადასტურებს, რომ ჩე. წ. აღმდე XI საუკუნეში ებრაულ საზოგადოებაში მოქმედებდა კარგად მოქნილი, სწრაფი კავშირის სისტემა. საყურადღებოა, რომ შაბათსაც კი არ კრძალავდა თანახი სირბილს. სწორედ თანახის კონტექსტუალური ანალიზით დასტურდება, რომ ებრაელებში გავრცელებული ყოფილა ქამრით ჭიდაობა. ბიბლიურ ეპოქაში მისდევდნენ ძალისმიერ ვარჯიშებს, მაგალითად, სიმძიმეების აწევას. თანახში მრავალგზის არის მოხსენიებული სამსონი, როგორც ძლევამოსილი გმირი. ბიბლიური ებრაელები ღრმა რელიგიურობას კარგად უთავსებდნენ ფიზიკურ მომზადებას. წმინდა წიგნებში შექებულია დავითის, საულის, იონათანის და სხვათა უსაზღვრო ფიზიკური ძალა და მაღალი ზნეობა.

ებრაელი ხალხის თვითმყოფადობისა და დამოუკიდებლობისათვის სასიცოცხლო მნიშვნელობა

ენიჭებოდა სამხედრო მომზადებას, რაც მუდმივ წვრთნას მოითხოვდა. ცნობილია, რომ ძველი ხალხები სისტემატურად ვარჯიშობდნენ ანტიკურ ეპოქაში გავრცელებულ სამხედრო ხელოვნების ისეთ დარგებში, როგორიცაა მშვილდოსნობა, ცხენოსნობა, ფარიკაობა, ცურვა, შუბოსნობა. ეს მრაველგზის დასტურდება როგორც თანახის ტექსტებში, ისე სხვა წყაროებშიც. წარმოდგენელია დავითის მიერ გოლიათის ძლევა შესაბამისი ფიზიკური მომზადების გარეშე. თუმცა, ამ ამბის რელიგიური ინტერპრეტაციაც გასათვალისწინებელია.

ძველი ებრაელები, ბერძნებისა და რომაელებისგან განსხვავებით, არ მართავდნენ დიდ სპორტულ შეჯიბრებებს. თუმცა, მაკაბელთა ცნობილი ამბოხი ნათლად მიგვანიშნებს მათ განსაკუთრებულ ფიზიკურ მომზადებაზე (ამჟამად „მაკაბიადა“ თავისებური ებრაული ოლიმპიადა).

მეფე ჰეროდეს დროს განსაკუთრებული ყურადღება დაეთმო სპორტული შეჯიბრებების გამართვას. ამას ხელი შეუწყო რომის იმპერიის გავლენის ზრდამაც. კესარიასში, სებასტიაში, იერიხონსა და სხვა ქალაქებში ააშენეს სტადიონები, იპოდრომები, ამფითეატრები და არენები. ხუთ წელიწადში ერთხელ იმართებოდა რომის იმპერატორისადმი მიძღვნილი საერთო ეროვნული ოლიმპიადა. მეფის ბრძანებით, ქვეყნის ყველა მხრიდან თავს უყრიდნენ ათლეტებს გლადიატორთა ბრძოლებში მონაწილეობისათვის. მეტად პოპულარული იყო ცხენოსნობა, ფარიკაობა, მშვილდოსნობა, ეტლებით რბოლა. ამ შეჯიბრებებში თვით მეფე ჰეროდესც მონაწილეობდა. მეფეს გადასახადებიც გაუზრდია სპორტული შეჯიბრებების მატერიალური

უზრუნველყოფისათვის. ამასთან ერთად, იგი ელინურ ოლიმპიადებს სოლიდურ სახსრებს სწირავდა. მეფე პეროდე, როგორც ძველი აღთქმა გვაუწყებს, ნამდვილი უზურპატორი იყო, მისი სისასტიკე ყველა ზღვარს სცილდებოდა. რაც შეეხება ბერძნული ოლიმპიადების მიმართ მის კეთილგანწყობას, ეს რელიგიურ წრეებში წარმართობის მიმართ ლოიალობად მიიჩნეეს. პეროდეს მიერ გლადიატორთა შერკინების რომაული წესების დანერგვა, მათ შორის, მხეცებთან ბრძოლა, ებრაელებისათვის მიუღებელი აღმოჩნდა. პეროდეს სიკვდილით ხალხმა თითქოს შევებით ამოისუნთქა. წარსულს ჩაბარდა მისი სისასტიკე. თუმცა, მალე სახელმწიფოც ჩამოიშალა და იგი რომის იმპერიის ერთ-ერთ პროვინციად იქცა. შემდგომში, ე.წ. „იუდეის პროკურორის“ მმართველობის ხანაში, მოსახლეობაში ანტირომაული განწყობა გაიზარდა. ებრაელ ხალხში ჩაისახა იდეა, რომლის თანახმად, ნებისმიერი უცხო ხელისუფლება ბოროტებაა. მასთან ბრძოლა ყველა ებრაელის ვალია, რადგან ებრაელი უნდა ემორჩილებოდეს მხოლოდ ღმერთს. სწორედ ასეთმა განწყობამ ააჯანყა ებრაელები რომაელების წინააღმდეგ. აჯანყება სასტიკად იქნა ჩახშობილი, მეორე ტაძარი დაანგრიეს, ხოლო ებრაული სახელმწიფო დაიშალა. რომაელთა მმართველობის გაუქმების შემდეგ ისრაელიანები სპარსეთის ქვეშევრდომები გახდნენ, ხოლო მოგვიანებით ისინი არაბებმა დაიპყრეს. ებრაელები თანდათან მშობლიური ქვეყნიდან აიყარნენ და ძველი მსოფლიოს სხვადასხვა მხარეში გაიფანტნენ. რაც შეეხება სპორტულ სანახაობებს, მათი გამართვა წარსულს ჩაჰბარდა.

ზოგადად შეიძლება ითქვას, რომ უძველესი დროი-

დან სპორტული შეჯიბრებები ებრაული საზოგადოების მხრიდან სერიოზულ წინააღმდეგობას აწყდებოდა, რასაც თალმუდიც მხარს უჭერდა. ასეთი მიდგომა არა იმდენად სპორტის მიმართ გამოხატული წინააღმდეგობა იყო, რამდენადაც თვითმყოფადობის შენარჩუნების სურვილით გამოწვეული. თუმცა, რელიგიური გაგებით, სპორტული კონკურენცია ღვთიური მადლით არ იყო მოცული.

ამგეარი წინააღმდეგობრივი ურთიერთობა ნათლად წარმოაჩენს ებრაული ტრადიციული პედაგოგიკის არსებით თავისებურებებს, რომელთანაც სპორტს პირდაპირი კავშირი არ აქვს. ასეთი პოზიცია სრულიად გამართლებულია ებრაელი ხალხის ისტორიული ბედისწერით. ცხადია, რომ პედაგოგიკის უმთავრესი ფუნქცია პიროვნების საზოგადოებაში სოციალიზაციაა. იუდაიზმის პედაგოგიკა მრავალი საუკუნის განმავლობაში დევნის პირობებში იკვლევდა გზას, თუმცა ის მაინც უმკლავდებოდა ასიმილაციის შემოტევებს და ასეთ პირობებში შეინარჩუნა ეროვნული თვითმყოფადობა. ებრაულ ცნობიერებაში იუდაიზმი სწორედ ის ძალა იყო, რომელმაც გადაარჩინა ებრაელი ხალხი. რაც შეეხება სპორტს, ებრაელებში ტრადიციულად ჩამოყალიბდა შეხედულება, რომ სპორტი აბსოლუტურად „არაებრაული საქმე“ იყო.

აღზრდის ზოგადი პრინციპები იმდენად გადაჯაჭვულია ებრაელთა არსებობასთან, რომ იქმნება შთაბეჭდილება და არც თუ უსაფუძვლო, რომ აღზრდა და ზნეობრივი სრულყოფა კვალში მიჰყვება ებრაელთა ყოფა-ცხოვრებას და მის შემადგენელ ნაწილს წარმოადგენს. თორა პირდაპირ არაფერს გვეუბნება ბავშვთა აღზრდის შესახებ, მაგრამ მასში გადმოცე-

მუღია, თუ როგორი უნდა იყოს ადამიანი. კარგი მშობელი წარმატებული აღმზრდელია, ხოლო მასწავლებელი პირველ რიგში კარგი ადამიანია.

მშობლისათვის საკუთარი შვილი უცხო საგან მისდამი პასუხისმგებლობის ხარისხით განსხვავდება. აქედან გამომდინარე, შვილები მშობლებს იმისათვის ეძლევათ, რომ მათზე მეტად იზრუნონ, ვიდრე სხვებზე; თუმცა, ასეთი მოწოდება არ უნდა გამორიცხავდეს სხვაზე ზრუნვას.

განხილული მოსაზრებები შეიძლება ჩამოვაყალიბოთ შემდეგნაირად: ჩვენი ბავშვი ისეთივე ავტონომიური და დამოუკიდებელი ადამიანია, როგორიც ყველა სხვა, კერძოდ, ისეთი, როგორიც ჩვენ, მისი მშობლები. ამიტომ ჩვენ არ შეგვიძლია შევზღუდოთ მისი თვითგამოხატვის უფლება. მას შეუძლია ისარგებლოს თავისუფალი არჩევის უფლებით და გახდეს ისეთი, როგორიც მას უნდა. რისი გაკეთებაც შეგვიძლია ჩვენ ამ პროცესში, ესაა დახმარება არჩევის განხორციელებაში. მაგრამ ისმის კითხვა: როგორ დაეხმაროთ? დიდსულოვნად გაეუზიაროთ პირადი გამოცდილება, მაგრამ არ მოვახვიოთ თავზე ჩვენი მრწამსი და არ დაეთრგუნოთ ის.

იუდაიზმში არის ცნება „იეცერ-არა“ (ცუდი საწყისი), რომელიც მეთე გამოცდის შემდეგ პირველად აბრაამმა დათრგუნა. მასში იგულისხმება ადამიანში ბოროტი თვისებების შეცნობა. ცუდი საწყისი ისახება ადამიანთან ერთად და მისი ზრდის კვალდაკვალ ძლიერდება. იეცერ-არა უბიძგებს ცუდისკენ. ახალისებს ადამიანს ყველა ქმედებისთვის, ოღონდ ამან სიამოვნება და სარგებელი მოუტანოს. მაგრამ უზენაესისათვის „იეცერ-არას“ მიზანი სულ სხვაა:

იგი ეხმარება ადამიანს ბოროტი ზრახვების დათრგუნვასა და იმის დამსახურებაში, რასაც თორაში ჯილდო ჰქვია. ადამიანი ყოველთვის დგას სხვადასხვა საცდურის წინაშე. რამდენად შეძლებს იგი მათ თავიდან აცილებას, დამოკიდებულია მის შინაგან წყობაზე. ამასთან ერთად, გასათვალისწინებელია, როგორ მოამზადებს მოზარდს აღმზრდელი წინააღმდეგობებისა და საცდურის დაძლევისათვის.

„იეცერ-არა“ ისე სჭირდება ადამიანს, როგორც სპორტსმენს მწვრთნელი, სტუდენტს – ლექტორი. რადგან ადამიანის გარეგანი გამოცდა მის იეცერ-არასთან მისივე შინაგანი დიალოგით მიიღწევა.

ჩვილი და მცირეწლოვანი ბავშვი მთლიანად იმართება თავისი „იეცერ-არას“ მიერ. ის სხეულით აღიქვამს სამყაროს. საწყის ეტაპზე უფრო მნიშვნელოვანია მისი სხეულის ხმა, რომელიც, პრაქტიკულად, წარმოადგენს მის „იეცერ-არას“, ვიდრე ყველა სულიერი პარამეტრი, რომლებსაც ის მოგვიანებით შეიძენს, როცა ისწავლის სხეულის მართვას. ეს დამოკიდებულია მის ზრდა-განვითარებაზე.

თუკი ჩვენ გვიყვარს ადამიანები და ვეხმარებით მათ (თუ ისინი დახმარებისთვის მოგემართავენ) თავიანთ ცუდ საწყისთან ბრძოლაში, მით უფრო ვაღიარებულნი ვართ დავეხმაროთ საკუთარ შვილებს. არც ერთი თხოვნა, რომელიც გამოთქმულია ადამიანის სულის გაჯანსაღების მიზნით, არ შეიძლება დაუკმაყოფილებელი დარჩეს. აღმზრდელებს და მშობლებს არ აქვთ უფლება, მხარში არ ამოუდგნენ და არ იზრუნონ ადამიანის სულიერი გაჯანსაღებისათვის. სწორედ ეს არის ებრაული აღზრდის ამოცანა.

ბავშვი ისეთივე ადამიანია, როგორიც ჩვენ ყვე-

ლანი, მაგრამ ჯერ არ არის გაზრდილი. ამიტომ მას განსაკუთრებული მზრუნველობა ესაჭიროება და ისე უნდა მოვექცეთ, როგორც სრულყოფილ ადამიანს. დაუშვებელია ზემოდან ყურება და მცირეოდენი უპატივცემულობაც კი. აღმზრდელების ყოველდღიური ურთიერთობა აღსაზრდელებთან ფირზე რომ ჩაიწეროს, რომლის მაყურებლებიც მომავალში იქნებიან აღმზრდელები და უკვე სრულწლოვანი, მათი ყოფილი აღსაზრდელები, აღმზრდელებს არ უნდა შერცხვეთ თავიანთი ქცევის გამო აღზრდილებთან. შესაძლებელია, ჩვენი აღზრდილები ჩვენზე ჭკვიანები და სულიერად ჯანსაღნი ჩამოყალიბდნენ, ჩვენ რაც არ ვიცოდით, მათ ეცოდინებათ. სწორედ ეს იქნება აღმზრდელისათვის ყველაზე ძვირფასი ჯილდო, ამას უნდა ესწრაფოდნენ აღმზრდელები და მშობლები.

აღზრდის პროცესისათვის საჭიროა ორი საკითხის გარკვევა. ესენია: რა თვისებებს უნდა ფლობდეს აღმზრდელი და როგორია თვით აღზრდის პროცესი. ამჯერად შეეჩერდებით პირველზე, რადგან მეორე საკითხი ორგანულ კავშირშია პირველთან. არ არის საჭირო იმის აღნიშვნა, თუ რა თვისებები გვინდა აღეზარდოთ ჩვენს შვილში. თორა ამის შესახებ მიუთითებს, რომ მასში ყოველთვის იმას ვავითარებთ, რასაც ჩვენ თავად ვფლობთ და არავითარ შემთხვევაში მეტს. ამიტომ შეგონებების მთელი წყება პასუხისმგებლობის, შრომისმოყვარეობის, აკურატულობის და წესიერების შესახებ დარჩება კეთილსურვილად, თუკი ამ თვისებებს მშობლები თვითონ არ ფლობენ.

პირველი წინასწარი დასკვნა ასეთია: არავითარი ხმამაღალი მოწოდებები და ამასთან დაკავშირებული

საყვედურები, ან კიდევ გადაჭარბებული მოლოდინი. აღზრდა უნდა მიმდინარეობდეს მხოლოდ პირადი მაგალითით!

აღზრდის პროცესი, რომელიც მდარედ და მოსაწყენად მიმდინარეობს, მიუღებელი და უკუსაგდებაა, რადგან არაფერი ისე არ უბიძგებს მოზარდს ცუდისკენ, როგორც განყენებული და განუწყვეტელი ზნეობრივი ქადაგებები. ჩვენც არ გვინდა სხვისი ზნეობრივი დარიგებების მოსმენა, ამიტომ ანალოგიურად უნდა მოვექცეთ საკუთარ შვილებსაც. აქედან გამომდინარეობს მნიშვნელოვანი დასკვნა: მაქსიმალურად შევიკავოთ თავი უკიდურესი კატეგორიულობისაგან ნებისმიერი ბავშვის მიმართ – ჩვენი შვილია ის თუ სხვისი. ასე ვიქცევით სრულწლოვანი ადამიანების მიმართ. კატეგორიულობაში იგულისხმება საყვედური, იმპერატიულად ხმის ჩაკმენდინება, უკმაყოფილების გამოხატვა ჩადენილი ქმედების ან რაიმეს შეუსრულობლობის გამო და სხვ.

თუმცა, ზოგჯერ კატეგორიულობასაც ვერ გავექცევით. მთავარია, ეს სისტემად და წესად არ გვექცეს. რიგ შემთხვევაში შერბილებული ფორმით შენიშვნების გამოყენება ეფექტურიც არის. მთავარია, ჩვენი შენიშვნა და, ზოგჯერ, აღშფოთებაც ჩადენილ ქმედებას არ აჭარბებდეს. წინააღმდეგ შემთხვევაში აღმზრდელებს გაუჭირდებათ თავის მართლება უკვე ზრდასრულ ყოფილ აღსაზრდელებთან, როცა ისინი მესხიერებაში „გადაახვევენ მოგონებათა ფირს“.

ახლა განვიხილოთ, რა გავლენას ახდენს ყოველდღიურ ცხოვრებაში შენიშვნებისგან თავის შეკავება რიგით ადამიანებთან ურთიერთობაში. აქ შეიძლება გამოვყოთ რამდენიმე პირობა: ადამიანი მიდრეკი-

ღია სხვისთვის შენიშვნების მიცემისკენ, იგი ხედავს, რომ ვიღაც არასწორად მოიქცა ან ემზადება მცდარი საქციელისათვის. გავიაზროთ პირველი პირობა. ჩაუთვალეთ, რომ ქმედება უკვე ჩადენილია. შესაბამისი სქემა ასე იმუშავებს:

1. ჩვენ განვსაზღვრავთ პირადი პასუხისმგებლობის ხარისხს კონკრეტული ადამიანის საქციელის მიმართ; თუ პასუხისმგებლობა მინიმალურია, მაშინ ჩვენი მონაწილეობაც მინიმუმებულია. უცხო ადამიანებს მწვავე სიტუაციების გარეშე არ ვაძლევთ შენიშვნებს. ხელმძღვანელები სამსახურში საწარმოო საჭიროებებიდან გამომდინარე, მასწავლებლები სკოლებში სასწავლო პროცესის ეფექტურობის და დისციპლინის გამო მიმართავენ შენიშვნებს. უცხო ბავშვებს საერთოდ არ ეხებიან, თუ ამის საშუალება არის; თუმცა, ხშირად ამასაც ვერ აეუწელით გულგრილად გვერდს.

2. უცხოთა ქმედების შეფასებისას, რასაც ვხედავთ, დასკვნები იქიდან გამოგვაქვს. არ ვეყრდნობით სხვა ადამიანების თვალთ დანახულს. ხშირად ნეგატიური რეაქცია შეიძლება ავიცილოთ თავიდან, თუ არ ვიჩქარებთ დასკვნების გაკეთებას. უფრო მეტიც, თავი უნდა შევიკავოთ „ქირურგიული“ ჩარევისაგან, სანამ არ გახდება ნათელი, თუ რამ მიიყვანა ამ ქმედებამდე მათი.

3. თუ ქმედება, ქცევა ჩადენილია იმ სფეროში, რომელშიც აუცილებელია ჩვენი ჩარევა და, შესაბამისად, ნეგატიური რეაქციის გამოხატვა, უნდა შევაფასოთ, რამდენად ეფექტური იქნება ჩარევა: თუკი ჩვენი სიტყვები ქარს გაჰყვება და ადრესატამდე არ მივა, აზრიც არა აქვს ლაპარაკს.

4. თუ შენიშვნას გვერდს ვერ აეუვლით, ის მაინც მოვახერხოთ, რომ სხვების თანდასწრებით არ მიეცეთ ვინმეს შენიშვნა. ეს ვრცელდება ბავშვებზეც. ოჯახებში მიღებული პრაქტიკის თანახმად, მამა შეილს შენიშვნებს აძლევს სხვების დაუსწრებლად. თუკი შეილის ცუდი საქციელის გამო საყვედურს გამოთქვამენ მშობლები, სასურველია, შეილს რაღაც ხარისხით ვინმე იცავდეს, როგორც ადეოკატი. ბავშვმა არ უნდა იფიქროს, რომ ყველა მის წინააღმდეგ არის განწყობილი.

5. თუკი გადაწყვეტილია საყვედურის თქმა, რომელიც საფუძვლიანია, მაინც უნდა დაეფიქრდეთ იმაზე, რას მოგვცემს მისი გამოთქმა ან მისგან თავის შეკავება. ნებისმიერი შენიშვნა და, მით უფრო, საყვედური, თავისებური დარტყმაა ადამიანისათვის. ამიტომ, თუ ავტორი ამას აცნობიერებს, თავშეკავება ჯობია.

6. თუ ადამიანი ცდილობს მის მიერ ჩადენილი უკეთურობის აღმოფხვრას, მას ახსნა-განმარტება და, მით უფრო, საყვედური აღარ სჭირდება. თუმცა, ამას ხშირად ივიწყებენ აღმზრდელები და ზედმეტი დარიგებებით თავს აბეზრებენ მოზარდს. ასეთ აღმზრდელებს ავიწყდებათ, რომ არ არსებობს ბავშვის შინაგან მდგომარეობაზე ზემოქმედების უფრო ეფექტური ფორმა, რომელიც თვით ბავშვის მცდელობას ოდნავ მაინც გაუთანაბრდება.

7. რამდენადაც თორას მთავარი მოთხოვნა მოყვასის სიყვარულია, ამდენად, სხვებსაც უნდა მიეცეთ შენიშვნები, თუნდაც ჩადენილი ქმედება ჩვენ არ გვეხებოდეს; მაგრამ შენიშვნაში სიყვარული უნდა გამოსტკვიოდეს. მაგალითად, იუდაიზმის აღ-

ზრდის სისტემა ფიზიკურ დასჯასაც უშვებდა, როცა სხვა გამოსავალი არ არსებობდა (დასჯის ყველაზე საშინელი და მიუღებელი გამოვლინება). თუმცა, ასეთ შემთხვევაში ფიზიკურ ტკივილზე მეტი და კიდევ სხვა რამ იყო: ვინც ბავშვს ფიზიკურად სჯიდა, თვითონაც ისევე ტიროდა (შინაგანად) და შეიძლება უფრო ცხარე ცრემლებითაც, ვიდრე დასჯილი მოზარდი.

შესაძლებელია წარმოდგენილი წესების კიდევ უფრო დაკონკრეტება, თუმცა, არსი არ შეიცვლება. თვალსაჩინოებისთვის მოეუხმოთ რამდენიმე მაგალითს: არ უნდა შეეაფასოთ ბავშვის საქციელი ყურმოკრული, ზერელე ინფორმაციის საფუძველზე, თუმცა, მისი გათვალისწინება რაღაც ხარისხით შეიძლება. არასოდეს უნდა მოვიქცეთ მრისხანე პროკურორით. აღმზრდელების უმთავრესი იარაღი პიროვნული სიმშვიდეა. ბავშვებთან ურთიერთობაში ეს ძალიან მნიშვნელოვანია. პატივისცემას ვერ დავიმსახურებთ მხოლოდ მოწოდებებით და, მით უფრო, ბრძანებებით, ამისათვის პირადი მაგალითია საჭირო. პირადი ავტორიტეტისათვის ბრძოლა სხვის თვალწინ (მით უფრო, საკუთარი შეილები წინაშე) აბსოლუტურად დაუშვებელია. წინააღმდეგ შემთხვევაში ეს იქნება არა ავტორიტეტი, არამედ ტოტალიტარული მართვა. ადამიანი ავტორიტეტს იძენს გაცილებით რთულად. ავტორიტეტი ჩვენი ქმედების და ცხოვრების წესის შედეგია და არა მიზანი.

უმჯობესია ბავშვებს გუბებში სირბილის ნება მივცეთ, ვიდრე გამუდმებით გაეყვიროდეთ, გაცივდები და დაისერებო! ზოგჯერ უფრო სასარგებლოც შეიძლება იყოს ცოტაოდენი გაციება და ლოგინში წოლა, ვიდრე ის, რომ მთელი ცხოვრების მანძილზე ჩვენს

შვილებს თან სდევდეს გაუთავებელი საყვედურები. ამან შეიძლება ისტერიულ გამოვლინებებს დაუდოს სათავე, ან მოზარდს საერთოდ გაუქრეს რეაქცია ყველაფერზე, მათ შორის, სხვა ადამიანების პოზიტიურ კრიტიკაზე. იმაზეც უნდა დაგფიქრდეთ, რა უფრო საზიანოა: ბავშვის მსუბუქი გაციება თუ გულქეაობა?

აუცილებელია, ბავშვებს დანაპირები შეეუსრულოთ, მათ შორის, მუქარაც. თუ პატარას გავაფრთხილებთ, რომ, თუკი სათამაშოებს არ მოაგროვებს, არ წაუუკითხავთ ზღაპრებს და ამ პირობას არ შეეასრულებთ, ჩვენი სიტყვა თანდათან ძალას დაკარგავს. თუმცა, შეგვიძლია ცელქობაც ვაპატიოთ პატარებს, მაგრამ ამას შესაბამისი ახსნა და გაცნობიერება უნდა.

სხვათა ცხოვრებაში ჩარევა მათივე თხოვნის გარეშე დაუშვებელია. ზედმეტად არ უნდა ჩავერიოთ ბავშვებს შორის წამოჭრილ კამათშიც – ისინი თვითონ მორიგდებიან, ჩვენ კი, შესაძლებელია, რომელიმე მხარისადმი მიკერძოებული აღმოვჩნდეთ. ამავე მიზეზით არ არის მართებული ბავშვების მშობლებთან წარა-მარა სირბილი იმის სათქმელად, რომ მათი შვილი სხვა ბავშვს ეჩხუბა და ა.შ. ბავშვებთან თამაშში ვერთვებით მაშინ, როცა დავრწმუნდებით, რომ ჩვენი მონაწილეობა ასეთ ღონისძიებაში მოზარდებს გაახარებს. ანალოგიური მაგალითების მოტანა უსასრულოდ შეიძლება.

ყურადღებას იმსახურებს წახალისებისა და დასჯის მეთოდებიც. არსებობს ასეთი გამონათქვამი: „ვისაც როზგით უნდა შვილის აღზრდა, მას შვილი არ უყვარს, ხოლო ვინც შვილს როზგისთვის არ იმე-

ტებს, სწორედ მას უყვარს იგი¹. აქედან გამოგვაქვს მარტივი დასკვნა – ბავშვს არ უნდა ეცემოთ. სახიფათოა, ასევე, მრისხანება და გადაჭარბებული სიბრაზე. განრისხებულმა აღმზრდელმა ან მშობელმა გადაწყვეტილება არ უნდა მიიღოს, რადგან მრისხანება თითქოს აბრმავებს და რეალობის გრძნობას აკარგვინებს ადამიანს. დასაშვებია ზოგჯერ სიბრაზის იმიტაციასაც მივმართოთ მცირეწლოვან ბავშვებთან. მაგალითად, „შენი ასეთი ხმაური ძალიან მაბრაზებს“, ან კიდევ: „წყობიდან გამოვდივარ, თავს ვერ გავაკონტროლებ და მერე რას იზამ?“ და ა.შ.

არ შეიძლება ბავშვის დასჯა მაშინაც, თუ ის ამა თუ იმ საქციელის ჩადენის შესახებ წინასწარ არ იყო გაფრთხილებული. ასეთ შემთხვევაში უნდა აეუხსნათ, რომ ეს საზიანოა, მავნებელია, ბოროტებაა და ა. შ.

ჩვენ მსჯელობა დავიწყეთ დასჯით და არა წახალისებით. ეს არ არის შემთხვევითი, რადგან მშობელთა უმრავლესობა ფიქრობს, თითქოს წახალისებას ნაკლები აღმზრდელობითი პოტენციალი ჰქონდეს. სინამდვილეში წახალისებას და ჯილდოს მეტი ძალა აქვს, ვიდრე დასჯას. ებრაული აღზრდის ტრადიციის თანახმად, თუ გვინდა, რომ ჩვენი მითითებები შესრულდეს, საუბარი უნდა დავიწყოთ სასიამოვნო, საქებარი და წამახალისებელი სიტყვებით. ამის შემდეგ შეიძლება კრიტიკაც. განსაკუთრებული დაფიქრება გემართებს მაშინ, როცა საქებარი არაფერია, ხოლო საკრიტიკო – ზომაზე მეტი.

1 ქართულ ცნობიერებაში გაერცელებული მოსაზრების თანახმად, ვისაც სიტყვით ვერაფერს შეაგნებინებ, მასთან როზგითაც ვერას გახდები.

ტრადიციული აღზრდის სისტემა აგებულია წახალისებაზე. აღსაზრდელის ნებისმიერი პოზიტიური ქცევა აღმზრდელის მიერ რაღაც ფორმით უნდა წახალისდეს. არ უნდა შეგვაშინოს იმანაც, რომ ბავშვი მხოლოდ ჯილდოს მომლოდინე გაიზრდება. გაცილებით სახიფათოა, როცა ბავშვობის პერიოდში არასწორი ზემოქმედების შედეგად უკვე ზრდასრული ადამიანი სასჯელის შიშით ცხოვრობს.

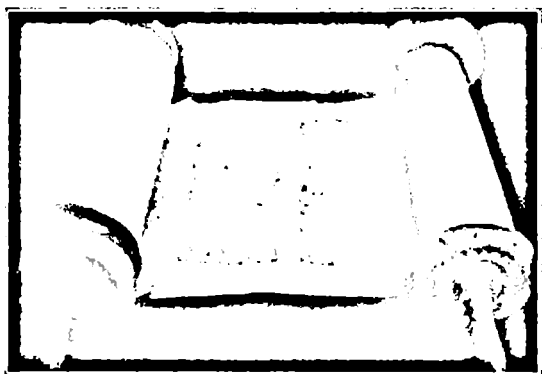
ცუდი არც ის არის, როცა ოჯახში ბავშვთა წახალისების მატერიალური სისტემა მოქმედებს. მაგრამ ეს დიდად განსხვავდება ცირკის არენაზე მწვრთნელის მიერ ცხოველის შაქრის ნატეხით დაჯილდოებისაგან. ბავშვები საჩუქრებს ცნობიერად იღებენ, რაც ზრდის მათ აღმზრდელობით დანიშნულებას.

არსებობს უძველესი წესი, რომლის თანახმად, ოჯახური ჰარმონიისათვის საჭიროა დაცული იქნეს შექებისა და შენიშვნების შემდეგი თანაფარდობა: შენიშვნის მიცემა ოპტიმალურია ათი სასიამოვნო სიტყვის კონტექსტში. თუმცა, მარტო სიტყვები არ იგულისხმება. შესაძლებელია, სასიამოვნოთა რიგს მივაკუთვნოთ სასიამოვნო გამოხედვა, უესტი, ღიმილი, ფრთიანი გამონათქვამი და ა.შ. ამდენად, თუ ეს პროპორცია (ათი – ერთზე) დაცული იქნება, ოჯახური იდილიაც არ დააყოვნებს, რაც თავისთავად დადებითად აისახება ოჯახში ბავშვთა აღზრდაზე.

ებრაული აღზრდის ტრადიცია ოჯახში ყოველგვარი შეჯიბრების და კონკურენციის წინააღმდეგია. ასეთივე მიდგომაა ებრაულ სასწავლებლებშიც, რადგან თვლიან, რომ შეფასებებმა და რეიტინგებმა, შესაძლოა, მოზარდის ფსიქოლოგიური ტრავმა გამოიწვიოს. აქედან გამომდინარე, ებრაული აღზრდის

ფარგლებში მიღებულია მხოლოდ პოზიტივზე ყურადღების გამახვილება; თუ საკონტროლო შეკითხვას ვესვამთ, არ არის საჭირო, მაგალითად, ასეთი სიტყვების დამატება: „საინტერესოა, შენ როგორ უპასუხებ?“ ხოლო, როცა პასუხს მივიღებთ, აღარ უნდა ჩავეკითხოთ: „დარწმუნებული ხარ?“ თუ მცდარ პასუხს მივიღებთ, არც მაშინ უნდა ჩაეცოდეთ, თუნდაც, კიდევ იფიქრე და ა.შ. ნებისმიერი მცდარი პასუხის შემდეგ ჩვენ ვამბობთ: სწორია, მაგრამ მცირეოდენი დაზუსტებაა საჭირო... და ამის შემდეგ რბილად ვასწორებთ შეცდომას. ასეთი დამოკიდებულებით მოზარდის მოტივაციას ვაძლიერებთ და მას ჭეშმარიტებამდე მისასვლელი გზის პოვნაშიც ვეხმარებით.

შეჯიბრებაზე უარის თქმა კარგ შედეგს იძლევა ებრაულ ოჯახებში და, ზოგადად, ებრაულ საზოგადოებაშიც. თორას შეგონების ფორმულირება ამგვარად შეიძლება: უმჯობესია, არ მივცეთ ბავშვს რაიმე პრაქტიკული ცოდნა, ვიდრე მასში განვაუთაოთ არასრულყოფილების კომპლექსი ან, თუნდაც, ეჭვი საკუთარი შესაძლებლობების მიმართ. მისთვის საჭირო ცოდნას მოზარდი მომავალშიც შეიძენს, ხოლო, თუ მისი შეძენა სულიერი ტრავმის ფასად ხდება, ასეთი ცოდნა საზიანოა. რადგან ფსიქიკური სამყარო ერთიანია, ხოლო ცოდნა – მრავალგვარი, ამიტომ პირველადი ფსიქიკაა და მას განსაკუთრებით უნდა გავუფრთხილდეთ.

ეპილოგის მაგიერ:

აბრაამმა სამყაროს მისცა სიყვარული, ურთიერთ-დახმარების განცდა, სხვათა ღირსების პატივისცემა, რაც იუდაიზმის ცენტრალური ღერძია. აბრაამის იდეის სიმდიდრე შეითვისა ისმაილმა, რომელმაც საკუთარი ოჯახი სწორედ ამ პრინციპებზე ააგო. თუმცა, მან უარყო თავისი ღვიძლი ძმის – ისაკის გამოცდილება.

ისაკმა აბრაამისა და სარას ოჯახში შემოიტანა არჩეული გზის ერთგულების ჩვევა და სიმტკიცე წინააღმდეგობათა გადალახვაში. ისმაილმა ისაკის თვისებები, კერძოდ, სიმტკიცე გადაწყვეტილებებში, ჩაანაცვლა ფანატიკური სიჯიუტით, რომლის თანახმად, ვინც შენი არ არის, ყველა შენი მტერია.

ესავემა აბრაამისა და ისაკისაგან ორივე თვისება შეიძინა, მაგრამ არაფერი არ მიიღო თავისი ძმის – იაკობისაგან, რომელმაც მამის და პაპის პრინციპების კრებულს უმნიშვნელოვანესი წესი – სიმართლით ცხოვრების აუცილებლობა შემატა. ესავემა უარი თქვა სიმართლეზე, ის საკუთარი პიროვნებით იყო გატაცებული. იაკობი იდეების ძიებაში ცხოვრობდა და სრულყოფილება სამართალში აღმოაჩინა.

აბრაამის კითხვას: რისთვის ცხოვრობს ადამიანი?

მისივე ცხოვრების წესი სცემს ამომწურავ პასუხს და ეს პასუხი სიყვარულია. აბრაამი იყო პირველი ადამიანი, რომელიც მიხვდა და აჩვენა ხალხს, როგორ უნდა იცხოვრო სწორად.

როგორ ვიცხოვროთ ადამიანთა შორის? ისაკის პასუხი ამ კითხვაზე ადამიანის შინაგან ძალებს და პიროვნულ სიმტკიცეს ეყრდნობა. მაგრამ, შესაძლებელია, სიმტკიცემ და პირდაპირობამ სიძულვილამდეც მიგვიყვანოს, რომელიც წარმოშობს ქსენოფობიას. იაკობი ცხოვრებისთვის საყდენს ეძებს და სვამს ასეთ კითხვას: რა არის ის მთავარი, რის საფუძველზეც უნდა ვიცხოვროთ ადამიანებს შორის? და მას ასეთად სიმართლე მიაჩნია. ამდენად, იუდაიზმის აღზრდის ქეაკუთხედად სიყვარული, სიმტკიცე და სამართლიანობა უნდა იქნეს მიჩნეული, რასაც ებრაელი ხალხის მრავალსაუკუნოვანი ტრადიცია ცხადყოფს.

ბამოყენებული ლიტერატურა

1. ბიბლია, ძველი და ახალი აღთქმის წიგნები, საქართველოს ბიბლიური საზოგადოება, თბ., 2001.
2. თორა, ნაწილი I, თბილისი, საგანმანათლებლო ცენტრი „ორ აენერი“, 2014-2015.
3. თორა, მე-2 ნაწილი, თბილისი, საგანმანათლებლო ცენტრი „ორ აენერი“, 2014-2015.
4. დეკანოზი ვასილი ზენკოესკი, აღზრდის პრობლემები ქრისტიანული ანთროპოლოგიის შუქზე, საეკლესიო გამომცემლობა „ახალი ივირონი“, თბ., 2012.
5. დევიდ ვ. გუდინგი, ჯონ ლენოქსი, ბიბლია და ეთიკური განათლება, თბ., 2000.
6. ძველი აღმოსავლეთის ხალხთა ისტორია, „მეცნიერება“, თბ., 1988.
7. რუდოლფ შტაინერი, სწავლების მეთოდთა და აღზრდის სასიცოცხლო პირობები, თბ., 1995.
8. იცხაკ ზილბერი, ცეცხლი არ დაგწვავს შენ, იერუშალაიმი, 5750 (1990).
9. ბიბლიის ენციკლოპედია, გ.ბ.ს. საქართველოს წარმომადგენლობა, ერთტომეული, თბ., 1998.
10. ებრაული ტრადიცია, სახელმძღვანელო, II

წიგნი, თბილისი, საგანმანათლებლო ცენტრი „ორ აენერი“, 2014-2015.

11. ადინ ევენ ისრაელი (შტეინზალცი), გულით მსახურება, მთარგმნელი ეთერ თოფჩიშვილი-გიგინეიშვილი, თბ., 2009.
12. Лосский В.Н., Очерк мистического богословия восточной Церкви, Догматическое богословие, М., 1991.
13. Свящ. Евгений Шестун, Православная педагогика, Самара, 1998.
14. Иосиф Флавий, Возражение против Апиона о древности еврейского народа, М., 1994.
15. Иосиф Флавий, Иудейские древности, Т. 1, М., 1996.
16. С. Лурье, Антисемитизм в древнем мире, М., 1994.
17. Jentsch W. Urchristliches Erziehungsdenken. Die Paideia Kyriu im Rahmen der hellenistisch-jüdischen Umwelt. Gutersloh, 1951.

სარჩევი

წინათქმა -----	7
ღვთიური სამყარო – აღზრდის საფუძველი -----	11
ქანონის (რჯულის) პედაგოგიკა იუდაიზმში -----	36
სიბრძნის გაკვეთილები ბიბლიურ იუდაიზმში -----	62
იუდაური აღზრდა და ანტიკურობა -----	86
იუდაისტური აღზრდის ტრადიცია და თანამედროვეობა -----	118
ეპილოგის მაგიერ -----	164
გამოყენებული ლიტერატურა -----	166

თბილისის სასულიერო აკადემიისა და სემინარიის
გამომცემლობა
2016

კომპიუტერული უზრუნველყოფა და ტექნიკური რედაქტორი
ზორენა ფარქოსაძე

რედაქციის მისამართი:
თბილისი, სიონის ძ. №13/40.

E-mail: gamomcemloba@mail.ru

Address of editorial Board:
13/40, SIONI STR. TBILISI.